

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ 45ος • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 257 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ 2022 • ΤΕΒΕΤ – ΣΙΒΑΝ 5782

Μνήμη Ολοκαυτώματος και Δημόσια Ιστορία

Του ΔΑΥΙΔ ΣΑΛΤΙΕΛ

80 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ το ξεκίνημα του διωγμού των Εβραίων, ίσως είναι η πρώτη φορά που μπορούμε να κοιτάξουμε πίσω στις τελευταίες δεκαετίες και να πούμε ότι το Ολοκαύτωμα έχει βρει τη θέση του στη δημόσια ιστορία, φέρνοντας τις αποτρόπαιες πτυχές του και τα μηνύματά του κοντά στο ευρύ κοινό.

ΠΡΩΤΑ, ΚΑΠΟΙΟΙ, ΠΟΥ ΒΓΗΚΑΝ ΖΩΝΤΑΝΟΙ από την κόλαση των στρατοπέδων εξόντωσης, άρχισαν να μιλούν δίνοντας ανθρώπινη διάσταση στη μαρτυρία, έπειτα ήταν οι ιστορικοί, που ενσωμάτωσαν στις έρευνές τους τις νέες πηγές ανοίγοντας τον δρόμο σε νέες μεθοδολογίες έρευνας του Ολοκαυτώματος. Μετά ήταν η Τέχνη, μετά η Πολιτεία, μετά η Εκκλησία, μετά η κοινωνία. Σιγά σιγά το ανώνυμο θύμα -που ήταν ένας χαραγμένος αριθμός- έγινε επώνυμο, το απρόσωπο έγινε οικείο. Το οικείο σταμάτησε να προκαλεί φόβο ή δυσπιστία ή ενοχές και η αφήγηση -ακόμη κι όταν ήταν δύσκολη, ωρίμασε τις συνειδήσεις ώστε όλες οι αλήθειες -ακόμα και οι πιο δύσκολες- να περιγράφονται και να κατονομάζονται.

ΧΡΕΙΑΣΤΗΚΕ ΧΡΟΝΟΣ, εμπνευσμένοι άνθρωποι και πρωτοβουλίες αιχμής για να φτάσουμε στη φετινή Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος και να δούμε το Ελληνικό Κοινοβούλιο και το Δημαρχείο Αθηνών να φωτίζονται με το μήνυμα “We remember”, μαθητές σχολείων στην Άρτα, στην Καβάλα, στην Πρέβεζα, στα Χανιά κ.α. να δημιουργούν βίντεο, να γράφουν εργασίες, να

ψάλλουν ωδές και να απαγγέλλουν ποιήματα βασισμένα στην εμπειρία του Ολοκαυτώματος, καθώς και μαθητές στη Βέροια να καθαρίζουν τους λίθους μνήμης, συμμετέχοντας έτσι σ’ένα ιδιαίτερο μάθημα τοπικής ιστορίας.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΕΡΓΟ όλων εκείνων που πήραν στις πλάτες τους την μετάβαση του Ολοκαυτώματος στη δημόσια ιστορία, στο παρόν τεύχος δημοσιεύουμε πολυσημάντα κείμενα που νοηματοδότησαν την 27η Ιανουαρίου 2022: της Προέδρου της Δημοκρατίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου, του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης Παναγιώτη Πικραμμένου, του Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Μαργαρίτη Σχοινά, και του Σεβ. Μητροπολίτη Δημητριάδος Ιγνατίου, καθώς και κείμενα ιστορικών όπως της Οντέτ Βαρών-Βασάρ και αναλυτών όπως του Βίκτωρα Ελιέζερ, που συσχετίζει την τραγική επέτειο του Ολοκαυτώματος με την επίκαιρη ματιά στο φαινόμενο του αντισημιτισμού.

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΑΝΑΦΟΡΑ σε ορισμένες από τις πιο πρόσφατες πρωτοβουλίες για τη διατήρηση της μνήμης του Ολοκαυτώματος, όπως στην ανέγερση Μνημείου Ολοκαυτώματος στην Ξάνθη, στην ονοματοδοσία οδού Ισαάκ Μιζάν στην Άρτα, και στην τοποθέτηση φωτιζόμενης πινακίδας στον ΟΤΕ Πρέβεζας για την ιστορία των Εβραίων της πόλης και του κτιρίου που κάποτε στέγαζε τη Συναγωγή.

Συνέχεια στη σελ. 42

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Το Μνημείο Ολοκαυτώματος της Ξάνθης.

Κείμενα για το Ολοκαύτωμα με αφορμή τη Διεθνή Ημέρα Μνήμης 2022

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ:

«Η επέτειος επιτάσσει μνήμη και γνώση»

Σήμερα, επέτειο απελευθέρωσης του Άουσβιτς, τιμάμε τη Διεθνή Ημέρα Μνήμης για τα θύματα του Ολοκαυτώματος – του πιο αποτρόπαιου γεγονότος του 20ού αιώνα, του μεγαλύτερου εγκλήματος που διέπραξε ο άνθρωπος, του πλέον οδυνηρού τραύματος στο σώμα της Ευρώπης. Υπήρξε μια καταστροφή που υπερβαίνει τα όρια του λόγου. Μια ιδεοληπτική, συστηματική, ψυχρή γενοκτονία, που αφάνισε έξι εκατομμύρια Εβραίους και πολλούς άλλους συναθρώπους μας στα κολαστήρια των ναζιστικών στρατοπέδων συγκέντρωσης και στους ματωμένους ερημότοπους της κεντρικής Ευρώπης, κάτω από τα πυρά των χιτλερικών εκτελεστικών αποσπασμάτων. Ένα έγκλημα που στιγματίστηκε ανεξίτηλα όχι μόνο τον δυτικό και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, αλλά και την ιστορία ολόκληρης της ανθρωπότητας. Ένα αδιανόητο συμβάν, την ουσία του οποίου καμιά κοινωνικο-ιστορική ανάλυση δεν είναι σε θέση να μεταδώσει, ακριβώς γιατί είναι απόλυτα απάνθρωπο. Μια «οντολογική σφαγή», όπως το ονόμασε ο Τζωρτζ Στάινερ.

Τιμάμε παράλληλα την Ημέρα Μνήμης των Ελλήνων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος. Για μας, τους Έλληνες, που χάσαμε δεκάδες χιλιάδες Εβραίους συμπατριώτες μας, χάνοντας ταυτόχρονα και ένα σημαντικό κομμάτι της πολυπολιτισμικής μας παράδοσης, η επέτειος επιτάσσει μνήμη και γνώση. Πρέπει η νεότερη, ιδίως, γενιά, να μάθει τι πραγματικά συνέβη στα στρατόπεδα της φρίκης, πώς ξεθεμελιώθηκε ολόκληρη σχεδόν η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης, των Ιωαννίνων, της Κέρκυρας, αλλά και να εκτιμήσει τη θετική συνεισφορά κοινοτήτων, όπως η ζακυνθινή, στη σωτηρία των Εβραίων ή τους μηχανισμούς αλληλεγγύης που δημιουργήθηκαν στην Αθήνα και αλλού, αποτρέποντας την ολοκληρωτική εξάλειψη του εβραϊκού στοιχείου από την Ελλάδα.

Το Ολοκαύτωμα μας αφορά όλους, όχι μόνον τον εβραϊκό λαό. Αποκαλύπτει, γυμνό, το πρόσωπο του κακού και θέτει σε συνεχή δοκιμασία την ηθική μας συνείδηση. Αποτίνουμε με δέος και συντριβή φόρο τιμής στα εκατομμύρια θύματα της ναζιστικής λαίλαπας. Το σύνθημα «Ποτέ ξανά» μας καλεί να θυμόμαστε ενεργά, να μετατρέπουμε τη μνήμη σε πράξη. Να καλλιεργούμε την ιστορική γνώση. Να αναστοχαζόμαστε τις αιτίες που γέννησαν τον ναζισμό, τον ρατσισμό, τον αντισημιτισμό και κάθε είδους φυλετικές, θρησκευτικές και κοινωνικές προκαταλήψεις. Να εργαζόμαστε με περισυλλογή για την αφύπνιση των συνειδήσεων και τη θωράκιση ενάντια στη ρητορική του μίσους. Να ενισχύουμε την κοινωνική φιλότιητα και την αλληλεγγύη. Μόνον έτσι θα αποτραπεί η επανάληψη παρόμοιων εγκλημάτων που αμαυρώνουν τον πολιτισμό μας. Μόνον έτσι το «Ποτέ ξανά» θα αποκτήσει το πραγματικό νόημά του».

(Από την ομιλία της Προέδρου της Δημοκρατίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου στην εκδήλωση της Περιφέρειας Αττικής και της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών για την Ημέρα Μνήμης Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος, 27 Ιανουαρίου 2022).

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΙΚΡΑΜΜΕΝΟΣ:

«Σταθεροί στο χρέος μας να καταπολεμήσουμε τον αντισημιτισμό»

Αισθάνομαι μεγάλη τιμή να μοιράζομαι με όλους εσάς, για δεύτερη φορά, την ημέρα μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος.

Όπως γνωρίζετε, το 2021, μία συμβολική χρονιά για την Πατρίδα μας, 200 χρόνια από την Εθνική Παλιγγενεσία, η Ελληνική Δημοκρατία ανέλαβε την προεδρία του IHRA, της Παγκόσμιας Συμμαχίας για την Μνήμη του Ολοκαυτώματος, μιας οργάνωσης που αποτελείται από 32 κράτη-μέλη. Και είχαμε την ευκαιρία να τιμήσουμε ταυτόχρονα με τους ήρωες της Ανεξαρτησίας μας και εκείνους τους Έλληνες Εβραίους, τους πιστούς πολίτες αυτής της χώρας, που στάλθηκαν στα Ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου χωρίς επιστροφή.

Η απόφαση της ανάθεσης της προεδρίας του IHRA από την Ολομέλεια της Συμμαχίας αντανακλά την εφαρμογή μιας συνεπούς και διαχρονικής εθνικής στρατηγικής από μέρους της Ελλάδος αναφορικά με τα ζητήματα της καταπολέμησης του αντισημιτισμού και της προάσπισης της μνήμης του Ολοκαυτώματος.

Δυστυχώς βέβαια η ραγδαία εξάπλωση της πανδημίας δεν επέτρεψε να έχουν το εύρος που επιθυμούσαμε οι ακαδημαϊκές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές δράσεις σε πόλεις της Ελλάδος με σημαντική εβραϊκή ιστορία, δεν μας απέτρεψε όμως από την επικοινωνία σημαντικών μηνυμάτων.

Στην ομιλία μου στο Διεθνές Φόρουμ του Malmo για την Μνήμη του Ολοκαυτώματος αναφέρθηκα

εκτενώς στη σπουδαιότητα που δίνει η Ελληνική Κυβέρνηση στη μάχη ενάντια σε κάθε μορφή ρατσισμού και ρητορικής μίσους, στο σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον. Αυτός είναι –και αυτό ήταν το μήνυμα της Ελλάδος– ο πλέον αποτελεσματικός τρόπος να μεταδοθεί το μήνυμα του Ολοκαυτώματος στις νεότερες γενιές, οι οποίες υπό την πίεση και των υγειονομικών πρωτοκόλλων λόγω του κορωνοϊού, στρέφονται πλέον σχεδόν αποκλειστικά στο διαδίκτυο, όχι μόνο για την πρωτογενή πληροφόρηση αλλά και τον διάλογο, την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών, τη διαμόρφωση και διοργάνωση ομάδων, λεσχών μέχρι και κινήματων.

Η θετική συμβολή της Ελληνικής Αντιπροσωπείας στη Διεθνή Συμμαχία συνέβαλε ώστε σήμερα να είμαστε στον σκληρό πυρήνα των κρατών που μάχονται τον αντισημιτισμό και έχουν αποφασιστικό λόγο στην κατάρτιση και την εφαρμογή νομοθετικών και μορφωτικών προτάσεων. Να θυμίσω ότι από τον Νοέμβριο του 2019, με απόφαση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη, η Ελλάδα υιοθέτησε πλήρως τον Ορισμό Εργασίας της Διεθνούς Συμμαχίας για τον Αντισημιτισμό καθώς και τον Ορισμό Εργασίας για την Άρνηση και τη Στρέβλωση του Ολοκαυτώματος.

Έγινε, μάλιστα, η πρώτη χώρα που προέβη σε αυτήν την ενέργεια. Στη χώρα μας, θέλουμε να κρατήσουμε τη μνήμη ζωντανή. Εκτός από την νομοθεσία, που ενέκρινε η Βουλή των Ελλήνων σχετικά με την ανάκτηση της ελληνικής ιθαγένειας από Ισραηλινούς Εβραίους που γεννήθηκαν στην Ελλάδα πριν από το 1945, και εκτός από την αποζημίωση που ενέκρινε για την Εβραϊκή Κοινότητα Θεσσαλονίκης για το παλαιό εβραϊκό νεκροταφείο που καταστράφηκε από τους Ναζί, προχωρούμε με αθόρυβους αλλά εντατικούς ρυθμούς στην ανέγερση του Μουσείου Ολοκαυτώματος στο σημείο του λιμένος της Θεσσαλονίκης, από όπου ξεκινούσαν τα τρένα για τα μαρτυρικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Με επιμέλεια αλλά και με επιμονή συνεργαζόμαστε με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς για τη δημιουργία ενός λαμπρού μυσιακού χώρου.

Σήμερα όμως, εδώ που βρισκόμαστε, δεν αρκεί μόνον να κλείνουμε το γόνυ στα θύματα του Ολοκαυτώματος. Δεν αρκεί η απαρίθμηση κυβερνητικών πρωτοβουλιών, επειδή στο παρελθόν υπήρξε εφησυχασμός και ίσως επιπόλαιη αδιαφορία. Σε μια ταραγμένη εποχή, όπου γύρω μας ξυπνούν τα πάθη και οι διχασμοί του παρελθόντος, οφείλουμε να βεβαιώσουμε ότι η ιστορία του Ολοκαυτώματος καθημερινά, περνά στις επόμενες γενιές των Ελλήνων και όχι μόνον, την ευθύνη της εγρήγορσης.

Δυστυχώς, όσο περνάει ο καιρός λιγοστεύουν πια οι επιζώντες που έχουν χαραγμένο τον φρικτό γαλαζωπό αριθμό στον αριστερό τους βραχίονα. Είναι αυτοί οι επιζώντες που μπορούν να διηγηθούν την ιστορία τους χωρίς λέξεις, μόνο με την παρουσία τους. Όμως οι πιο πολλοί από αυτούς που γύρισαν βυθίστηκαν στη σιωπή. Απέφευγαν να μιλήσουν για τον εφιάλτη που βίωσαν, υπό τον φόβο να μην επιβαρύνουν τις νεότερες γενεές με μνήμες που θα προτιμούσαν να μείνουν στο παρελθόν.

Όπως είχα την τιμή να σας πω και στο παρελθόν, χρειάζεται να βάλουμε εμείς τα χέρια μας γύρω απ' τη φλόγα της μνήμης. Έχουμε την ευθύνη να μεταφέρουμε στη νέα γενιά μια βαθιά και οδυνηρή αλήθεια: ότι το Ολοκαύτωμα είναι χωρίς αμφιβολία το γεγονός που τέμνει στα δύο την ιστορία του ταραγμένου 20ού αιώνα και επισφραγίζει με την απερίγραπτη βία του, τη μακραίωνη ιστορία διωγμού των Εβραίων της Ευρώπης. Με τον χιτλερικό ναζισμό, το απάνθρωπο πνεύμα του αντισημιτισμού φτάνει στο απόγειό του, καταμεσής της διαφωτισμένης και πολιτισμένης Ευρώπης. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να αναφερθώ σε μια πολύ συγκινητική στιγμή που κορυφαίος Έλληνας επιστήμονας, μιλώντας σε εκδήλωση για το Ολοκαύτωμα στο Κογκρέσο των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, αναφέρθηκε στο πώς διέφυγαν την εκτέλεση οι γονείς του που ζούσαν στην Θεσσαλονίκη στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Και μάλιστα έχει αξία η αναφορά του στο γεγονός ότι στη δική του οικογένεια, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στη συντριπτική πλειονότητα, την οδυνηρή εμπειρία του διωγμού τη συζητούσαν συχνά. «Στη δική μου οικογένεια το συζητούσαμε συχνά», είπε ο διαπρεπής συμπατριώτης μας. «Ήθελαν οι γονείς μας να θυμόμαστε τις ζωές που χάθηκαν, την αξία μιας ανθρώπινης ζωής. Όταν οι γονείς μου μιλούσαν για το Ολοκαύτωμα»,

συνέχισε ο κύριος Μπουρλά «δεν ένιωθαν θυμό, εκδίκηση ή μίσος. Έλεγαν πόσο τυχεροί ήταν που ζούσαν και πως έπρεπε να τιμούμε τη ζωή και να προχωράμε μπροστά».

Κυρίες και Κύριοι,

Σε εκείνα τα πολύ δύσκολα χρόνια βρέθηκαν αρκετοί γενναίοι που έγιναν αιτία σωτηρίας αθώων συμπατριωτών τους. Ο ρόλος σημαντικών πνευματικών προσωπικοτήτων αποδείχθηκε καταλυτικός για την επιβίωση πολλών Εβραίων. Αποτελούν οι άνθρωποι αυτοί, που κινδύνευαν για να σώσουν τους συνανθρώπους τους, οι «Δίκαιοι των Εθνών», ένδειξη σαφή του κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν, απόδειξη ύπαρξης ενός ευγενέστερου προορισμού για το ανθρώπινο γένος. Τα παραδείγματα είναι πολλά για την προσπάθεια διάσωσης Εβραίων από Ορθόδοξους Χριστιανούς. Τα ονόματα των Ελλήνων που βρίσκονται εγγεγραμμένα στον τοίχο των Δικαίων, ξεπερνούν τα 310.

Σήμερα, στα χρόνια της εξάρσης μιας ιδιότυπης βίας όλων των μορφών και εκφάνσεων, η προσφορά των «Δικαίων των Εθνών» στέλνει ένα –όσο ποτέ άλλοτε– επίκαιρο μήνυμα. Το «Ποτέ Ξανά» με το οποίο συνηθίζουμε να αναθεματίζουμε αποτρόπαια συμβάντα είναι να το λέμε στους εαυτούς μας πρώτα. Και ειδικά οι νέοι άνθρωποι να το συνειδητοποιούν και να το ενστερνίζονται. Γιατί ο φόβος μας σήμερα, δεν πρέπει να είναι μόνον να μην βρεθούμε κι εμείς ανάμεσα στα θύματα πράξεων βίας και εξανδραποδισμού. Πρέπει να συλλογιόμαστε αν θα βρούμε το κουράγιο να ακολουθήσουμε το παράδειγμα αυτών που βοήθησαν τότε τους Εβραίους συμπολίτες μας. Αν θα έχουμε το θάρρος να κάνουμε ό,τι θα έπρεπε να θεωρείται αυτονόητο και να προσφέρουμε προστασία, αψηφώντας τον κίνδυνο για εμάς προσωπικά ή τις οικογένειές μας. Ή αν θα κάνουμε στραβά μάτια όπως έκαναν πολλοί Ευρωπαίοι στη διάρκεια της Κατοχής.

Από το 2004, οπότε η Ελληνική Βουλή ψήφισε νόμο ορίζοντας την 27η Ιανουαρίου ως την «Εθνική Ημέρα Μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος», η απόδοση τιμής στα θύματα αυτής της τραγικής περιόδου της Ιστορίας απέκτησε νέα διάσταση για την Ελληνική Πολιτεία.

Σήμερα επιπλέον οι πολλές εκδηλώσεις Μνήμης του Ολοκαυτώματος που γίνονται από άκρου εις

άκρον της χώρας μας αναδεικνύουν και πιστοποιούν τους διαχρονικούς και ευρύτερους δεσμούς που συνδέουν την χώρα μας -με συνδυητικό κρίκο την Εβραϊκή κοινότητα- με την φίλη και σύμμαχο χώρα του Ισραήλ.

Το μήνυμα, που στέλνει η Ελληνική Κυβέρνηση προς κάθε κατεύθυνση, με τη σημερινή αυτή εκδήλωση Μνήμης είναι ότι παραμένουμε σταθεροί στο χρέος μας να καταπολεμήσουμε τον αντισημιτισμό.

Για όλους τους Έλληνες πολίτες, Εβραίους, Χριστιανούς, Μουσουλμάνους ή οιοδήποτε άλλου θρησκευόμενου, η Ελληνική Δημοκρατία εγγυάται τη ζωή, την περιουσία και την αξιοπρέπεια τους. Εγγυάται το δικαίωμα στην ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο.

Ως Αντιπρόεδρος της Ελληνικής Κυβέρνησης, της χώρας που υπέστη σε σημαντικό βαθμό τα δεινά του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, σας καλώ σήμερα, ημέρα μνήμης του Ολοκαυτώματος, να ενώσουμε όλοι τις

φωνές μας κατά του αντισημιτισμού αλλά και κατά του πάσης φύσεως ρατσισμού και κοινωνικού διχασμού. Να διατηρήσουμε αναλλοίωτα στη μνήμη μας και να μεταλαμπαδεύσουμε στη νέα γενιά ως Ιερά Μνήμη, τα δεινά, τον πόνο αλλά και τον σεβασμό στις ανθρώπινες αξίες. Για να αποφύγουμε έτσι την επανάληψη σκοτεινών φαινομένων που δεν τιμούν τον άνθρωπο. Να πείσουμε τέλος τις νέες και τους νέους μας ότι η λύτρωση των αθώων και αδικοχαμένων ψυχών επιτυγχάνεται μέσα από ανοιχτές κοινωνίες, ευημερούσες. Κοινωνίες ισότητας, δικαιοσύνης και αδελφότητας. Σας ευχαριστώ.

(Από την ομιλία του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης στην εκδήλωση της Περιφέρειας Αττικής και της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών για την Ημέρα Μνήμης Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος, 27 Ιανουαρίου 2022).

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΣΧΟΙΝΑΣ:

«Το ‘Ποτέ Ξανά’ δεν είναι ευχή. Είναι πράξη»

«**Μ**ε αίσθημα τιμής και βαθιά συγκίνηση βρίσκομαι σήμερα στην αγαπημένη μου Θεσσαλονίκη, την πόλη-σύμβολο του ελληνικού εβραϊσμού, για να αποτίσω, μαζί μ’ εσάς, φόρο τιμής στους δεκάδες χιλιάδες συμπατριώτες μας - μάρτυρες της θηριωδίας του Ολοκαυτώματος που αποτελεί, χωρίς καμιά αμφιβολία, την πιο μαύρη σελίδα στο κεφάλαιο της Ευρωπαϊκής ιστορίας».

«Το ‘ποτέ ξανά’ δεν είναι ευχή. Είναι πράξη. Πολύ σημαντικές εξελίξεις έχουν δρομολογηθεί», υπογράμμισε ο κ. Σχοινάς. «Η υιοθέτηση του ορισμού ερ-

γασίας της Διεθνούς Συμμαχίας Μνήμης του Ολοκαυτώματος, το 2019, και φυσικά η ανάληψη της Προεδρίας της Διεθνούς Συμμαχίας για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος (IHRA) από τη χώρα μας κατά το τρέχον διάστημα είναι από τα πιο πρόσφατα παραδείγματα. Η πρόοδος των εργασιών για το Μουσείο του Ολοκαυτώματος εδώ στη Θεσσαλονίκη συγκεντρώνει ενδιαφέρον πολύ πέρα από τα σύνορα της χώρας μας. Το Μουσείο θα είναι χωρίς αμφιβολία το μεγάλο εμβληματικό διακριτό στίγμα της Θεσσαλονίκης του μέλλοντος. Η ανέγερσή του, στην περιοχή του παλιού σιδηροδρομικού σταθμού, όπου ξεκινούσαν τα τρένα του θανάτου προς τα στρατόπεδα εξόντωσης, προσδίδει ιδιαίτερο συμβολισμό και έχει την προοπτική να καταστεί ένας πόλος μνήμης, εκπαίδευσης και έρευνας σε ευρωπαϊκό επίπεδο», ανέφερε χαρακτηριστικά. Ο αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής επισήμανε μεταξύ άλλων ότι «οφείλουμε να αντιταχθούμε στις πολλές και συστηματικές προσπάθειες κάποιων που επιχειρούν να στρεβλώσουν και να ξαναγράψουν την ιστορία, είτε σε μια προσπάθεια να απεκδυθούν το μέρος της ιστορικής ευθύνης που τους αναλογεί, είτε σε άλλες περιπτώσεις να δηλητηριάσουν ξανά τις κοινωνίες μας με

ιδεολογίες αντισημιτικές, ρατσιστικές, φασιστικές». «Αντισημιτικές προκαταλήψεις και ιδεολογίες χιλιετιών έχουν βαθιές ρίζες, σχολίασε ο κ. Σχοινάς, λέγοντας ότι «αυτό πρέπει όλους να μας κινητοποιήσει» και αναφέρθηκε στην υιοθέτηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην πρώτη στο είδος της ευρωπαϊκή στρατηγική για την καταπολέμηση του αντισημιτισμού και τη διαφύλαξη της εβραϊκής ζωής, τον περασμένο Οκτώβριο, με σειρά στοχευμένων δράσεων, ενώ έδωσε έμφαση στην ενίσχυση της ασφάλειας των

εβραϊκών κοινοτήτων, τονίζοντας ότι «είναι κάτι που θέλουμε να βελτιώσουμε σε συνεργασία με τα κράτη μέλη - και μέσω αυξημένων ευρωπαϊκών κονδυλίων για την προστασία των δημόσιων χώρων και χώρων λατρείας, όπως οι συναγωγές».

Από την ομιλία του Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Μαργαρίτη Σχοινά, ο οποίος ήταν ο κεντρικός ομιλητής της φετινής εκδήλωσης για την Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος, που διοργάνωσαν η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης. Στοιχεία από Δ. Τύπου ΑΠΕ, 30.1.2022).

Μητροπολίτης Δημητριάδος ΙΓΝΑΤΙΟΣ:

«όρθιοι, σιωπηλοί, με το κεφάλι σκυμμένο, να γίνουμε, ο Ζακίνος, ο Νταβίκος, η Αλέγκρα, η Σάρα...»

Είναι τέτοια η φρίκη, τόσο ανείπωτη η τραγωδία που έζησε ο κόσμος ολόκληρος στο Ολοκαύτωμα που ό,τι και να πει κανείς λίγο θα'ναι...

Είναι τόσο αδιανόητο το γεγονός ότι απλοί καθημερινοί άνθρωποι, οι άνθρωποι της διπλανής πόρτας όπως λέμε, ο χασάπης, ο παντοπώλης, ο υπάλληλος, η δασκάλα, η ράφτρα κι ο παπάς ακόμα, συνεργάστηκαν με τους φασίστες και τους ναζιστές στην τέλεση ασύλληπτων εγκλημάτων που το μυαλό ακινητεί και η ψυχή σπαρταράει από θλίψη.

Φαντάζει τόσο απίστευτο πως ούτε εκατό χρόνια μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, υπάρχουν άνθρωποι που ονειρεύονται τα ίδια παρανοϊκά πράγματα, υπάρχουν πολιτικά κόμματα που εκφέρουν όμοιο μισάνθρωπο λόγο, υπάρχουν δυστυχώς νέοι που ντύνονται, μιλούν, και κρατούν τα ίδια λάβαρα του μίσους, του πολέμου, του ρατσισμού και της φυλετικής υπεροχής που κρατούσαν τα ΕΣ-ΕΣ.

Ίσως εν τέλει το καλύτερο μνημόσυνο για τους ήρωες, για τους μάρτυρες του Ολοκαυτώματος θα ήταν να καθίσουμε όλοι μας όρθιοι, σιωπηλοί, για μια ώρα με το κεφάλι σκυμμένο, κρατώντας ο καθένας μας το χέρι του διπλανού μας, σε μια κρύα και σκοτεινή αίθουσα ενώ στους τοίχους θα προβάλλονται φωτογραφίες από τα στρατόπεδα του θανάτου, φωτογραφίες του ενός και μισού εκατομμυρίου παιδιών έως 12 ετών που έγιναν στάχτη και ο χώρος να γεμίζει από τους θρήνους του καντίς (εβραϊκό μνημόσυνο) ή ίσως να μην ακούγεται απολύτως τίποτε... Να ακούγεται μόνον πηχτή, θανατερή σιωπή.

Μόνον έτσι νομίζω πως θα μπορούσε κάποιος από εμάς να πλησιάσει -έστω και για λίγο- στα αισθήματα των ανθρώπων εκείνων που τους ξερίζωσαν χωρίς απολύτως κανένα λόγο από τα σπίτια τους, τους άρπαξαν βίαια από την αγκαλιά των δικών τους, τους στοίβαξαν σε παγωμένα βαγόνια για ζώα, χωρίς φως, χωρίς φαγητό, όρθιους, για μέρες... Για να τους οδηγήσουν τελικώς σε έναν απεριγράπτα φριχτό και αγωνιώδη θάνατο...

Λυπάμαι αν σας στενοχώρησα... επαναφέροντας οδυνηρές μνήμες. Δεν υπάρχει όμως κανένας «χαρούμενος» τρόπος για να μιλήσει κανείς για τη φρίκη του Ολοκαυτώματος.

Είναι ίσως πιο εύκολο να μιλάς ή ακόμα και να αμφισβητείς την ιστορία, αν τοποθετείς τον εαυτό σου πάντα με τους ισχυρούς, με τους νικητές ...

Για να νιώσεις όμως τις συνέπειες του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, του διωγμού, του αποκλεισμού, του πολέμου, του μισάνθρωπου και εν τέλει αντίχριστου

ναζισμού, ένας τρόπος υπάρχει: Να μπεις έστω και νοητά στη θέση των εκατομμυρίων αθώων θυμάτων του...

Να γίνεις, να γίνουμε, ο Ζακίνος, ο Μωϋσής, ο Γιακωβάκης, ο Νταβίκος, ο Ααρών, η Λουίζα, η Αλέγκρα, η Νινέττα, η Σάρα...

Μόνον έτσι, μόνον τότε οι φράσεις ΠΟΤΕ ΞΑΝΑ και ΣΑΣ ΘΥΜΟΜΑΣΤΕ αποκτούν νόημα, γίνονται το

φράγμα που εμποδίζει τους νοσταλγούς του τότε, που κινούνται στη σκιά, να ξαναβγούν στο φως...

Ως μαθητής Εκείνου, του ταπεινού, του ήσυχου, του συγκαταβατικού και γι' αυτό τόσο δυνατού, φωτεινού και μεγάλου, του Ιησού Χριστού, σας καλώ να ευχηθούμε στη γλώσσα του λαού Του: *Ιεχί Ζιχ(ρ)άμ Μπα(ρ)ούχ.*

Ας είναι η μνήμη τους ευλογημένη!

PRIMO LEVI:

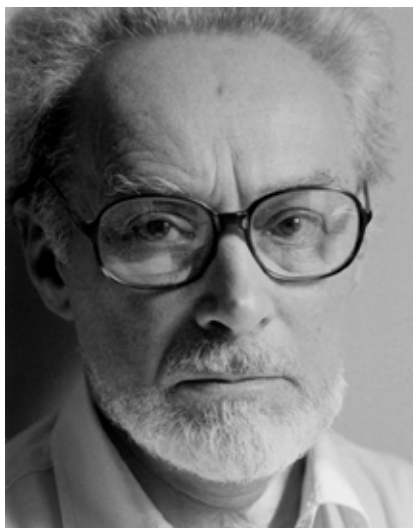
«Έτσι ήταν το Άουσβιτς»

Της ΟΝΤΕΤ ΒΑΡΩΝ - ΒΑΣΑΡ

Φέτος, η Διεθνής Ημέρα Μνήμης Θυμάτων Ολοκαυτώματος συμπίπτει με τα 80 χρόνια από την επίσημη εναρκτήρια ημερομηνία της «Τελικής Λύσης», που αποφασίστηκε στη Σύσκεψη της Βάνζε, στις 20 Ιανουαρίου του 1942, από δεκαπέντε υψηλούς αξιωματούχους των Ναζί υπό την προεδρία του Χάιντριχ. Στα 80 αυτά χρόνια η μνήμη της Shoah διήνυσε μια μακρά πορεία προς την ανάδυση και την καθιέρωσή της. Το κείμενο που επέλεξα να παρουσιάσω ανήκει ακόμη στην εποχή της σιωπής.

Στις 9 Φεβρουαρίου του 1975 η εφημερίδα «La Stampa», στην οποία ο Πρίμο Λέβι αρθρογραφούσε συστηματικά, δημοσίευε κείμενό του με τίτλο «Έτσι ήταν το Άουσβιτς». Τριάντα χρόνια είχαν παρέλθει από την είσοδο του Κόκκινου Στρατού, την 27η Ιανουαρίου του 1945, στο εγκαταλελειμμένο από τους Γερμανούς στρατόπεδο του Άουσβιτς-Μπίρκεναου, στο οποίο σέρνονταν 7.000 ανθρώπινα κουρέλια που γλίτωσαν τις πορείες θανάτου προς άλλα ναζιστικά στρατόπεδα στην εκκένωση του στρατοπέδου. Ένας από αυτούς είναι και ο νεαρός χημικός Πρίμο Λέβι από το Τορίνο.

Το κείμενο αυτό, γραμμένο στην επέτειο των 30 χρόνων, θα μπορούσε να είχε γραφεί για την 27η Ιανουαρίου, που είναι η «Διεθνής Ημέρα Μνήμης Θυμάτων Ολοκαυτώματος». Η Ημέρα αυτή όμως θεσπίστηκε μόνο στις αρχές της δεκαετίας του 2000 και ο Λέβι

το έγραψε όταν ο όρος «Ολοκαύτωμα» δεν είχε ακόμη καθιερωθεί και η γενοκτονία των Εβραίων δεν είχε βρει ακόμη τη θέση της στη δημόσια ιστορία και στη συλλογική μνήμη του δυτικού κόσμου ως κορυφαίο τραύμα.

«Οχληροί αφηγητές», που έφερναν σε δύσκολη θέση τον ακροατή, ήταν ακόμη το 1975 οι μάρτυρες. Σήμερα οι περιζήτητοι πλέον τελευταίοι επιζώντες στρατοπέδων, 90 ετών και πλέον, ανάβουν τα 6 κεριά στη μνήμη των

6.000.000 θυμάτων στις τελετές που γίνονται σε όλες τις χώρες του δυτικού κόσμου για την Ημέρα Μνήμης και βέβαια στην UNESCO.

Θεωρώ εξαιρετικά ενδιαφέροντα τα ζητήματα στα οποία εστίασε ο Πρίμο Λέβι, συγγραφέας του «Εάν αυτό είναι ο άνθρωπος», σ' αυτό το κείμενο, κείμενο ανάλυσης αλλά και κείμενο πολιτικό, γραμμένο δώδεκα χρόνια πριν από την αυτοκτονία του. Μία μόνο διευκρίνιση: ο αριθμός των 4.000.000 δολοφονημένων στο Άουσβιτς, που αναφέρει ο Λέβι στο κείμενο ήταν ο επικρατέστερος εκείνη την εποχή. Σήμερα γνωρίζουμε πως στο στρατόπεδο του Άουσβιτς-Μπίρκεναου βρέθηκαν τον θάνατο 1.100.000 άνθρωποι, εκ των οποίων οι 960.000 ήταν Εβραίοι που εξοντώθηκαν στους θαλάμους αερίων. Οι 55.000 περίπου εξ αυτών ήταν Έλληνες Εβραίοι από όλη την Ελλάδα, που εκτοπίστηκαν το 1943 και το 1944.

«Ποτέ δεν ήμασταν πολυάριθμοι: μερικές εκατο-

ντάδες ήμασταν μόνο, ανάμεσα σε πάρα πολλές χιλιάδες εκτοπισμένους, όταν, πριν τριάντα χρόνια, φέραμε στην Ιταλία και εκθέσαμε προς κατάπληξιν των οικογενειών μας (αν είχαμε ακόμη οικογένεια) τον γαλαζωπό αριθμό του Άουσβιτς, που είχε χαραχτεί με τατουάζ στο αριστερό μας χέρι. Αλήθεια έλεγε λοιπόν το Ραδιόφωνο του Λονδίνου, κι ήταν κατά γράμμα αληθινό αυτό που είχε γράψει ο Αραγκόν: «...σημαδεμένοι σαν τα ζώα, και σαν τα ζώα προς σφαγήν».

Τώρα πια δεν είμαστε παρά λίγες δεκάδες: ελάχιστοι, για να μας ακούσουν. Επιπλέον έχουμε συχνά την αίσθηση ότι είμαστε οχληροί αφηγητές, και δεν είναι λίγες οι φορές που το όνειρο, το παράξενα συμβολικό, που στοίχειωνε τις νύχτες του εγκλεισμού μας, παίρνει σάρκα και οστά μπροστά στα μάτια μας: ο συνομιλητής μας δεν μας ακούει, δεν μας καταλαβαίνει, αφαιρείται και φεύγει, εγκαταλείποντάς μας στη μοναξιά μας. Ωστόσο, εμείς πρέπει να αφηγηθούμε: είναι ένα χρέος απέναντι στους συντρόφους μας που δεν γύρισαν, είναι ένα καθήκον που νοσηματοδοτεί την επιβίωσή μας. Έτυχε (όχι χάρη στα προτερήματά μας) να βιώσουμε μια θεμελιώδη εμπειρία και να μάθουμε για τον Άνθρωπο ορισμένα στοιχεία που μας φαίνεται αναγκαίο να διαδώσουμε.

Αντιληφθήκαμε ότι ο άνθρωπος είναι καταπιεστής, και πως παρέμεινε καταπιεστής, παρά τις χιλιετίες των ποινικών κωδίκων και των δικαστηρίων. Πολυάριθμα κοινωνικά συστήματα επιχειρούν να συγκρατήσουν αυτή την παρόρμηση προς την αδικία και τις καταχρήσεις. Άλλα πάλι κάνουν το ακριβώς αντίθετο: εκθειάζουν αυτή την παρόρμηση, τη νομιμοποιούν και την ορίζουν ως ύστατο πολιτικό στόχο. Αυτά τα συστήματα μπορούμε εύκολα να τα χαρακτηρίσουμε φασιστικά, δίχως να παραβιάζουμε το νόημα των όρων: γνωρίζουμε κι άλλους ορισμούς του φασισμού, αλλά το να προσδιορίσουμε ουσιαστικά μ' αυτήν την ονομασία τα καθεστώτα που αρνούνται, στη θεωρία ή στην πράξη, τη θεμελιώδη ισότητα των δικαιωμάτων όλων των ανθρωπίνων όντων μάς φαίνεται πιο ακριβές και αρμόζει καλύτερα στην ιδιαίτερη εμπειρία μας. Καθώς, λοιπόν, το άτομο ή η τάξη της οποίας τα δικαιώματα καταπατώνται σπανίως συμβιβάζεται, η βία και η απάτη ελέγχονται αναγκαίως στα φασιστικά καθεστώτα.

Η βία για να εξαλείψει τους αντιφρονούντες, που είναι αναπόφευκτο να υπάρξουν. Η απάτη για να πείσει τους πιστούς ότι η στρατιά της καταπίεσης είναι

νόμιμη και άξια επαίνων, και για να πείσει τους καταπιεσμένους (εντός των ορίων της ανθρώπινης ευπιστίας, που είναι ευρύτατα) ότι η θυσία τους δεν είναι θυσία, ή πως είναι απαραίτητη για να πετύχουν έναν στόχο αόριστο και υψηλό. Τα διάφορα φασιστικά καθεστώτα διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την πρωτοκαθεδρία της απάτης ή αντιστοίχως της βίας. Ο ιταλικός φασισμός, ο πρώτος που γεννήθηκε στην Ευρώπη και που άνοιξε τον δρόμο, από διάφορες απόψεις, ύψωσε στην πρωτότυπη βάση μιας καταπίεσης όχι τόσο αιματηρής ένα κολοσσιαίο οικοδόμημα μυστικισμού και απάτης (όσοι ήταν φοιτητές στα χρόνια του φασιστικού καθεστώτος διατηρούν έντονη την ανάμνηση) του οποίου οι συνέπειες διαρκούν.

Εμπλουτισμένος από την ιταλική εμπειρία, θρεμμένος από βαρβαρικές υποθάψεις παθών που έρχονταν από μακριά και με την προσωπικότητα του Αδόλφου Χίτλερ ως καταλύτη, ο ναζισμός επένδυσε από την αρχή στη βία, επανεφήρε με το στρατόπεδο συγκεντρώσεως, παλιό θεσμό της δουλείας, ένα instrumentum regni που περιέκλειε τη δυναμική του τρόμου την οποία επιθυμούσαν, και προχώρησε σ' αυτόν τον δρόμο με απίστευτη ταχύτητα και συνοχή. Τα γεγονότα είναι (ή όφειλαν να είναι) γνωστά: τα πρώτα Lager, σημεία στα γρήγορα από τους SA ήδη από τον Μάρτιο του 1933, τρεις μήνες αφότου ο Χίτλερ έγινε καγκελάριος· η «κανονικοποίησή» τους και ο πολλαπλασιασμός τους, στις παραμονές του πολέμου είναι ήδη πάνω από εκατό· η τρομακτική τους αύξηση, από την άποψη των αριθμών και του χώρου, παράλληλα με τη γερμανική εισβολή στην Πολωνία και στη δυτική ζώνη της Σοβιετικής Ένωσης, που περικλείουν τις «βιολογικές πηγές του ιουδαϊσμού».

Από δω και πέρα αλλάζει πλέον η φύση των Lager: από όργανα τρομοκρατίας και πολιτικού εκφοβισμού, μεταμορφώνονται σε «μύλους που αλέθουν οστά», σε όργανα εξόντωσης εκατομμυρίων ανθρώπων (4.000.000 μόνο στο Άουσβιτς), οργανωμένα ανάλογα, έχοντας πλέον εγκαταστάσεις κατάλληλες για μαζική δηλητηρίαση και κρεματορία μεγάλα σαν καθεδρικούς ναούς (στο Άουσβιτς, πρωτεύουσα της στρατοπεδικής αυτοκρατορίας, καίγονταν καθημερινά έως 24.000 πτώματα). Μετά τις πρώτες ήττες του γερμανικού στρατού και την έλλειψη εργατικών χεριών που αυτές επέσυραν, επέρχεται μια δεύτερη μεταμόρφωση: στην εξόντωση των πολιτικών αντιπάλων ως έσχατο

στόχο (τον οποίο δεν απέκρυσαν ποτέ), έρχεται τώρα να προστεθεί και η συγκρότηση ενός τεράστιου στρατού σκλάβων, που υποχρεώνονται να δουλέψουν δίχως αμοιβή και έως θανάτου.

Έκτοτε, ο χάρτης της κατεχόμενης Ευρώπης προκαλεί ίλιγγο: στη Γερμανία μόνο, ένας χάρτης των αποκαλούμενων Lager, δηλαδή αυτών των στρατοπέδων από τα οποία δεν βγαίνει κανείς ζωντανός, αποτυπώνει πολλές εκατοντάδες. Σ' αυτά έρχονται να προστεθούν χιλιάδες στρατόπεδα που προορίζονται για άλλες κατηγορίες: μόνο οι Γερμανοί στρατιωτικοί κρατούμενοι ήταν 600.000. Σύμφωνα με μία εκτίμηση του Shirer, τουλάχιστον 9.000.000 άνθρωποι δούλευαν σε καταναγκαστικά έργα στη Γερμανία το 1944.

Τα στρατόπεδα, λοιπόν, δεν ήταν ένα περιθωριακό φαινόμενο: η γερμανική βιομηχανία στηριζόταν σ' αυτά. Αποτελούσαν έναν θεμελιώδη θεσμό της εκφασισμένης Ευρώπης και από την πλευρά των ναζί δεν ήταν μυστικό ότι το σύστημα θα επιβίωνε, και μάλιστα ενισχυμένο και τελειοποιημένο, σε περίπτωση νίκης του Άξονα. Θα ήταν η αποκορύφωση του φασισμού, η καθιέρωση του προνομίου, το καθεστώς της μη-ισότητας και της μη-ελευθερίας.

Μέχρι μέσα στην καρδιά των Lager εγκαταστάθηκε, ή μάλλον εγκαθιδρύθηκε εκ προμελέτης, ένα σύστημα τυπικά φασιστικής εξουσίας. Το σύστημα αυτό περιλάμβανε μία αυστηρή ιεραρχία ανάμεσα στους κρατούμενους, όπου τη μεγαλύτερη εξουσία είχαν όσοι δούλευαν λιγότερο. Η απόδοση αξιωμάτων, ακόμη και των ταπεινότερων (του νυχτοφύλακα, του ανθρώπου που σκουπίζει ή που κάνει τη λάντζα) ερχόντουσαν από ψηλά. Το υποκείμενο, δηλαδή ο κρατούμενος δίχως κανένα αξίωμα, στερείτο παντελώς δικαιωμάτων. Υπήρχε μάλιστα μια διακλάδωση της μυστικής αστυνομίας με τη μορφή μυριάδων καταδοτών και κατασκόπων. Εν ολίγοις, το στρατόπεδο-μικρόκοσμος ήταν

πιστή αντανάκλαση του κοινωνικού ιστού σ' ένα ολοκληρωτικό Κράτος, όπου (στη θεωρία τουλάχιστον) βασιλεύει η πιο απόλυτη Τάξη: δεν υπήρχε μέρος όπου να επικρατεί περισσότερη τάξη απ' ό,τι στο Lager. Δεν θέλω να πω προφανώς πως το παρελθόν μας μάς οδηγεί να απεχθανόμαστε την τάξη καθεαυτήν, αλλά ακριβώς αυτήν την τάξη, διότι δεν ήταν μια τάξη Δικαίου.

Έχοντας ζήσει όλα αυτά, το να ακούω σήμερα να μιλούν για Νέα Τάξη, για Μαύρη Τάξη (1), μου φαίνεται πολύ παράξενο: σάμπως τα γεγονότα που συνέβησαν να μη συνέβησαν ποτέ, σαν να μη σήμαιναν απολύτως τίποτε και να μη χρησίμευσαν σε τίποτε. Κι όμως η ατμόσφαιρα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης δεν ήταν τόσο διαφορετική από τη δική μας. Κι όμως, από τα πρώτα στοιχειώδη Lager των SA έως την κατάρρευση της Γερμανίας, έως τη φρίκη του πολέμου και τα 60.000.000 νεκρούς του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, είχαν παρέλθει μόνο δώδεκα χρόνια. Ο φασισμός είναι ένας καρκίνος που εξαπλώνεται ταχύτατα, και μια επιστροφή μάς απειλεί: ζητάμε πολλά όταν λέμε ότι πρέπει να αντιταχθούμε από την αρχή».

(*Primo Levi*, «*Così era Auschwitz*», *Pagine Sparse, Opere, Einaudi editore, 1997. Μετάφραση στα ελληνικά: Οντέτ Βαρών-Βασάρ*).

(1) Ο Λέβι υπαινίσσεται εδώ τα δύο φασιστικά μορφώματα της Άκρας Δεξιάς που δρούσαν στην Ιταλία τη δεκαετία του '70, το *Ordine nuovo*, που προβαίνει σε 25 τρομοκρατικές ενέργειες, και το *Ordine nero*, που προβαίνει σε 32 τέτοιες ενέργειες από το 1974 ως το 1976.

* Η *Οντέτ Βαρών-Βασάρ* είναι ιστορικός και συγγραφέας των βιβλίων «*Η ενηλικίωση μιας γενιάς. Νέοι και Νέες στην Κατοχή και στην Αντίσταση*» (Εστία 2009) και «*Η ανάδυση μιας δύσκολης μνήμης. Κείμενα για τη γενοκτονία των Εβραίων*» (Εστία, 2013). Το άρθρο δημοσιεύθηκε στο *in.gr* 28.1.2022.

Ο Αντισημιτισμός εβδομήντα επτά χρόνια μετά το Ολοκαύτωμα

Του ΒΙΚΤΩΡ ΙΣΑΑΚ ΕΛΙΕΖΕΡ

Ας ξεκινήσουμε από το γεγονός ότι σήμερα, 77 χρόνια μετά την εξόντωση 6.000.000 Εβραίων στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και θανάτου, οι Εβραίοι αποτελούν μόλις το 2%

του πληθυσμού των ΗΠΑ και το 0,2% του παγκόσμιου πληθυσμού. Λογικά αυτό σημαίνει ότι ο εντοπισμός τους θα απαιτούσε ιδιαίτερη προσπάθεια. Κάθε χρόνο όμως, οι Εβραίοι είναι ο Νο. 1 στόχος των εγκλη-

μάτων μίσους που οφείλονται στο θρήσκευμα. Γιατί; Μα γιατί οι φορείς του αντισημιτισμού υιοθετούν και διακινούν μια από τις πιο ανθεκτικές και θανατηφόρες θεωρίες συνωμοσίας στην ανθρώπινη ιστορία.

Η φαντασίωση της «εβραϊκής κυριαρχίας» είναι απίστευτα εύπλαστη, γεγονός που την κάνει απίστευτα ελκυστική. Εάν οι Εβραίοι είναι υπεύθυνοι για κάθε αντιληπτό πρόβλημα, τότε η θεωρία από φαντασίωση εύκολα μετατρέπεται σε ερμηνευτική ανάλυση του προβλήματος. Και χάρη σε αιώνες υλικού που αποδίδει τα δεινά του κόσμου στους Εβραίους, οι θεωρητικοί συνωμοσίας που εναγωνίως αναζητούν έναν αποδιοπομπαίο τράγο, αναπόφευκτα ανακαλύπτουν ότι το αόρατο χέρι του καταπιεστή τους ανήκει σε έναν αόρατο Εβραίο.

Σε αντίθεση με πολλά άλλα είδη φανατισμών, ο αντισημιτισμός δεν είναι απλώς μια κοινωνική προκατάληψη. Είναι μια θεωρία συνωμοσίας για το πώς λειτουργεί ο κόσμος. Οι Εβραίοι διαδραματίζουν έναν μοχθηρό, συμβολικό ρόλο στη φαντασία πολλών, χωρίς να υπάρχει καμία σχέση με την πραγματική ύπαρξή τους. Η αντίληψη ότι μια τόσο μικροσκοπική και διεσπαρμένη μειονότητα ελέγχει κρυφά τον κόσμο είναι κωμική, γι' αυτό ίσως, πολλοί εξακολουθούν να μην παίρνουν στα σοβαρά την αντισημιτική θεωρία συνωμοσίας, και να μην καταλαβαίνουν πώς λειτουργεί.

Άλλοι, που κατανοούν τον ρατσισμό ως προκατάληψη που ασκείται από τους ισχυρούς, δεν μπορούν να τον κατανοήσουν, επειδή ο αντισημιτισμός κατασκευάζει τους εβραϊκούς του στόχους ως προνομιούχους και ισχυρούς. Κάποιοι άλλοι δε, για πολιτικές σκοπιμότητες, περνούν το χρόνο τους αναλύοντας την ταυτότητα των αντισημιτών, αντί να αντικρούουν τις ιδέες που τους εμψυχώνουν.

Εν ολίγοις, αν και πολλοί άνθρωποι σήμερα λένε ότι είναι ενάντια στον αντισημιτισμό, δεν κατανοούν τη φύση αυτού που αντιτίθενται. Και αυτό εξηγεί ίσως γιατί ο αντισημιτισμός αντέχει στο χρόνο. Αυτό το status quo έχει αποδειχθεί επικίνδυνο για τους Εβραίους, και αυτό από μόνο του θα πρέπει να είναι αρκετό για να το πάρει στα σοβαρά η κοινωνία μας, γιατί έχει καταστροφικές συνέπειες και για τους μη Εβραίους. Αυτό συμβαίνει επειδή οι άνθρωποι που ασπάζονται τις θεωρίες συνωμοσίας για να εξηγήσουν τα προβλήματά τους, χάνουν την ικανότητα να τα λύνουν

ορθολογικά. Σύμφωνα με τον Αμερικανό καθηγητή Διεθνών ανθρωπιστικών υποθέσεων Walter Russell Mead: «Οι άνθρωποι που πιστεύουν ότι «οι Εβραίοι» διοικούν τις τράπεζες χάνουν την ικανότητα να κατανοούν, πολύ λιγότερο να λειτουργούν τα χρηματοπιστωτικά συστήματα. Οι άνθρωποι που πιστεύουν ότι «οι Εβραίοι» κυριαρχούν στις επιχειρήσεις μέσω κρυφών δομών δεν μπορούν να οικοδομήσουν ή να διατηρήσουν για πολύ μια επιτυχημένη σύγχρονη οικονομία. Οι άνθρωποι που πιστεύουν ότι «οι Εβραίοι» κυριαρχούν στην πολιτική χάνουν την ικανότητά τους να ερμηνεύουν πολιτικά γεγονότα, να αναγνωρίζουν κοινωνικά προβλήματα και να οργανώνουν αποτελεσματικά αναγκαίες αλλαγές».

Ο αντισημιτισμός δεν είναι απλά μια θεωρία που μπορεί να οδηγήσει στην τέλεση κάποιου εγκλήματος μίσους. Διαστρεβλώνει την κατανόηση των ανθρώπων για το πώς λειτουργεί ο πραγματικός κόσμος. Δεν πλήττει μόνο τους Εβραίους, πλήττει το κοινωνικό σύνολο. Γιατί ο αντισημιτισμός δεν είναι ένας απλός φανατισμός ενάντια στην εβραϊκή κοινότητα. Στην πραγματικότητα στοχοποιούν τους Εβραίους προκειμένου να αποδομήσουν τις δημοκρατικές πρακτικές, και το κάνουν με τελικό στόχο να παρουσιάσουν την ίδια τη δημοκρατία ως συνωμοσία. Με άλλα λόγια, όσο περισσότερο οι άνθρωποι υιοθετούν τον αντισημιτισμό για την κατανόηση του γίνεσθαι στον κόσμο, τόσο περισσότερο χάνουν την πίστη τους στη δημοκρατία.

«Η άνοδος του αντισημιτισμού είναι σημάδι ευρείας κοινωνικής και πολιτιστικής αποτυχίας», γράφει ο Mead. «Είναι ένας κορυφαίος δείκτης απώλειας πίστης στις φιλελεύθερες αξίες και μειωμένης ικανότητας κατανόησης του σύγχρονου κόσμου και ευημερίας σε αυτόν». Υπό αυτό το πρίσμα, μια επίθεση σε μια συναγωγή, σε ένα μνημείο ή σε ένα εβραϊκό νεκροταφείο, δεν είναι απλώς μια στατιστική για τα εγκλήματα μίσους. Είναι μια σοβαρή προειδοποίηση. Αν δεν βρούμε τρόπο να αντιμετωπίσουμε τα συνωμοτικά ρεύματα του αντισημιτισμού, που απειλούν να ξεπεράσουν την κοινωνία μας, μπορεί να βρεθούν όμηροι των ίδιων των ιδεών που τον εμψύχωσαν.

* Ο **Βίκτωρ Ελιέξερ** είναι δημοσιογράφος και Γεν. Γραμματέας του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος.

(Από *Το Βήμα της Κυριακής*, 30.1.2022)

Αποκαλυπτήρια Μνημείου Ολοκαυτώματος στην Ξάνθη

Μήνες από την παρουσία των Εβραίων στην Ξάνθη ζωντάνεψαν την Κυριακή 20.2.2022 με τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου Ολοκαυτώματος στην Ξάνθη. Ο Δήμος Ξάνθης, το ΠΑΚΕΘΡΑ και το ΚΙΣΕ συνδιοργάνωσαν εκδήλωση για τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου Ολοκαυτώματος, στο πλαίσιο της Ελληνικής Προεδρίας του IHRA, στη μνήμη των 526 Εβραίων της Ξάνθης που εξοντώθηκαν στο Ολοκαύτωμα. Στη βάση του Μνημείου, το οποίο συμβολικά τοποθετήθηκε στην πλατεία Ελευθερίας της Ξάνθης, έχουν μπει 526 βότσαλα, όσοι οι Εβραίοι της Ξάνθης που εξοντώθηκαν από τους Ναζί, καθώς και τμήματα δυο σιδηροδρομικών ραγών που συμβολίζουν την πορεία τους προς το στρατόπεδο συγκέντρωσης στην Τρεμπλίνκα.

Μετά τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου, η **Υπουργός Παιδείας Νίκη Κεραμέως**, ο **Μητροπολίτης Ξάνθης και Περιθεωρίου Παντελεήμων**, ο **εκπρόσωπος του τοποτηρητή της Μουφτείας, μάμης Εμπλιούκ Ραμαντάν** και ο **Ραββίνος Θεσσαλονίκης Ααρών Ισραέλ**, έστειλαν ένα ηχηρό μήνυμα ειρηνικής συμβίωσης Χριστιανών, Μουσουλμάνων και Εβραίων, με την κοινή φωτογράφισή τους μπροστά από το Μνημείο, καθώς η Θράκη αποτελεί πρότυπο αυτής της συμβίωσης.

Στην τελετή των αποκαλυπτηρίων παρέστησαν οι Υφυπουργοί Παιδείας Άγγελος Συρίγος και Τουρισμού Σοφία Ζαχαράκη, ο Γενικός Γραμματέας Οργανισμών Γιώργος Καλαντζής, οι βουλευτές Ξάνθης Μπαράν Μπουρχάν και Σπύρος Τσιλιγγίρης, ο διευθυντής της Υπηρεσίας Πολιτικών Υποθέσεων Ξάνθης του Υπουργείου Εξωτερικών Συμεών Τέγος, ο Αντιπεριφερειάρχης Ξάνθης Κωνσταντίνος Κουρτίδης, ο Διοικητής του Δ' Σώματος Στρατού με έδρα την Ξάνθη, Αντιστράτηγος Άγγελος Χουδελούδης, ο Διοικητής της Αστυνομίας ΑΜΘ Πασχάλης Συριτούδης, ο Αστυνομικός Διευθυντής Ξάνθης Πασχάλης Γιώρης, ο Διοικητής της Πυροσβεστικής ΑΜΘ Αρχιπύραρχος Κωνσταντίνος Κούκουρας,

ο Πρύτανης και ο Αντιπρύτανης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης Αλέξανδρος Πολυχρονίδης και Φώτης Μάρης, οι Δήμαρχοι Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνος Ζέρβας, Κομοτηνής Ιωάννης Γκαράνης, Αλεξανδρούπολης Ιωάννης Ζαμπούκης, Δράμας Χριστόδουλος Μамσάκος, Μύκης Ριτβάν Ντελή Χουσεΐν, Τοπίου Θωμάς Μίχογλου, Παρανεστίου Αναστάσιος Καγιάογλου, Νέστου Σάββας Μιχαηλίδης, Ίασμου Οντέρ Μουμίν, Δοξάτου Θεμιστοκλής Ζεκερίδης, ο αναπληρωτής Μητροπολίτης Ορθόδοξων Αρμενίων Ελλάδος Οβανέζ Σαγντεζιάν. Από το ΚΙΣΕ παρέστησαν επίσης ο γενικός γραμματέας Βίκτωρ Ελιέζερ και ο γενικός Ταμίας Δανιήλ Μπεναρδούτ, εκπρόσωποι εβραϊκών κοινοτήτων και οργανώσεων, καθώς και πλήθος κόσμου.

Πριν από την τελετή οι επίσημοι επισκέφθηκαν το εβραϊκό νεκροταφείο Ξάνθης, όπου τελέστηκε επιμνημόσυνη δέηση από τον Ραββίνο Θεσσαλονίκης Ααρών Ισραέλ και στη συνέχεια ο Δήμαρχος Ξάνθης Εμμανουήλ Τσέπελης υποδέχθηκε και καλωσόρισε τους επίσημους προσκεκλημένους στο Δημαρχείο. Στη συνέχεια όλοι μαζί περπάτησαν μέχρι την πλατεία Ελευθερίας όπου έγινε η εκδήλωση, η οποία ξεκίνησε με επιμνημόσυνη δέηση από τον Ραββίνο Θεσσαλονίκης Ααρών Ισραέλ.

Ακολούθησε ο χαιρετισμός του **Δήμαρχου Ξάνθης Εμμανουήλ Τσέπελη**, ο οποίος τόνισε μεταξύ άλλων ότι «Σήμερα η Ξάνθη αποδίδει την οφειλόμενη τιμή στη μνήμη των 526 Εβραίων που είχαν την απάνθρωπη μοίρα όλων των ομοδόξων τους στην Ευρώπη. Είμαστε εδώ για να εκπέμψουμε από την Ξάνθη, από αυτή την ιστορική πολιτιστικά πολύμορφη και υπέροχη πλευρά της Ελληνικής επικράτειας, το μήνυμα της ανθρωπιάς της αλληλεγγύης της δικαιοσύνης και της ειρήνης».

Στον χαιρετισμό του ο **Περιφερειάρχης Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης Χρήστος Μέτιος** χαρακτήρισε τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου ως «Πράξη μνήμης» και υπογράμμισε ότι «Η σημερινή μέρα

ας έχει επιπλέον και το χαρακτήρα της μνήμης της αρμονικής συνύπαρξης Εβραίων, Χριστιανών, Μουσουλμάνων κι ανάδειξης του πλούτου που σημαίνει για τον τόπο μας αυτή η πολυπολιτισμικότητα σήμερα. Σε έναν κόσμο που αλλάζει ο σεβασμός και η ανεκτικότητα είναι τα μεγάλα ζητούμενα. Οφείλουμε να κάνουμε ό,τι είναι δυνατόν ώστε παρόμοια εγκλήματα να μην επαναληφθούν».

Ακολούθησε ο χαιρετισμός του **Πρέσβη του Ισραήλ Γιόσι Αμράνι**, ο οποίος αναφέρθηκε στην μικρή κοινότητα των Εβραίων στην Ξάνθη – που συνυπήρχαν με Χριστιανούς και Μουσουλμάνους – που συνεισέφερε στην κοινωνία, ενώ ευχήθηκε τόσο το μνημείο της Ξάνθης, όσο και το Εβραϊκό Μουσείο της Θεσσαλονίκης, να είναι μια υπενθύμιση ότι οι άνθρωποι δεν ξεχνούν. «Δεν μπορούμε να φέρουμε πίσω τις χαμένες ζωές. Χάθηκαν για πάντα», τόνισε μεταξύ άλλων, εξηγώντας ότι η μεταφορά αυτή των τραγικών συμβάντων στις νεότερες γενιές μπορεί να οδηγήσει σε έναν «καλύτερο πολιτισμό» στην ανθρωπότητα.

Ο **Πρόεδρος της Διεθνούς Συμμαχίας για την Μνήμη του Ολοκαυτώματος Γιώργος Πολυδωράκης** στον χαιρετισμό του εξέφρασε την συγκίνησή του για την παρουσία του στην εκδήλωση, τονίζοντας μεταξύ άλλων ότι «Η μνήμη είναι στοιχειώδης υποχρέωσή μας. Απόλυτη ευθύνη και καθήκον όλων όσοι επιλέγουμε και ονομαζόμαστε κοινωνοί των ανθρωπιστικών και δημοκρατικών αξιών, είναι να τιμούμε τα θύματα και τους επιζώντες, να αναλογιζόμαστε την κληρονομία τους και να δρούμε αναλόγως...».

Ο **Πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος Δαβίδ Σαλιέλ** στον χαιρετισμό του τόνισε ότι «Με αυτό το σεμνό Μνημείο η μνήμη των Ξανθιωτών Εβραίων γίνεται φάρος άσβεστος για να θυμίζει πως ό,τι έγινε τότε, μπορεί να ξανασυμβεί σε κάθε κοινωνία, όσο εξελιγμένη και αν είναι, σε κάθε πόλη, όσο σύγχρονη και αν είναι, σε κάθε χρονική στιγμή στην ιστορία». «Είναι χρέος μας να κατανοούμε όλες τις πτυχές της ιστορίας και παράλληλα να υπερτονίζουμε τις πράξεις ανθρωπιάς και ότι αυτές είναι που μας διδάσκουν ότι κάθε άνθρωπος μπορεί να κάνει τη διαφορά», σημείωσε. Ως προς το Μνημείο του Ολοκαυτώματος είπε ότι «θα γίνει σημείο αναφοράς και προσκυνήματος αλλά και εφιαλτήριο

Η Υπουργός Παιδείας, ο Δήμαρχος Ξάνθης και ο Πρόεδρος το ΚΙΣΕ στα αποκαλυπτήρια του Μνημείου.

για δημιουργία πρωτοβουλιών μνήμης και εκπαιδευτικών δράσεων, ένα ζωντανό εργαλείο διάδρασης με την ιστορία».

Στον χαιρετισμό της η **Υπουργός Παιδείας Νίκη Κεραμέως** επεσήμανε, μεταξύ άλλων, ότι «Ως κυβέρνηση και ειδικότερα ως υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων υπογραμμίζουμε τη σημασία της εκπαίδευσης για το Ολοκαύτωμα, προωθούμε τη διδασκαλία της θηριωδίας του ναζισμού από πολύ νωρίς στα παιδιά μας. Πραγματοποιούμε επιμορφωτικά σεμινάρια σε εκπαιδευτικούς για τη διδασκαλία του Ολοκαυτώματος. Συνεργαζόμαστε με αρμόδιους φορείς. Αναλαμβάνουμε δράσεις ευαισθητοποίησης. Με όπλο μας τη γνώση διασφαλίζουμε την ιστορική μνήμη και την ενδελεχή μελέτη και διδασκαλία των γεγονότων, μέσα από την καλλιέργεια αξιών, όπως ο αλληλοσεβασμός, η αποδοχή της διαφορετικότητας, τα ιδανικά του δημοκρατικού πολιτεύματος και της ενεργού πολιτεότητας από μικρή ηλικία. Διασφαλίζουμε ότι δεν θα μείνει ποτέ ξανά καμία χαραμάδα ανοιχτή που θα επιτρέψει την αναβίωση του φασισμού, του αντισημιτισμού, της μισαλλοδοξίας».

Στη συνέχεια αναγνώστηκε μήνυμα του **Δημάρχου Ιωαννίνων Μωσή Ελισάφ**, ο οποίος δεν παρέστη λόγω των εορταστικών εκδηλώσεων για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων.

Ακολούθησε η προβολή των βιντεοσκοπημένων μηνυμάτων του **Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την προώθηση του ευρωπαϊκού**

Επίσημες αρχές και θρησκευτικοί ηγέτες, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι κι Εβραίοι, έστειλαν μήνυμα συναδέλφωσης από την Ξάνθη.

ϊκού τρόπου ζωής, **Μαργαρίτη Σχοινά**, ο οποίος ανέφερε ότι «Η Θράκη είναι ένας τόπος που αποτελεί και σύμβολο συνύπαρξης, συμβίωσης, ανοχής και αλληλεγγύης, είναι ένας τόπος που αντικατοπτρίζει τον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής, ένα μοντέλο κοινωνίας που μας χωράει όλους», του **δημοσιογράφου Μωυσή Λίτση**, που αναφέρθηκε στην οικογένειά του η οποία ζούσε στην Ξάνθη μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1920 και μετά μετοίκησε στην Αθήνα, απ' όπου τον Μάρτιο του 1943, πολλά μέλη της συνελήφθησαν και μεταφέρθηκαν στο Άουσβιτς όπου βρήκαν τραγικό θάνατο και της **οικογένειας Μπραουνστόουν**, η οποία ζούσε προπολεμικά στην Ξάνθη και συνελήφθη -μαζί με όλες τις άλλες οικογένειες των Εβραίων της πόλης- οδηγήθηκε στο στρατόπεδο της Τρεμπλίνκα, όπου 50 συνολικά μέλη της, από Ξάνθη και Αλεξανδρούπολη, βρήκαν τραγικό θάνατο.

Η προβολή ολοκληρώθηκε με το βίντεο «Η εβραϊκή μνήμη στην Ξάνθη», που αποτελεί μια νοσταλγική αναπόληση της παλιάς Ξάνθης και της δραστηριότητας εβραϊκής κοινότητας, το οποίο επιμελήθηκε το Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος.

Στοιχεία για την ιστορία των Εβραίων της Ξάνθης παρουσίασε ο **Βασίλης Ριτζαλέος**, μέλος του ΕΔΙΠ του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξινίων Χωρών του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

Ο κ. Ριτζαλέος τόνισε στην ομιλία του: «Την «**πιο μεγάλη νύχτα**» στην ιστορία των Εβραίων της Ξάνθης, στις 3 προς 4 Μαρτίου του 1943, ο διευθυντής της καπνεμπορικής εταιρείας Commercial Γεουδά Περαχιά βρήκε καταφύγιο σε φιλικό χριστιανικό σπίτι στη γειτονική Καβάλα και αργότερα διέφυγε στη γερμανική ζώνη κατοχής. Ήταν ο μοναδικός που διασώθηκε εκείνο το βράδυ στο «μάζεμα των Εβραίων»

», όπως έμεινε στη συλλογική μνήμη. Μεταπολεμικά επέστρεψε στην Ξάνθη και αφιέρωσε τη ζωή και το συγγραφικό του έργο στη διατήρηση της μνήμης των θυμάτων του Ολοκαυτώματος μέχρι το τέλος της ζωής του το 1970». «Ποιοί ήταν οι Εβραίοι της πόλης; Ήταν απόγονοι των σεφαραδιτών Εβραίων που εκδιώχθηκαν από την Ισπανία και βρήκαν καταφύγιο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μετά το 1492. Κεντρικό στοιχείο του πολιτισμού τους ήταν η ισπανοεβραϊκή γλώσσα, τα «ισπανικά» ή λαδίνο. Οι πρώτες εβραϊκές οικογένειες εγκαταστάθηκαν στην Ξάνθη πιθανότατα γύρω στο 1875. Στις αρχές του 20ού αιώνα, όταν η πόλη εξελίσσεται σε σημαντικό καπνεμπορικό κέντρο, 234 Εβραίοι απογράφονται στην πόλη από τις οθωμανικές αρχές (τα 2/3 είναι καπνεργάτες και διαμένουν προσωρινά όσο διαρκεί ο κύκλος της εργασίας στις καπναποθήκες). Προέρχονται από τη Θεσσαλονίκη, την Αδριανούπολη, την Κομοτηνή και πόλεις της σημερινής Βουλγαρίας. Πρόκειται κυρίως για φτωχούς βιοπαλαιστές από τις εργατικές τάξεις των οθωμανικών κέντρων, αλλά και τεχνίτες, έμπορους υφασμάτων, αργυραμοιβούς, υπαλλήλους και διευθυντές καπνεμπορικών εταιρειών».

Η δεκαετία του 1920, σημαδεμένη από τους Έλληνες και Αρμένιους πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής, γεννά ελπίδες σε όλους με την ανάκαμψη του καπνεμπορίου. Η Κομμέρσιαλ, η Χέρτζογκ, η Σπήρερ είναι σημαντικές καπνεμπορικές εταιρείες εβραϊκών συμφερόντων. Ο Νταβίντ Αρδίτι διατηρεί καπνοβιομηχανία στην πόλη. Ο εβραϊκός πληθυσμός αυξάνεται (φτάνει τους 700 έως 800), η Κοινότητα αποκτά μεγάλη συναγωγή, ένα άνετο διώροφο κτήριο για το σχολείο και τη λέσχη στη συνοικία Χατζησταύρου (των Αγίων Αποστόλων) χάρη σε κληροδότημα του πολυσχιδούς επιχειρηματία

Ισαάκ Ντανιέλ και τραπεζικό δανεισμό. Οι περισσότεροι της εργατικής τάξης ζουν στην παραπάνω μικτή περιοχή ενώ οι πιο εύποροι προτιμούν την Παλιά πόλη. Το αρχοντικό του ευεργέτη της κοινότητας Ντανιέλ αποτελεί ένα κόσμημα της αρχιτεκτονικής και έχει αξιοποιηθεί από τον Δήμο. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929 έπληξε την εβραϊκή κοινότητα, όπως και το σύνολο του πληθυσμού στο καπνεμπορικό κέντρο με τον εξαγωγικό προσανατολισμό. Μέχρι την έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, αρκετοί άνεργοι Εβραίοι αναχωρούν για τη Θεσσαλονίκη ή μεταναστεύουν στην τότε Παλαιστίνη και τη Νότια Αμερική. Ολοένα και πιο συχνά η κοινότητα και τα ιδρύματά της αναζητούν την οικονομική στήριξη της κυβέρνησης και του δημοτικού συμβουλίου όπου διαθέτουν και εκπροσώπηση. Στο τέλος της δεκαετίας του '20 και στις αρχές της δεκαετίας του '30, άρχισαν να κυκλοφορούν αντισημιτικές προκηρύξεις πατριωτικών οργανώσεων, οι οποίες αμφισβητούσαν τον πατριωτισμό των Ελλήνων Εβραίων στην Ξάνθη. Η απάντηση δόθηκε τόσο από τις ελληνικές αρχές όσο και από τους νέους της κοινότητας στο Αλβανικό Μέτωπο. Ένας από τους Εβραίους πολεμιστές της Ξάνθης ήταν ο **Λούης Κοέν**, που έγινε γνωστός με το ψευδώνυμο Κρόνος στην Εθνική Αντίσταση. Στο άκουσμα της καθόδου του γερμανικού και βουλγαρικού στρατού κάποιες εβραϊκές οικογένειες φεύγουν από την πόλη.

Τις πρώτες πρωινές ώρες στις 4 Μαρτίου του 1943, ύστερα από τους πανηγυρισμούς και τις παρελάσεις των αρχών κατοχής και των εποίκων για την εθνική εορτή, σε ανάμνηση της δημιουργίας της Μεγάλης Βουλγαρίας στους χάρτες της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, έγινε η σύλληψη όλων των Εβραίων της πόλης από τη βουλγαρική αστυνομία. Χωρίς γερμανική συμμετοχή. Με την έγκριση του Βασιλιά Μπόρις Γ' και της κυβέρνησης Φίλοφ. Στις περισσότερες επίσημες αναφορές γίνεται λόγος για 526 Έλληνες Εβραίους εκτοπισμένους από την Ξάνθη. Μεταφέρονται με τρένο στην πόλη Ντούπνιτσα της Βουλγαρίας και από εκεί στο ναζιστικό στρατόπεδο εξόντωσης της Τρεμπλίνκα στην Πολωνία».

Όπως είπε, το τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης στην Κομοτηνή, θα προσφέρει στους φοιτητές του δύο μαθήματα για την εβρα-

ϊκή ιστορία και το Ολοκαύτωμα στο νέο πρόγραμμα σπουδών, αρχίζοντας από το επόμενο εξάμηνο.

Εκ μέρους του Πολιτιστικού και Αναπτυξιακού Κέντρου Θράκης ο κ. **Βασίλης Αϊβαλιώτης** αναφέρθηκε στην αποκατάσταση του εβραϊκού νεκροταφείου στην Ξάνθη, στην τοποθέτηση πινακίδων σε διάφορα σημεία της πόλης που έχουν να κάνουν με την εβραϊκή ιστορία της, όπως και άλλες ανάλογες πρωτοβουλίες που βρίσκονται σε εξέλιξη. Με ιδιαίτερα γλαφυρό τρόπο μίλησε για το τι συμβολίζει η τοποθέτηση του Μνημείου στο συγκεκριμένο σημείο καθώς αντικρίζει την συνοικία των 12 Αποστόλων, βασιική περιοχή κατοικίας των μελών της πάλαι ποτέ εβραϊκής κοινότητας Ξάνθης.

Στη συνέχεια έγιναν τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου Ολοκαυτώματος από την Υπουργό Παιδείας, τον Δήμαρχο Ξάνθης και τον Πρόεδρο του ΚΙΣΕ, τηρήθηκε ενός λεπτού σιγή και έγινε ανάκρουση του Εθνικού Ύμνου από την Φιλαρμονική του Δήμου Ξάνθης.

Στεφάνια στο Μνημείο κατέθεσαν η Υπουργός Παιδείας, ο Περιφερειάρχης Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, οι δήμαρχοι Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνος Ζέρβας, Ξάνθης Εμμανουήλ Τσέπελης, Αλεξανδρούπολης Γιάννης Ζαμπούκης, ο βουλευτής του ΚΙΝΑΛ Μπαράν Μπουρχάν, ο πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδας, ο πρόεδρος του ΙΗΡΑ, ο διευθυντής του Γραφείου Πολιτικών Υπόθεσαν Θράκης του υπουργείου Εξωτερικών Συμεών Τέγος, οι πρέσβεις του Ισραήλ, του Καναδά Μάρκ Άλεν, της Πολωνίας Άρθουρ Λόμπαρτ, η Γενική Πρόξενος των ΗΠΑ στη Θεσσαλονίκη Ελίζαμπεθ Λι, ο Επιτετραμμένος της Πρεσβείας της Ελβετίας Μαρκ Μπρουσέ, ο πρόξενος της Γερμανίας στη Θεσσαλονίκη Κάρστεν Μίλερ, η Επιτετραμμένη της Πρεσβείας της Αυστρίας Μαρτίνα Χέρμαν, ο πρόξενος της Σουηδίας στη Θεσσαλονίκη Ιωάννης Ακκάς, ο υποπρόξενος του Γενικού Προξενείου της Τουρκίας στην Κομοτηνή Μπάρις Κούλχα, ο επίτιμος πρόξενος της Ισπανίας στη Θεσσαλονίκη Σαμ Ναχμιάς, ο διοικητής του Δ' Σώματος Στρατού αντιστράτηγος Άγγελος Χουδελούδης, ο γενικός περιφερειακός αστυνομικός διευθυντής Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης υποστράτηγος Πασχάλης Συριτούδης, εκπρόσωποι των σωμάτων Ασφαλείας, καθώς και πρόεδροι και εκπρόσωποι εβραϊκών οργανισμών και κοι-

νοτήτων από την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, τη Χαλκίδα, τη Λάρισα, τον Βόλο, τη Ρόδο και την Καβάλα.

Οι ομιλίες ολοκληρώθηκαν με τον **χαιρετισμό**

του Μητροπολίτη Ξάνθης και Περιθεωρίου κ. Παντελεήμονα, ο οποίος τόνισε ότι «Η Ξάνθη και οι πολίτες της σήμερα εξοφλούν ένα χρέος προς τους Εβραίους συμπολίτες μας. Ευχόμαστε και προσευχόμαστε για την ειρήνη και την ειρηνική συμβίωση όλου του κόσμου. Και η Θράκη και η Ξάνθη αποτελούν ένα

Ο Δήμαρχος Ξάνθης υποδέχεται τους επισήμους στο Δημαρχείο.

πρότυπο ειρηνικής συμβίωσης ανθρώπων με διαφορετική πίστη και διαφορετικό πολιτισμό και ευχόμαστε να μην επιτρέψει ο Θεός κανέναν λαός, σε κανένα σημείο του κόσμου

να γνωρίσει ξανά μία τέτοια θηριωδία».

Η εκδήλωση έκλεισε με την παρουσίαση μουσικού προγράμματος από την σοπράνο Μαριάντζελα Χατζησταματίου και τη Φιλαρμονική του Δήμου Ξάνθης.

Η Άρτα αφιερώνει οδό της πόλης στον Ισαάκ Μιζάν

Ο Ισαάκ Μιζάν ήταν ο τελευταίος από τους τριάντα Αρτινούς Εβραίους επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος και μοιραζόταν ένα ιδιαίτερο δέσιμο με τη γενεαλογία του Άρτα. Εκεί μεγάλωσε, από εκεί εκτοπίστηκε στο Άουσβιτς, από εκεί κράτησε τις αναμνήσεις που του έδωσαν τη δύναμη να επιβιώσει, εκεί ξαναγύρισε για να παρουσιάσει την έκδοση της βιογραφίας του. Και η Άρτα κράτησε ένα ιδιαίτερο δέσιμο με τα εβραϊκού θρησκευματος παιδιά της. Διατήρησε τη μνήμη και την κληρονομιά όσων χάθηκαν και καλλιέργησε δεσμούς με τους επιζώντες και τους απογόνους τους. Δεν είναι τυχαίο που οι ανά την Ελλάδα Αρτινοί Εβραίοι, με συγγενείς και φίλους, συναντιούνται κάθε χρόνο στην Άρτα για τις εκδηλώσεις μνήμης που διοργανώνουν ο Δήμος και ο Σύλλογος «Σκουφάς» στην επέτειο του Ολοκαυτώματος. Ο Ισαάκ Μιζάν ήταν ένας από αυτούς... και όταν -σε προχωρημένη ηλικία πλέον- δεν μπορούσε να την επισκεφθεί, μιλούσε για

την αγαπημένη του Άρτα σε κάθε συνέντευξή του.

Όταν ο εμβληματικός επιζήσας του Άουσβιτς έφυγε από τη ζωή, η πόλη του, με ψήφισμα του Δημοτικού Συμβουλίου, τον αποχαιρέτησε ανακοινώνοντας ότι αφιερώνει έναν δρόμο στη μνήμη του.

Η ονοματοδοσία της οδού έγινε στις 26 Μαρτίου 2022, στο πλαίσιο των φετινών εκδηλώσεων του Δήμου για τα 78 χρόνια από την ημέρα σύλληψης των Αρτινών Εβραίων.

Οι εκδηλώσεις ξεκίνησαν το πρωί του Σαββάτου 26.3.2022 με περίπατο σε σημεία εβραϊκού εν-

διαφέροντος, με συνοδεία τη γλαφυρή ξενάγηση του ερευνητή της ιστορίας της πρώην Ισραηλιτικής Κοινότητας Άρτας Θεοχάρη Βαδιβούλη.

Ακολούθησε τελετή στο Μνημείο Ολοκαυτώματος, η οποία περιελάμβανε επιμνημόσυνη δέηση από τον Ραββίνο Αθηνών Γκαμπριέλ Νεγρίν και χαιρετισμούς επισήμων.

Μετά την ομιλία του Δημάρχου Αρταίων, Χρήστου Τσιρογιάννη, έγιναν

Η Άννα και ο Ιωσήφ Μιζάν μπροστά στην πινακίδα της οδού που ο Δήμος αφιέρωσε στον πατέρα τους Ισαάκ Μιζάν.

από τον Δήμαρχο και τα παιδιά του αείμνηστου Ισαάκ Μιζάν, Άννα και Ιωσήφ, τα αποκαλυπτήρια της οδού Ισαάκ Μιζάν, η οποία ξεκινάει από την Πλατεία Εβραίων Μαρτύρων, όπου βρίσκεται το Μνημείο Ολοκαυτώματος Άρτας.

Η παρουσία των παιδιών του αείμνηστου Ισαάκ Μιζάν στην τελετή ήταν ιδιαίτερα συγκινητική, καθώς η κόρη του Άννα Μιζάν στην ομιλία της αναφέρθηκε στο πόσο υπερήφανος ήταν ο πατέρας της για την καταγωγή του, καθώς και στη σύλληψη των Αρτινών Εβραίων. Απευθυνόμενη στον Δήμαρχο Αρταίων τόνισε χαρακτηριστικά: «Εμείς τα παιδιά του θα θέλαμε να σας ευχαριστήσουμε για την τεράστια τιμή στο πρόσωπο του πατέρα μας, αλλά και όλων εκείνων που συνελήφθησαν και δεν γύρισαν ποτέ.

Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους εσάς τους Αρτινούς που με την προσπάθειά σας έχετε συμβάλει στη διατήρηση της μνήμης του Ολοκαυτώματος».

Μετά τα αποκαλυπτήρια της οδού, συνεχίστηκαν οι ομιλίες επισήμων και απλών πολιτών και έγιναν καταθέσεις στεφάνων στο Μνημείο Ολοκαυτώματος. Η τελετή ολοκληρώθηκε με την ανάκρουση του Εθνικού Ύμνου.

Ακολούθησε η Πορεία Μνήμης μέσα από την Εβραϊκή Συνοικία προς την Πλατεία Κιλκίς, στο σημείο όπου οι ναζιστικές δυνάμεις κατοχής συγκέντρωσαν τους συλληφθέντες Αρτινούς Εβραίους, πριν τον εκτοπισμό τους στα ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου.

Εκτός των ηχηρών μηνυμάτων που εκπέμπουν, οι εκδηλώσεις μνήμης αποτελούν παράλληλα και μία νότα αισιοδοξίας, καθώς φαίνεται πως η νέα γενιά είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένη σε θέματα που αφορούν στη διατήρηση της μνήμης του Ολοκαυτώματος και συμμετέχει ενεργά σε δράσεις που διοργανώνονται.

Χαρακτηριστική ήταν η συμμετοχή των μαθητών του 1ου ΕΠΑΛ Άρτας οι οποίοι -μετά την κατάθεση στεφάνων- με αναμμένα κεριά κάλεσαν συμβολικά τα ονόματα Αρτινών Εβραίων που εξοντώθηκαν.

Επίσης, τα παιδιά του Μουσικού Σχολείου Άρτας, στον κεντρικό πεζόδρομο της πόλης τραγούδησαν την ωδή «Le kol ish yesh shem», «ο κάθε άνθρωπος έχει όνομα», λίγα μόλις μέτρα πριν το κινημα-

Οι μαθητές του Μουσικού Σχολείου Άρτας στις εκδηλώσεις μνήμης του Ολοκαυτώματος.

τογράφο ΟΡΦΕΑ, το σημερινό ξενοδοχείο Κρόνος, εκεί όπου στοιβάξαν οι ναζί τους Εβραίους της Άρτας πριν τον εκτοπισμό τους στο Άουσβιτς.

Ο Γεν. Γραμματέας του ΚΙΣΕ Βίκτωρ Ισ. Ελιέξερ ευχαρίστησε τους μαθητές του 1ου ΕΠΑΛ Άρτας και του Μουσικού Σχολείου Άρτας για την συμμετοχή τους στην εκδήλωση και προσέφερε για τη βιβλιοθήκη των Σχολείων τους το βιβλίο «Νέοι στη Δίνη της Κατοχικής Ελλάδας - Ο Διωγμός και το Ολοκαύτωμα των Εβραίων 1943-1944». Όπως τόνισε χαρακτηριστικά ο Γ.Γ. του ΚΙΣΕ: «Αισιοδοξούμε, κάθε φορά που δάσκαλοι και μαθητές επισκέπτονται μαρτυρικούς τόπους, βλέπουν, ακούν, διαβάζουν και μαθαίνουν. Είναι το «φως» της μνήμης για να μην ξεχάσει η Ανθρωπότητα όσα απάνθρωπα γεγονότα συνέβησαν κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος, για να διαδοθεί ένα πανανθρώπινο μήνυμα ενάντια στη μισαλλοδοξία και τον αντισημιτισμό».

Στις εκδηλώσεις παρέστησαν ο Μητροπολίτης Άρτας κ. Καλλίνικος, ο Υφυπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης Γεώργιος Στύλιος, η εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ βουλευτής Άρτας Όλγα Γεροβασίλη, ο εκπρόσωπος του ΚΙΝΑΛ βουλευτής Άρτας Χρήστος Γκόκας, ο αντιπεριφερειάρχης Άρτας Βασίλειος Ψαθάς, ο Δήμαρχος Αρταίων Χρήστος Τσιρογιάννης, ο Δήμαρχος Ιωαννίνων και πρόεδρος της Ι.Κ. Ιωαννίνων Μωυσής Ελίσάφ, ο αναπληρωτής Γενικός πρόξενος της Γερμανίας στη Θεσσαλονίκη Κάρστεν Μούλερ, εκπρόσωποι των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων Αθήνας, Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων και Χαλκίδας, καθώς και πλήθος κόσμου.

Φωτιζόμενη αφίσα στον ΟΤΕ Πρέβεζας για τους Εβραίους και τη Συναγωγή της πόλης

Αποψη της πρόσοψης του ΟΤΕ με την φωτιζόμενη πινακίδα.

Μία μεγάλη φωτιζόμενη αφίσα σε υαλοπίνακα, στο κατάστημα ΟΤΕ της Πρέβεζας, ενημερώνει τους περαστικούς ότι εκεί, στο σύγχρονο κτίριο του ΟΤΕ, κάποτε βρισκόταν η Συναγωγή της πόλης. Η πινακίδα -που τοποθετήθηκε δίπλα στη μαρμάρινη πλάκα με την ιστορία του κτιρίου που ήταν εντοιχισμένη στη Συναγωγή Πρέβεζας- παρουσιάζει επίσης στοιχεία για την προπολεμική ζωή και το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Πρέβεζας.

Η πρωτοβουλία ξεκίνησε με πρόταση του **Πολιτιστικού Συλλόγου «Πρέβεζα» προς το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος, το 2020**. Ο Πολιτιστικός Σύλλογος -ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένος- συντηρούσε τακτικά την προϋπάρχουσα μαρμάρινη πλάκα, και «στη συνεχή προσπάθεια που κάνει για να κρατήσει ζωντανές αυτές τις ιστορικές κόγχες του τόπου μας», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε στην επιστολή του προς το ΚΙΣΕ, πρότεινε έναν πιο σύγχρονο τρόπο σήμανσης του ιστορικού κτιρίου.

Το ΚΙΣΕ αποδέχθηκε την πρόταση και απευθύνθηκε στην Διοίκηση του Ομίλου ΟΤΕ για έγκριση και συνεργασία στην υλοποίηση του έργου. Με αμεσότητα, αίσθημα κοινωνικής ευθύνης και σεβασμό προς την ιστορία, ο Όμιλος ΟΤΕ, η ΟΤΕ Ακίνητα και η Διεύθυνση Εταιρικής Επικοινωνίας, κινητοποιήθηκαν εγκρίνοντας το έργο και αναθέτοντάς το στις κατάλληλες τεχνικές υπηρεσίες.

Από εβραϊκής πλευράς, το ΚΙΣΕ συνεργάστηκε με το Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος για την ιστορική έρευνα και την κατά το δυνατόν πληρέστερη αποτύπωση της ιστορίας. Η αφίσα στοιχειοθετήθηκε από την ομάδα ιστορικών του ΕΜΕ, Χριστίνα Μέρη, Αναστασία Λουδάρου, Αλεξάνδρα Πατρικίου και από την Διευθύντρια του ΕΜΕ Ζανέτ Μπαττίνου, και φιλοτεχνήθηκε από την γραφίστρια του Μουσείου Χάγια Κοέν. Με δίγλωσσο υποτιτλισμό (ελληνικά – αγγλικά), εύστοχα και περιεκτικά, η αφίσα περιλαμβάνει τη φωτογραφία της Συναγωγής και -μέσα από πρόσωπα και νοσταλγικά στιγμιότυπα- διηγείται την ιστορία των Εβραίων της Πρέβεζας.

Αν και η πανδημία -με τις ποικίλες συνέπειές της- επέφερε καθυστερήσεις, το Τμήμα Ανάπτυξης και Τεχνικής Υποστήριξης Καταστημάτων ΟΤΕ και ο Προϊστάμενος του Τμήματος Σχεδιασμού των Καταστημάτων κ. Δημήτρης Μητρόπουλος, εργάστηκαν για την αρτιότερη πραγματοποίηση του έργου.

Η πινακίδα στον ΟΤΕ Πρέβεζας αποτελεί πλέον ένα σημείο αναφοράς στην ανάδειξη του πολιτιστικού

Η αφίσα. Μία αντιπροσωπευτική σύνθεση της ιστορίας των Εβραίων της Πρέβεζας.

αποτυπώματος της εβραϊκής κοινότητας της Πρέβεζας που αφανίστηκε κατά το Ολοκαύτωμα. Από τους 250 Εβραίους της Πρέβεζας, που συνελήφθησαν από τους Ναζί στις 25 Μαρτίου 1944 και εκτοπίστηκαν στα στρατόπεδα του θανάτου, μόνο 15 επέζησαν.

Οι ευχαριστίες του ΚΙΣΕ απευθύνονται και από τις σελίδες του περιοδικού «Χρονικά» προς τον Όμιλο Εταιριών ΟΤΕ και τις άρτια συντονισμένες υπηρεσίες του, τον Πολιτιστικό Σύλλογο Πρέβεζας και το

Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος. Μία άριστη σύμπραξη που κατέδειξε το μεράκι και τη μέριμνα αλλά και την συναίσθηση της ευθύνης απέναντι στην ιστορία.

Το ΚΙΣΕ συνεχίζει να συνεργάζεται με τον Δήμο Πρέβεζας για την ευρύτερη αξιοποίηση των σημείων εβραϊκού ενδιαφέροντος και για νέες πρωτοβουλίες ανάδειξης της τοπικής ιστορικής μνήμης.

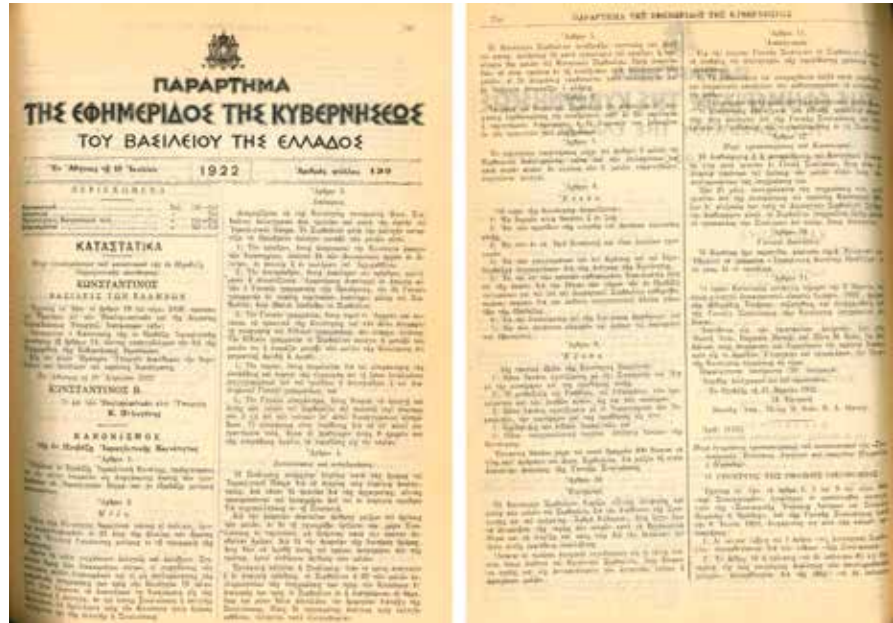
Η Συναγωγή και ο Κανονισμός της «Ισραηλιτικής Κοινότητας Πρέβεζας»

Μικρή συμβολή στην ιστορία της κοινότητας και της πόλης

Του ΣΠΥΡΟΥ ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗ

Τον Μάρτιο του 2022 στο κτίριο του ΟΤΕ στην Πρέβεζα, στον χώρο όπου βρισκόταν ως το 1962 η Συναγωγή, τοποθετήθηκε φωτογραφική σύνθεση που αποτυπώνει την ιστορική παρουσία της ισραηλιτικής κοινότητας στην πόλη. Η ιστορία των Εβραίων της Πρέβεζας έχει απασχολήσει κατά καιρούς τους μελετητές της τοπικής ιστορίας¹. Εντούτοις, υπάρχουν ακόμα πολλά άγνωστα ζητήματα αλλά και ερευνητικά ερωτήματα σχετικά με αυτήν την κοινότητα που χρήζουν διερεύνησης.

Σύμφωνα με επιγραφή στην εβραϊκή γλώσσα, που προέρχεται από την Πρέβεζα και σήμερα σώζεται στο Εβραϊκό Μουσείο, η Συναγωγή κτίστηκε το 1903. Δεύτερη επιγραφή, στα ελληνικά, που υπάρχει και σήμερα έξω από το κτίριο του ΟΤΕ, αναφέρει ότι η Συναγωγή κτίστηκε το 1932, σε οικόπεδο όπου βρισκόταν η οικία του Σπύρου Μπότσαρη. Οι δύο αυτές πληροφορίες φαίνονται αντιφατικές. Κατά τους ερευνητές Καρζή και Ζιώγα,² η Συναγωγή λειτούργησε το 1903 σε ένα μικρό οίκημα στην παραλία της πό-

Το ΦΕΚ όπου δημοσιεύθηκε ο κανονισμός της Ισραηλιτικής Κοινότητας Πρέβεζας.

λης ενώ το 1932 κτίστηκε το κτίριο επί της νυν οδού Καρυωτάκη (τότε, οδός Πριγκιπισσης Μαρίας). Κάνοντας λόγο για αυτό το κτίριο το 1961, ο Ηλίας Βασιλάς το αναφέρει ως «νέα Συναγωγή».³

Η ύπαρξη Συναγωγής πριν το 1932 δεν τεκμηριώνεται μόνο από την επιγραφική μαρτυρία, αλλά και από αρχειακές πηγές. Ενδεικτικές είναι οι πληροφορίες από το ημερολόγιο που τηρούσε ο έμπορος και για κάποια διαστήματα δήμαρχος της πόλης Ιωάννης Μ. Ρέντζος. Τον Δεκέμβριο του 1902 ο ίδιος συνδράμει οικονομικά σε έρανο υπέρ της Συναγωγής⁴ ενώ τον Νοέμβριο του 1922 μαρτυρεί ότι το κτίριό της, όπως και άλλα κτίρια (ανάμεσά τους και οι χριστιανικοί ναοί και το τζαμί), φιλοξένησαν πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη.⁵

1 Νίκος Δ. Καράμπελας (επιμ.), *Ηλία Βασιλά Απαντα*, Πρέβεζα, 2012, σ. 423-431. Το σχετικό άρθρο του Βασιλά για τους Εβραίους της Πρέβεζας πρωτοδημοσιεύτηκε το 1961. Γιώργος Ι. Μουστάκης, *Τα Πρεβεζάνικα*, Πρέβεζα, 2002, σ. 394-399. Το σχετικό κεφάλαιο αναδημοσιεύτηκε στα Χρονικά, τ. ΚΗ', τχ. 195, (2005), σ. 5-9. Ιωσήφ Ζιώγας & Ανδρέας Καρζής, *Κάποτε στην Πρέβεζα, Εικόνες μνήμης και νοσταλγίας*. Πρέβεζα, 2020, σ. 230-236. Τέλος, από τον Φεβρουάριο ως τον Απρίλιο του 2022 δημοσιεύτηκε στην τοπική εφημερίδα «Τοπική Φωνή» σειρά άρθρων σε συνέχειες του κ. Λάζαρου Συνέσιου με τίτλο «Εβραϊκή Κοινότητα Πρέβεζας».

2 Βλ. Ιωσήφ Ζιώγας & Ανδρέας Καρζής, ό.π., σ. 230.

3 Βλ. Νίκος Δ. Καράμπελας (επιμ.), ό.π., σ. 430.

4 Βλ. Γιάννης Ρέντζος (επιμ.), *Ιωάννη Μ. Ρέντζου Ημερολόγιο 1893-1912. Η οθωμανική Πρέβεζα*, Πρέβεζα, 2013, σ. 182, 186.

5 Βλ. Γιάννης Ρέντζος (επιμ.), *Ιωάννη Μ. Ρέντζου Ημερολόγιο 1913-1933. Η διχασμένη Πρέβεζα*, Πρέβεζα, 2014, σ. 276.

Θεωρούμε ότι με την κατασκευή της Συναγωγής σχετίζεται και ένα αρχαιακό τεκμήριο που εντοπίστηκε σε αρχείο του Τμήματος ΓΑΚ Πρέβεζας. Πρόκειται για μια εργολαβική σύμβαση μεταξύ της Ισραηλιτικής Κοινότητας και του πρεβεζάνου εργολάβου Δημητρίου Λιόλιου για την πραγματοποίηση οικοδομικών εργασιών, που συντάχθηκε τον Αύγουστο του 1931. Ο χώρος δεν προσδιορίζεται, ούτε η φύση του υπό ανέγερση κτιρίου, ωστόσο, είναι προφανές ότι πρόκειται για κτίριο που θα ανήκει στην Κοινότητα.

Το γεγονός ότι η Ισραηλιτική Κοινότητα συμβάλλεται νομικά, προϋποθέτει ότι είχε κάποια θεσμική συγκρότηση. Εδώ βέβαια τίθεται το ερώτημα: πότε συγκροτήθηκε νομικά αυτή η κοινότητα και υπό ποια μορφή; Η έρευνα για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα οδήγησε στην εύρεση ενός σημαντικού κειμένου, του κανονισμού της «Ισραηλιτικής Κοινότητας Πρέβεζας».⁶

Η απόφαση της ίδρυσης της κοινότητας λήφθηκε από μία συνέλευση 50 Ελλήνων πολιτών και κατοίκων της Πρέβεζας ισραηλιτικού θρησκευματος, που πραγματοποιήθηκε στις 2 Μαρτίου 1922, και ψήφισε τον κανονισμό, αναθέτοντας σε μια τριμελή επιτροπή την υποβολή του αιτήματος επικύρωσης του στις αρμόδιες αρχές. Η επιτροπή αποτελείτο από τους Μωϋσή Ασέρ, Ηλία Μ. Κοέν και Βεχοραίκ Α. Ματσήλ.⁷ Είναι και τα μονα-

Η σφραγίδα της Ισραηλιτικής Κοινότητας Πρέβεζας.

δικά ονόματα που γνωρίζουμε από αυτήν τη διαδικασία, καθώς οι υπογραφές των 50 πολιτών που συμμετείχαν στη συνέλευση και υπέγραψαν τον κανονισμό, δεν συμπεριλήφθηκαν στο κείμενο του δημοσιευμένου καταστατικού. Η ανωτέρω επιτροπή υπέβαλε στο Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως αντίγραφο του ψηφισμένου κανονισμού στις 21 Μαρτίου 1922.

Κατόπιν, ο κανονισμός επικυρώθηκε στις 29 Απριλίου 1922 με Βασιλικό Διάταγμα, ύστερα από πρόταση του αρμοδίου Υπουργού Κωνσταντίνου Πολυγένη, επί κυβερνήσεως Δημητρίου Γούναρη. Το θεσμικό πλαίσιο ίδρυσης της κοινότητας, όπως και των υπολοίπων αντίστοιχων κοινοτήτων, καθοριζόταν από τον Νόμο⁸ 2456/1920 που ψήφισε η κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου στις 27 Ιουλίου 1920. Το πρώτο άρθρο αυτού του Νόμου έδινε τη δυνατότητα συγκρότησης κοινοτήτων σε περιοχές όπου κατοικούσαν τουλάχιστον 20 Εβραίοι.

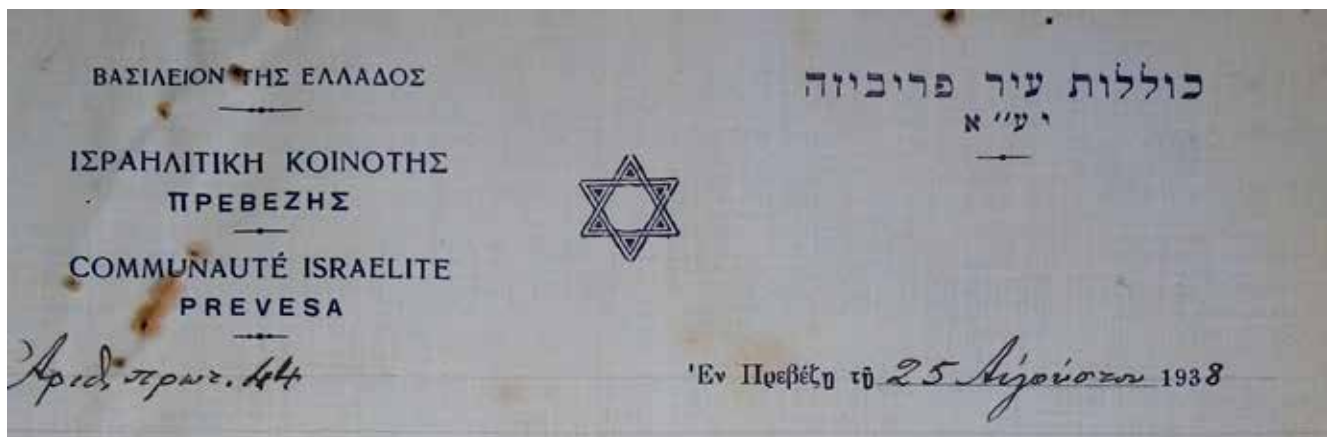
Ο κανονισμός αποτελείτο από 14 άρθρα περιλαμβάνοντας διατάξεις σχετικά με τα μέλη, τα όργανα και την οικονομική διαχείριση της κοινότητας. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα καταστατικό που καθόριζε τον τρόπο λειτουργίας της κοινότητας, διευκρινίζοντας παράλληλα ότι αυτή προϋφίστατο της θεσμοθέτησής της, ως άτυπη ένωση πολιτών που πρέσβευαν τη συγκεκριμένη θρησκεία και διέμεναν μόνιμως στην Πρέβεζα. Ωστόσο, με την ψήφιση και επικύρωση του κανονισμού, η κοινότητα λάμβανε πλέον και νομική μορφή, και μάλιστα αυτή του Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου, σύμφωνα με τον προαναφερθέντα Νόμο 2456/1920.

Εξετάζοντας τις διατάξεις του κανονισμού σημειώνουμε ότι ως μέλος θεωρείτο οποιοσδήποτε Έλληνας ενήλικας πολίτης άνω των 21 ετών που πρέσβευε το συγκεκριμένο θρήσκευμα και κατοικούσε μόνιμα στην περιφέρεια της Πρέβεζας. Όλοι είχαν το δικαίω-

6 Βλ. *Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως*, αρ. φυλ. 132, (10 Ιουλίου 1922), σ. 749-750. Εκφράζουμε και από αυτήν τη θέση τις ευχαριστίες μας στον επικεφαλής του Ιστορικού Αρχείου της Εθνικής Τράπεζας κ. Γεράσιμο Νοταρά και στη συνάδελφο κα Δώρα Ρούσση που μας παρείχαν ψηφιακά αντίγραφα των σχετικών σελίδων.

7 Θεωρούμε ότι πρόκειται για τον Μποχώρ Ματσήλ ή Μάτσα, ο οποίος εμφανίζεται στον κατάλογο επαγγελματιών της Πρέβεζας με κατάσταση υφασμάτων και ψιλικών. Ο κατάλογος δημοσιεύεται στον *Οδηγό και Λεύκωμα Θεσσαλίας και Ηπείρου του 1939*. Βλ. Κωνσταντίνος Χ. Κωστούλας, *Η εμπορική διαφήμιση στην Πρέβεζα στον καιρό του Μεσοπολέμου*, Πρέβεζα, 2008, σ. 66-67.

8 Βλ. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως. Τεύχος Πρώτον*, αρ. φυλ. 173, (2-8-1920), σ. 1720-1722.

Σπάνιο επιστολόχαρτο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Πρέβεζας από το 1938.

μα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, εκτός από όσους είχαν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα. Το παραπάνω δικαίωμα, όμως, σχετιζόταν και με την έγκαιρη εκπλήρωση των οικονομικών υποχρεώσεων των μελών προς την κοινότητα.

Η διοίκηση της κοινότητας αναδεικνυόταν με εκλογές που πραγματοποιούνταν κάθε τρία χρόνια, κατά την εορτή του ισραηλιτικού Πάσχα. Το πενταμελές Συμβούλιο αποτελείτο από τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο, τον Γενικό Γραμματέα και τον Ταμία. Επιπλέον, αναφέρονταν άλλες δύο θέσεις, τις οποίες μπορούσε να καταλάβει είτε κάποιος από τα εκλεγμένα μέλη του συμβουλίου (προφανώς το πέμπτο μέλος), είτε να εκλεγόταν κάποιος μέλος εκτός συμβουλίου. Οι θέσεις αυτές ήταν του Ειδικού Γραμματέα (της οποίας η πλήρωση δεν φαίνεται να ήταν υποχρεωτική) και του Γενικού Εισπράκτορα. Οι ανωτέρω επικουρούσαν το έργο του Γενικού Γραμματέα και του Ταμία αντίστοιχα.

Αλλο όργανο της κοινότητας αποτελούσε η Συνέλευση, που συνερχόταν ετησίως για την επικύρωση του οικονομικού απολογισμού ενώ κάθε τρίτο έτος, όπως προαναφέρθηκε, για την πραγματοποίηση των εκλογών. Πέρα από τις παραπάνω τακτικές συνεδριάσεις, μπορούσαν να πραγματοποιούνται και έκτακτες, για τις οποίες ο κανονισμός προβλέπει τις προϋποθέσεις σύγκλησής τους. Ως θέμα έκτακτης συνέλευσης αναφερόταν η εκλογή ραββίνου. Ειδικό άρθρο όριζε τις διαδικασίες τροποποίησης του κανονισμού, η οποία θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μετά την παρέλευση τριετίας.

Ο οικονομικός απολογισμός ελεγχόταν από ειδική τριμελή επιτροπή, η οποία επίσης εκλεγόταν από

τη συνέλευση και στην οποία κατέθετε σχετική έκθεση.

Πέρα από τα παραπάνω όργανα της Κοινότητας (Συμβούλιο, Συνέλευση, Ελεγκτική Επιτροπή), δινόταν η δυνατότητα ύπαρξης και άλλων επιτροπών, που μπορούσαν να οριστούν από το Συμβούλιο, με ειδική μνεία σε επιτροπή που είχε ως έργο την επιμέλεια της ταφής των νεκρών.

Ως προς τα οικονομικά της κοινότητας, ορίζονταν οι πηγές εσόδων και οι κατηγορίες εξόδων. Πιο συγκεκριμένα, έσοδα μπορούσαν να αποτελούν οι δωρεές, οι πρόσοδοι από την εκμετάλλευση της κινητής και ακίνητης περιουσίας, οι εκούσιες προσφορές, οι επιχορηγήσεις από το Κράτος ή από τον Δήμο Πρέβεζας, οι εισπράξεις δικαιωμάτων που συνδεόταν με τις προίκες, τις άδειες γάμου και τις διαλύσεις αρραβώνων και τέλος, οι έκτακτες εισφορές και έρανοι. Ως τακτικά έξοδα αναφέρονταν δαπάνες που σχετιζόταν με τη Συναγωγή, τη μισθοδοσία του προσωπικού, τη διαχείριση του νεκροταφείου, την περιθαλψη ενδών και την εξυπηρέτηση τυχόν δανείων της κοινότητας. Προβλέπονταν τέλος και έκτακτες δαπάνες, οι οποίες απαιτούσαν την απόφαση είτε του Συμβουλίου, είτε της Γενικής Συνέλευσης, αν υπερέβαιναν το ποσό των 200 δραχμών.

Το προτελευταίο άρθρο όριζε τον τύπο της σφραγίδας της κοινότητας. Στο μέσο θα υπήρχε το σύμβολο πεντάλφα ενώ κυκλικά αυτού θα υπήρχαν σε ελληνικό και εβραϊκό αλφάβητο οι λέξεις «Ισραηλιτική Κοινότης Πρεβέζης». Αποτυπώσεις αυτής της σφραγίδας εντοπίζονται σε διάφορα έγγραφα της κοινότητας που σώθηκαν σε άλλα αρχεία και απόκεινται σήμερα στο Τμήμα ΓΑΚ Πρέβεζας, κάποια μάλιστα σε ειδικά επιστολόχαρτα της κοινότητας.

Κλείνοντας, με την ευκαιρία της μνείας του Κράτους και του Δήμου ως φορέα επιχορήγησης της κοινότητας, αξίζει να παραθέσουμε δύο σύντομες πληροφορίες. Καταρχάς, το Κράτος είχε μεριμνήσει για την ετήσια παροχή οικονομικού βοηθήματος 1200 δραχμών στη συγκεκριμένη κοινότητα, ήδη από το 1920.⁹ Το πλαίσιο μιας τέτοιας ενίσχυσης προβλεπόταν από τον Νόμο¹⁰ 3555/1910 για μια σειρά κοινοτήτων που αναφέρονταν ονομαστικά καθώς και για οποιαδήποτε άλλη θα αριθμούσε τουλάχιστον 50 οικογένειες. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι η απόφαση του 1920 λήφθηκε παρόλο που η Κοινότητα της Πρέβεζας δεν διέθετε ακόμα νομική μορφή.

Επιπλέον, από μια ενδεικτική έρευνα που πραγματοποιήσαμε στα πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας, που απόκειται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη της πόλης, διαπιστώσαμε ότι στη συνεδρίαση του σώματος στις 9 Ιουνίου 1922, δηλαδή λίγο μετά από την νομική αναγνώριση της Κοινότητας, ο τότε Δήμαρχος

Ιωάννης Ρέντζος παρουσίασε αίτησή της για παροχή χρηματικού ποσού προς οικονομική ενίσχυση άπορων μελών της. Το Δημοτικό Συμβούλιο, στο οποίο εξάλλου συμμετείχε και ένας Εβραίος, ο Λέων Μάτσας, αποδέχτηκε το αίτημα, καθορίζοντας ότι θα διειδίθετο μέρος του ποσού από αυτό που είχε καθοριστεί για τους άπορους χριστιανούς και μουσουλμάνους.

Τα παραπάνω νέα στοιχεία που ήρθαν στο φως καταδεικνύουν την ανάγκη βαθύτερης έρευνας για την ανάδειξη της ιστορίας των Εβραίων της πόλης. Βέβαια, η έρευνα αυτή δυσχεραίνεται από το γεγονός ότι δεν διασώζεται σήμερα το αρχείο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Πρέβεζας. Το κενό αυτό πρέπει να αναπληρωθεί από άλλου είδους πηγές, ανάμεσά τους και από ιδιωτικά αρχεία και συλλογές που περιλαμβάνουν διαφόρων ειδών ιστορικά τεκμήρια. Σε αυτήν την κατεύθυνση οφείλουν να εργαστούν από κοινού οι φορείς της Πρέβεζας, όπως το Τμήμα ΓΑΚ Πρέβεζας, και εβραϊκοί φορείς στην Ελλάδα, δημιουργώντας έναν σύνδεσμο μεταξύ της πόλης και Εβραίων πρεβεζάνικης καταγωγής. Η μαρτυρία των τελευταίων και η πιθανή ανεύρεση νέων τεκμηρίων θα είναι πολύτιμη.

9 Βλ. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως. Τεύχος Πρώτων*, αρ. φυλ. 59, (11-3-1920), σ. 547.

10 Βλ. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως. Τεύχος Α'*, αρ. φυλ. 58, (8-2-1910), σ. 285.

Παράρτημα

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

της εν Πρεβέζη Ισραηλιτικής Κοινότητας

ΑΡΘΡΟΝ 1

Ιδρύεται εν Πρεβέζη Ισραηλιτική Κοινότης, προϋφισταμένη υπό την αυτή ονομασίαν ως ανοργάνωτος ένωσις των πρεσβευόντων το Ισραηλιτικόν δόγμα και εν Πρεβέζη μονίμως κατοικούντων.

ΑΡΘΡΟΝ 2

Μέλη

Μέλη της κοινότητος θεωρούνται πάντες οι ενήλικοι, έχοντες συμπληρωμένο το 21^ο έτος της ηλικίας των άρρενες πολίτες διαμένοντες μόνιμως εν τη περιφέρεια της κοινότητος. Πάντα τα μέλη τυγχάνουσιν εκλογείς και εκλέξιμοι. Στερούνται όμως των δικαιωμάτων τούτων, οι στερηθέντες των πολιτικών δικαιωμάτων και οι μη εκπληρώσαντες τας χρηματικές υποχρεώσεις των προς την Κοι-

νότητα. Οι τελευταίοι ούτοι δύνανται να ανακτήσωσι τα δικαιώματα εις τας Συνελεύσεις ή εκλογάς, αν προ πάσης Συνελεύσεως ή εκλογής προς την Κοινότητα τρεις ημέρας τουλάχιστον προς της εκλογής ή Συνελεύσεως.

ΑΡΘΡΟΝ 3

Διοίκησις

Διαχειρίζεται τα της Κοινότητος πενταμελής Διοικ. Συμβούλιον εκλεγόμενον ανά τριετίαν και κατά την εορτήν του Ισραηλιτικού Πάσχα. Το Συμβούλιον μετά την εκλογήν καταρτίζει το Προεδρείον εκλέγον μεταξύ των μελών αυτού.

1) Τον πρόεδρον, όστις εκπροσωπεί την Κοινότητα ενώπιον των δικαστηρίων, ενώπιον δε των Διοικητικών αρχών εν ελλείψει, εν απουσία

ή εν κωλύματι του Αρχираββίνου.

2) Τον αντιπρόεδρον, όστις αναπληροί τον πρόεδρον, κωλυόμενον ή απουσιάζοντα. αμφοτέρους αναπληροί εν απουσία αυτών ο Γενικός γραμματεύς της Προεδρείας, τον δε Γενικόν γραμματέα εν τούτη περιπτώσει αναπληροί μέλος του Συμβουλίου, όπερ ήθελεν υποδείξει το Συμβούλιον.

3) Τον Γενικόν γραμματέα, όστις τηρεί το αρχείον και συντάσσει τα πρακτικά της Κοινότητος και παν άλλο έγγραφον τη συνεργασία του Ειδικού γραμματέως, εάν υπάρχει τοιούτος. Τον Ειδικόν γραμματέα το Συμβούλιον εκλέγει ή μεταξύ των μελών του ή ονομάζει μεταξύ των μελών της Κοινότητος επί χρηματική αμοιβή ή αμισθί.

4) Τον ταμίαν, όστις επιμελείται δια

του εισπράκτορος τας εισπράξεις και ενεργεί τας πληρωμάς επί τη βάσει ενταλμάτων υπογεγραμμένων υπό του προέδρου ή αντιπροέδρου ή του αναπληρωτού Γενικού γραμματέως, και

- 5) Τον Γενικόν εισπράκτορα, όστις δύναται να εκλεγή και έκτος των μελών του Συμβουλίου επί ποσοστώ ουχί ανωτέρω των 5% επί των γενικών υπ' αυτού διενεργουμένων εισπράξεων. Ο εισπράκτωρ είναι υπεύθυνος δια τα υπ' αυτού εισπραττόμενα ποσά, άτινα το βραδύτερον εντός 8 ημερών από της εισπράξεως οφείλει να παραδώσει εις τον ταμίαν.

ΑΡΘΡΟΝ 4

Συνελεύσεις και συνεδριάσεις

Η Συνέλευσις συνέρχεται ετησίως κατά τας ημέρας του Ισραηλιτικού Πάσχα δια να εγκρίνη τους ετησίους απολογισμούς, ανά πάσαν δε τριετίαν δια τας αρχαιρεσίας, αίτινες προκηρύσσονται προ οκταήμερου από του εν ενεργεία προέδρου δια τοιχοκολλησεως εν τη Συναγωγή. Δια την απαρτίαν απαιτείται αριθμός μείζων του ημίσεος των μελών, εν δε τη προκηρύξει ορίζεται νέα ημέρα Συνελεύσεως εν περιπτώσει μη απαρτίας κατά τη πρώτην ορισθείσαν ημέραν. Δια δε την απαρτίαν της δευτέρας ημέρας, ήτις δέον να ορισθή εντός του πρώτου οκταήμερου από της πρώτης, αρκεί οιοσδήποτε αριθμός των μελών. Εκτάκτως καλείται η Συνέλευσις όταν το κρίνη αναγκαίον εν ενεργεία πρόεδρος, το Συμβούλιον ή 25 των μελών εκπληρωσάντων τας υποχρεώσεις των προς την Κοινότητα δι' αναφοράς των προς το Συμβούλιον εν ή αναγράφεται το θέμα, όπερ και μόνον θέλει αποτελέσει την ημερησίαν διάταξιν της Συνελεύσεως, ιδίως δε προκειμένης ανάγκης προς εκλογήν ραββίνου, εκλεκτέου κατά πλειοψηφίαν.

ΑΡΘΡΟΝ 5

Το Κοινοτικόν Συμβούλιον συνεδριάζει τακτικώς μεν άπαξ του μηνός, εκτάκτως δε κατά πρόσκλησιν του προέδρου η κατ' αίτησιν δύο μελών του κοινοτικού Συμβουλίου. Προς

απαρτίαν δέον να είναι παρόντα εν τη συνεδριάσει τρία τουλάχιστον των μελών, αι δε αποφάσεις λαμβάνονται κατά πλειοψηφίαν και εν ισοψηφία αποφασίζει ο κλήρος.

ΑΡΘΡΟΝ 6

Τα μέλη του Κοινοτικού Συμβουλίου δεν ευθύνονται δια αποφάσεις λαμβανομένας εις συνεδριάσιν, καθ'ην δεν παρίσταται ή παριστάμενοι διεφώνησαν, η δε διαφωνία των βεβαιούται εκ των πρακτικών των συνεδριάσεων.

ΑΡΘΡΟΝ 7

Εν περιπτώσει παραιτήσεως μέχρι του αριθμού 2 μελών του Συμβουλίου αναπληρούνται ταύτα υπό των επιλαχόντων και κατά σειράν αυτών αν πλείονα των 2 μελών παραιτηθώσιν, ενεργούνται εκλογαί.

ΑΡΘΡΟΝ 8

Έσοδα

Οι πόροι της Κοινότητος απαρτίζονται:

- 1) Εκ δωρεών αίτια θανάτου ή εν ζωή.
- 2) Εκ των προσόδων της κινητής και ακινήτου περιουσίας αυτής.
- 3) Εκ των εν τη Ιερά Συναγωγή και οικιο εκουσιών προσφορών.
- 4) Εκ των χορηγουμένων υπό του Κράτους και του δήμου Πρεβέζης επιχορηγήσεων δια τας ανάγκας της Κοινότητος.
- 5) Εκ του επί των προικών καθιερωμένου δικαιώματος ενός επί της εκατόν δια την άδειαν των γάμων των εν Πρεβέζη τελουμένων και του υπό του Διοικητικού Συμβουλίου καθορισθησομένου τοιούτου δια την έκδοσιν πιστοποιητικού άδειας γάμου έξω της Πρεβέζης.
- 6) Εκ του δικαιώματος επί της διαλύσεως αρραβώνων, και
- 7) Εκ των εκτάκτων εισφορών και εράνων του εσωτερικού και εξωτερικού.

ΑΡΘΡΟΝ 9

Έξοδα

Ως τακτικά έξοδα της Κοινότητος θεωρούνται:

- 1) Πάσα δαπάνη σχετιζόμενη με τη

Συναγωγήν και ίδια με την συντήρησιν και τας προσθήκας αυτής.

- 2) Η μισθοδοσία του Ραββίνου, του διδασκάλου, των ιεροτελεστών και των βοηθών αυτών, ως και των νεωκόρων.
- 3) Πάσα δαπάνη σχετιζόμενη με το Νεκροταφείον των Ισραηλιτών, την συντήρησιν και τας προσθήκας εις αυτό.
- 4) Περιθαλψις των ενδεών Ισραηλιτών, και
- 5) Πάσα τοκοχρεωλυτική τυχούσα απόδοσις δανείων της Κοινότητος. Έκτακτος δαπάνη μέχρι του ποσού δραχμών 200 δύναται να γίνη κατ' απόφασιν του Διοικ. Συμβουλίου, δια μείζον δε ποσόν απαιτείται απόφασις της Γενικής Συνελεύσεως.

ΑΡΘΡΟΝ 10

Επιτροπαί

Το Κοινοτικόν Συμβούλιον διορίζει ειδικάς επιτροπάς και έκτος των μελών του Συμβουλίου διά την διεύθυνσιν της Συναγωγής και του τμήματος «Χεβρά Κεδουσία», ήτις έργον έχει να επιμελείται της ταφής των νεκρών κατά τα θρησκευτικά έθιμα και να διορίζη και παύει τους δια την εκτέλεσιν του έργου αυτής έμμισθους υπαλλήλους.

Άπασαι αι τοιαύται επιτροπαί λογοδοτούσιν εις το τέλος εκάστου έτους ενώπιον του Κοινοτικού Συμβουλίου, όπερ δύναται να προβή και εις αντικατάστασιν των επιτροπών τούτων ή ορισμένων μελών.

ΑΡΘΡΟΝ 11

Απολογισμός

Εις την ετησίαν Γενικήν Συνέλευσιν το Συμβούλιον οφείλει να υποβάλη τον απολογισμόν της παρελθούσης χρήσεως περιλαμβάνοντα:

- 1) Τα βεβαιωθέντα και εισπραχθέντα έσοδα κατά κεφάλαιον, και ονομαστικόν κατάλογον των καθυστερημένων να εισπραχθώσιν εσόδων.
- 2) Τα γενόμενα έξοδα μετά των δικαιολογητικών αποδείξεων.

Ο απολογισμός εξελέγχεται υπό ειδικής τριμελούς επιτροπής, ήτις εκλέγεται υπό της Γενικής Συνελεύσεως φαίνεται δι' εκθέσεώς της τοιχοκολλωμένης εν τη Συναγωγή.

ΑΡΘΡΟΝ 12
*Περί τροποποιήσεως
του Κανονισμού*

Η αναθεώρησης ή η μεταρρυθμίσεις του Κανονισμού δύναται να γίνη μετά τριετίαν εν Γενική Συνελεύσει, ήτις είναι εν απαρτία παρόντων του ημίσεος των μελών πλέον ενός. εκπληρωσάντων τας υποχρεώσεις των.

Εάν 25 μέλη εκπληρώσαντα τας υποχρεώσεις των, τριετίαν από της επικυρώσεως του παρόντος Κανονισμού ήθελον δι αιτήσεως των προ το Διοικητικόν Συμβούλιον ζητήσει την αναθεώρησιν αυτού, το Συμβούλιον υποχρεούται εντός μηνός να προσκαλέση την Συνέλευσιν επί τούτω, όπως αποφασίση.

ΑΡΘΡΟΝ 13
Γενικαί διατάξεις

Η Κοινότης έχει σφραγίδα, φέρουσαν περίξ Ελληνιστί και Εβραϊστί τα γράμματα «Ισραηλιτική Κοινότης Πρεβέζης», εν τω μέσω δε το πεντάλφα.

ΑΡΘΡΟΝ 14

Ο παρών Κανονισμός συνταχθείς σήμερον την 2 Μαρτίου του έτους χιλιοστού εννιακοσιοστού εικοστού δευτέρου (1922) ημέραν της εβδομάδος Τετάρτην, συζητηθείς και επιψηφισθείς υπό της Γενικής Συνελεύσεως της Κοινότητος υπογράφεται ως έπεται.

Ανατίθεται εις την υφισταμένην επιτροπήν, ήτοι τους Μωϋσή Ασέρ, Βεχοραϊκ Ματσήλ και Ηλία Μ. Κοέν ίνα υποβάλωσι προς επικύρωσιν και δημοσίευσιν τον παρόντα Κανονισμόν εις το αρμόδιον υπουργείον και προκαλέσωσι την ίδρυσιν της Κοινότητος συμφώνως τω νόμω.

Παραλείπονται πενήτηκοντα (50)
υπογραφαί

Ακριβές αντίγραφον εκ του πρωτοτύπου.

Εν Πρεβέζη τη 21 Μαρτίου 1922.

Η Επιτροπή
Μωϋσής Ασέρ, Ηλίας Μ. Κοέν,
Β. Α. Ματσήλ

* Ο Σπύρος Σκλαβενίτης είναι Δρ. Ιστορίας, αρχαιολόγος και προϊστάμενος των ΓΑΚ Πρέβεζας.

Ένα σοσιαλιστικό τραγούδι εμπνευσμένο από την Βίβλο!

Του ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗ

Ηταν Μάρτης του 2007, και ο εξάδελφός μου Γεχεέλ Κίμχη (1935-2017) ήθελε να βάλει ως προμετωπίδα στην 4η συνάντηση Ισραηλινών και Ελλήνων συγγραφέων δύο στίχους από τον Ησαΐα, και μου ζήτησε μια καλή νεοελληνική μετάφραση:

«...και συγκόψουσιν τας μαχαίρας αυτών εις άροτρα και τα ζυβίνας αυτών εις δρέπανα και ού λήμψεται έτι έθνος επ' έθνος μάχαιραν, και ού μη μάθωσιν έτι πολεμείν...» (και θα μετατρέψουν τα ξίφη τους σε υνία και τις λόγχες τους σε δρεπάνια, και δεν θα υψώσει ξίφος έθνος εναντίον έθνους, ούτε θα μαθαίνουν πλέον τον πόλεμο). Ησαΐας κεφ. 2 εδαφ.4

וְהִכְרִיתוּ אֶת הַיְּבֵרִים וְאֶת הַמִּלְחָמָה וְהָיוּ אֶת הַמַּחֲבָרִים
לְאֶרְצוֹת אֲרוּרִים וְאֶת הַמַּחֲבָרִים לְאֶרְצוֹת אֲרוּרִים
וְהָיוּ אֶת הַמַּחֲבָרִים לְאֶרְצוֹת אֲרוּרִים וְהָיוּ אֶת הַמַּחֲבָרִים
לְאֶרְצוֹת אֲרוּרִים :הַמִּלְחָמָה

Το εδάφιο από τον Ησαΐα

Αμέσως γνώρισα τους στίχους από παλιό σοσιαλιστικό τραγούδι, και το είπα στον Γεχεέλ στέλνοντάς του και 3-4 γνωστές μεταφράσεις.

Ήταν από τα πιο γνωστά τραγούδια και τραγουδιώταν στην μουσική του Βόλγα¹ (*Volga, Volga, mat rodnaya, Volga ruskaya rieka..., Βόλγα, Βόλγα, αγαπημένη Μάνα, Βόλγα ρούσσικο ποτάμι...*) και οι ελληνικοί στίχοι του ήταν:

*τι τα θέλουμε τα όπλα, τα κανόνια τα σπαθιά,
να τα κάνουμε εργαλεία να δουλεύει η εργατιά,
τι τον θέμε τον «Αβέρωφ», τι το θέμε το «Κιλκίς»,
να τα κάνουμε τρακτέρια να οργάνουμε την γης,
τι τα θέλουμε τα όπλα, τα κανόνια τα σπαθιά,
να τα κάνουμε δρεπάνια να θερίζει η αγροτιά.*

*(«Αβέρωφ» και «Κιλκίς» ήταν τα δύο γνωστά
μεγάλα πολεμικά θωρηκτά πλοία)*

Πολλά από τα σοσιαλιστικά του Μεσοπολέμου και αντάρτικα / τραγούδια της Αντίστασης, ήταν γραμμένα από γνωστούς Έλληνες

1 Λαϊκό ρώσικο τραγούδι που εξυμνούσε τον ήρωα Stepan Razin (1630-1671) και τους Κοζάκους του, (Φ.Κακριδής, βλ. υποσ. 3) που παραφράστηκε και εκσυγχρονίστηκε στην Σοβιετική Επανάσταση του 1917, επομένως έχουμε εδώ μια τρίτη παραλλαγή, στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου.

*Πόλεις εν Ειρήνῃ: ρυτό Αγ. Τριάδας, αγρότες επιστρέφουν από την δουλειά τους με τα εργαλεία τους τραγουδώντας.
Πόλεις εν Πολέμῳ: ρυτό Μυκηνών, εκπόρθηση πόλεως. (Πηγή: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους – Εκδοτική Αθηνών- τ.Α.1971)*

λογοτέχνες, ο Πέτρος Μάγνης, ο Ρήγας Γκόλφης, ο Κωστής Παλαμάς, κ.ά. για τον Μεσοπόλεμο, όπως ο Νίκος Καρβούνης, η Σοφία Μαυροειδή-Παπαδάκη, ο Βασίλης Ρώτας, ο Απ. Σπήλιος κ.ά. για την Αντίσταση. Πολλές φορές η μουσική τους, ήταν επίσης από γνωστούς συνθέτες, όπως ο Αλέκος Ξένος, όμως πολλά είχαν μουσική από τραγούδια της σοβιετικής επανάστασης του 1917, ή ακόμη και από γνωστά παλιότερα λαϊκά ρώσικα τραγούδια, ή των παρτιζάνων του 1941-45, όπως η «Κατιούσα». Αλλά πάλι είχαν παραλλαγές στίχων και μουσική από ελληνικά δημοτικά τραγούδια προσαρμοσμένα στο αντάρτικο, όπως η Σαμιώτισσα κ.ά.²

Από την πολύ σοβαρή μελέτη του Φάνη Κακριδή,³ που αναδημοσιεύει και παρουσιάζει ο Νίκος Σαραντάκος, έχουμε πολλά στοιχεία για το θέμα. Ο Κακριδής σημειώνει ότι «...Είναι δύσκολο να πιστέψουμε ότι το τραγούδι ήταν ήδη γνωστό την περίοδο 1908-1914, τότε που αγοράστηκαν κι εντάχθηκαν στο πολεμικό ναυτικό τα θωρηκτά «Αβέρωφ» και «Κιλκίς», αλλά που τα τρακτέρ ήταν ακόμα άγνωστα!...». Σύμφωνα, όμως και τα δύο θωρηκτά ήταν εν χρήση μέχρι και τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και προφανώς στον Μεσοπόλεμο ήταν ακόμη επίκαιρα (αποτελούσαν και τις επίσημες ναυαρχίδες του ελληνικού στόλου).

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι ειδικά για το «Κιλκίς» οι Έλληνες κομμουνιστές ήταν εξαιρετικά δυσμενώς διακείμενοι, μια και είχε λάβει μέρος στην αντισοβιετική εκστρατεία στην Κριμαία το 1919.

Για το συγκεκριμένο τραγούδι, δεν μπορέσαμε να επισημάνουμε τον στιχουργό του. Επίσης δεν ξέρουμε επίσημα αν ήταν της Αντίστασης ή του Μεσοπολέμου. Όμως, γύρω στο 1925-1930 είχε αναπτυχθεί πολύ το «επαναστατικό τραγούδι» που απλά εξυμνούσε τον Σοσιαλισμό και την Σοβιετική Ρωσία. Άλλωστε στην Αντίσταση, το «Αβέρωφ» και το «Κιλκίς» ήταν ήδη στην Μέση Ανατολή, και το τραγούδι αυτό δεν περιλαμβάνεται στις συλλογές τραγουδιών του Μεσοπολέμου⁴ ή της Κατοχής.

Θα συμφωνούσαμε ότι είναι του Μεσοπολέμου, τόσο λόγω της χρονολόγησης του «Αβέρωφ» και του «Κιλκίς», όσο και του πνεύματος του τραγουδιού: εδώ δεν εξυμνείται το αντάρτικο, το ΕΑΜ ή ο ΕΛΑΣ και οι μάχες τους όπως σχεδόν όλα τα τραγούδια του 1942-1944, αλλά α-χρονικά ένα μελλοντικό σοσιαλιστικό καθεστώς όπου δεν θα υπάρχουν πόλεμοι, και έχουμε πολλά τραγούδια εκείνης της εποχής, κάποια μάλιστα γραμμένα από ονομαστούς ποιητές όπως ο Κωστής Παλαμάς.

Ο Κακριδής προχωρά πιο πέρα, ανοίγοντας το θέμα της μετατροπής των πολεμικών όπλων σε ειρηνι-

2 Ν. Αντωνόπουλος, Γ. Παπαδάκης, Α. Ραπίτου, «τα Αντάρτικα Τραγούδια» συλλογή, σχόλια, παρτιτούρες, ιστορικά στοιχεία, έκδοση περιοδικού «Τετράδιο» του Φώντα Λάδη, Αθήνα 1975.

3 Φάνης Κακριδής, (1933-2019) «Όπλα και Εργαλεία» *Μικροφιλολογικά* 43 (2018) σ. 23-25 Αναδημοσίευση στο μπλογκ του Νίκου Σαραντάκου «Οι λέξεις έχουν την δική τους ιστορία», <https://sarantakos.wordpress.com/2018/03/18/fkakridis/>

4 Κόκκινα Τραγούδια, Έκδοση Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος (Κομμουνιστικού), Αθήνα 1921, και Επαναστατικά Τραγούδια, έκδοση Σοσιαλιστικού Βιβλιοπωλείου, Αθήνα 1928

κά εργαλεία, επισημαίνει παρόμοιους σε νόημα στίχους σε διάφορες εποχές και λαούς, και μάλιστα άσχετους με τον Ιουδαϊσμό, όπως οι αρχαίοι Έλληνες (Αριστοφάνης...), οι Ρωμαίοι (Γιουβενάλης.....) και από τους νεώτερους ο Γκαίτε, ο Παλαμάς, ο Νίκος Γκάτσος, ο Καζαντζάκης, κ.ά.⁵ Ο τελευταίος, χρησιμοποιεί ατόφιο τον στίχο: «... Όλο το σίδερο που πήρα από την Κρήτη θα το κάμω

εργαλεία για να δουλεύει ο άνθρωπος τη γη...».⁹ Ο Κακριδής χρονολογεί το κείμενο αυτό του Καζαντζάκη «...στη νασιοναλιστική – σοσιαλιστική του περίοδο, τότε που ζούσε στη Γερμανία και σχεδίαζε για την Παιδική Βιβλιοθήκη των εκδόσεων Δημητράκου...»⁶, και το αναφέρει στις επιστολές προς την Γαλάτεια (1920-1924) αυτό όμως επιβεβαιώνει την ύπαρξη του τραγουδιού ήδη στον Μεσοπόλεμο⁷. Θα μπορούσε βέβαια κανείς να υποθέσει ότι απλά ο Καζαντζάκης ήξερε τον Ησαΐα, και είτε από το κείμενο Καζαντζάκη είτε από άλλον στιχουργό συντέθηκε το τραγούδι στον Μεσοπόλεμο.

Στο πλήθος των αναφορών Ειρήνης-Πολέμου, μπορούμε να προσθέσουμε την περιγραφή στην Ιλιάδα της «ασπίδας του Αχιλλέα» (Σ 468-617), όπου ο στιχουργός αντιπαραθέτει μια «πόλη εν Ειρήνη» και μια «πόλη εν Πολέμω» με προφανή τα συμπεράσματα: «*Εν δε δύο ποιήσε πόλεις μερόπων ανθρώπων καλάς. εν τη μεν ρα γάμοι τὰ ἔσαν εἰλαπίνας τε, νύμφας δ' ἐκ θαλάμων δαΐδων ὑπο λαμπομενάων ηγίνεον ἀνά ἄστῃ, πολὺς δ' ὑμέναιος ὀρώρει κούροι δ' ὀρχηστήρες ἐδίνεον, ἐν δ' ἄρα τοῖσιν αὐλοὶ φόρμιγγές τε βοήν ἔχον....*»⁸
«*Εν δ' Ἐρις ἐν δε Κυδοιμός ὀμίλειον, ἐν δ' ὀλοή Κήρ, Ἄλλον ζῶν ἔχουσα νεούτατον ἄλλον ἄουτον, Ἄλλον τεθνηῶτα κατὰ μῦθον ἔλκε ποδοῖν*

5 Φ.Κακριδής, οπ.παρ.

6 Οπ.παρ.

7 Οπ.παρ.

8 ἔφτιαξε σ' αὐτὴν δύο πόλεις θνητῶν ἀνθρώπων/ ὁμορφες. Στὴν μὴ γάμοι γινόνταν καὶ γλέντια / καὶ τὶς νύμφες ἀπὸ τὰ δωμάτια με ἀναμμένες δάδες / ὀδηγοῦσαν μέσα ἀπὸ τὸ ἄστυ καὶ ἀκούγονταν ὁ ὑμέναιος / νεοροὶ χορευτὲς στριφογύριζαν καὶ ἀνάμεσά τους ἀντηχοῦσαν αὐλοὶ καὶ κιθάρες....» σ. 490-495.

Η ασπίδα του Αχιλλέα, κατά Weniger, στην ζώνη Β', η πόλις εν ειρήνη και η πόλις εν πολέμω (Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, λ. Αχιλλεύς)

Εἶμα δ' ἐχ' ἀμφ' ὠμοῖσι δαφνοειδὸν αἵματι φωτῶν...»⁹

Στο γνωστό μινωϊκό «*ρυτό των θεριστῶν*» της Αγ.Τριάδας (1550-1450), έχουμε και την εικόνα: αγρότες που επιστρέφουν από την εργασία τους τραγουδώντας με τα εργαλεία τους, σ' αντίθεση με τις μυκηναϊκές πολεμικές σκηνές π.χ. στο ρυτό των Μυκηνών.

Να σημειώσουμε ότι η Εγγύς Ανατολή σπαράζεται από συγκρούσεις από την αρχή της Ιστορίας, ως συνεχές «πέρασμα» λαών από την Ασία στην Αφρική: Λαοί της Θάλασσας, Υκσῶς (βασιλείς-ποιμένες), Πέρσες, Μ. Αλέξανδρος, Βυζαντινοί, Άραβες, Σταυροφόροι, Οθωμανοί, Βρετανοί...).

Είναι ενδεικτικό το ότι ο χαιρετισμός στην περιοχή αυτή, δεν είναι όπως σε άλλες περιοχές π.χ. σε μας «γεια σας!», ή «καλημέρα!» και παρόμοια, αλλά «Ειρήνη!», και αυτό στις δύο βασικές γλώσσες της περιοχής που καλύπτουν όλους τους εκεί λαούς, shalom στα εβραϊκά, shalaam στα αραβικά –αναλυτικά *havenu shalom alehem* «να είναι Ειρήνη σε σας!» (εβρ.) *Salaam aleykum, ve aleykum salaam* «Ειρήνη σε σας, και σε σας Ειρήνη!» (αραβ.)

Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο ότι οι στίχοι αυτοί του Ησαΐα είναι χαραγμένοι στον δρόμο προς το κτήριο του ΟΗΕ.

Τελικά ο πόθος για Ειρήνη είναι τόσο έντονος σε όλους τους λαούς!

Όμως πού να φανταζόταν κανείς ότι οι αριστεροί και κομμουνιστές του Μεσοπολέμου, και οι αντάρτες του ΕΛΑΣ, θα τραγουδούσαν για έναν καλύτερο Κόσμο με στίχους από την Βίβλο, έναν Κόσμο ειρηνικό όπως τον προφήτευε ο Προφήτης Ησαΐας...

* Ο **Γεώργιος Σαρηγιάννης** είναι ομότιμος καθηγητής του Ε.Μ. Πολυτεχνείου.

9 «...ἀνάμεσά τους ἦταν ἡ Ἐριδα καὶ ἡ Ταραχὴ καὶ ἡ ολέθρια Μοῖρα τὸν Θανάτου/ κρατῶντας ἄλλον ζωντανό μόλις πληγωμένο, ἄλλον ἀπλήγωτο,/ ἄλλον θανόντα τὸν τραβοῦσε ἀπὸ τὰ πόδια/.... καὶ στους ὠμούς της φοροῦσε φόρεμα κόκκινο ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν ἀνθρώπων.....» σ. 535-540.

«Από το Πογκρόμ του Μεγάλου Κάστρου στην Πυρπόληση της Ετς Αχάϊμ των Χανίων»

Αντισημιτισμός στην Κρήτη: Μία Προσέγγιση*

(Α' ΜΕΡΟΣ)

Του ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΥ ΟΡ. ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗ

Στη μνήμη του αξέχαστου φίλου μου Νίκου Χανάν Σταυρουλάκη

Εισαγωγή

Η μελέτη αυτή επιδιώκει μια προσέγγιση του αντισημιτισμού στην Κρήτη, όπως αποτυπώνεται στη στάση του ορθόδοξου πληθυσμού απέναντι στο σύνολο εβραϊκό στοιχείο. Εστιάζει σε συγκεκριμένα ιστορικά φαινόμενα και περιόδους: τη «Συκοφαντία του αίματος» και την «Καύση του Ιούδα», την αποτυχημένη απόπειρα των Κρητών Εβραίων να εκπροσωπηθούν στη Γενική Συνέλευση τη δεκαετία του 1870, τη συμπεριφορά του Χριστιανών προς τους καταδιωκόμενους Εβραίους συμπατριώτες τους κατά την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής του νησιού και τέλος τις αντιδράσεις που προκλήθηκαν από την επαναλειτούργια της Συναγωγής των Χανίων. Δε φιλοδοξεί βεβαίως να αναλύσει διαχρονικά τον αντισημιτισμό στην Κρήτη. Επιλέχθηκαν όμως οι παραπάνω ιστορικές συγκυρίες, ως ενδεικτικές, μέσα από τις οποίες εξετάζεται η στάση των Χριστιανών της Κρήτης στη νεώτερη ιστορική περίοδο, από το τέλος της Οθωμανικής Κρήτης ως τα σύγχρονα χρόνια.

Ο Καζαντζάκης κι οι Εβραίοι του Ηρακλείου τον 19^ο αιώνα: Η Λογοτεχνία ως Μαρτυρία

Ο αντικατοπτρισμός μιας κοινωνίας στη λογοτεχνία αναπαριστά συχνά τα ιστορικά γεγονότα κατά τρόπο αυθεντικό που κάποτε απουσιάζει από τα έργα των ιστορικών. Πολλώ δε μάλλον όταν ο συγγραφέας ενός έργου έχει την εμπέλεια του Νίκου Καζαντζάκη. Στον Καπετάν Μιχάλη λοιπόν, αποτυπώνεται η κοινωνία του Μεγάλου Κάστρου, όπως λεγόταν το Ηράκλειο των τελευταίων χρόνων του 19ου αιώνα, όπου κατά την κοινή αντίληψη «Χριστός και Κρήτη έσμιγαν, ένα ήταν

τα πάθη και των δυονών, και το Χριστό τον σταύρωναν οι Οβραίοι, την Κρήτη οι Τούρκοι». Εντυπωσιακή ασφαλώς αντισημιτική εισαγωγή για τους Καστρινοί της εποχής που «με βιάς κρατιόνταν να μην περάσουν από το μαχαίρι τους λιγοστούς Οβραίους – τενεκετζήδες και σαράφηδες – που, στριμωγμένοι στην Οβριακή... κλειδαμπαρώνονταν από νωρίς στις άγιες επικίντνες βραδιές του Μεγαλοβδόμαδου». ¹ Τα θρησκευτικά βιώματα των Χριστιανών δημιουργούν ένα «μηχανισμό αποδιοπόμησης» του Εβραίου, ως ενόχου ακόμη και «για τα δεινά του λαού». ²

Και συνεχίζει ο Καζαντζάκης, περιγράφοντας το βάρβαρο έθιμο: «...αγριεμένοι πετάχτηκαν στην αυλή της εκκλησίας, όπου από νωρίς είχαν στήσει το Γιούδα, καμωμένο από κουρέλια κι άχυρα και μπογιές. Έπεσαν απάνω του, άλλοι με τα μαχαίρια, άλλοι με αναμμένα κεριά, τον μαχαίρωναν και τού 'βάζαν φωτιά και γύρα τα παιδιά χόρευαν ουρλιάζοντας. Ανακουφίστηκαν, γαλήνεψαν λίγο και μπήκαν πάλι μέσα στην εκκλησιά ν' ακούσουν τα επίλοιπα Βαγγέλια». ³ Το φρικτό έθιμο της καύσης του Ιούδα και μάλιστα έξω από τον Άγιο Μηνά εν προκειμένω ήταν το μικρότερο κακό, από αυτά που θα ακολουθούσαν, λαμβάνοντας υπόψη ότι το αντισημιτικό έθιμο συνεχίζεται ως τις μέρες μας. Διότι θα ακολουθήσει θλιβερό πογκρόμ σε βάρος των Εβραίων του Μεγάλου Κάστρου, καθώς άλλωστε ο ήρωας των επεισοδίων σκεφτόταν πως «Τι πάει να πει... να φτιάνεις Οβραίους με κουρέλια κι άχυρα και να τους καις», πρέπει

1 Νίκος Καζαντζάκης, *Ο Καπετάν Μιχάλης (Ελευτερία ή Θάνατος)*, εκδόσεις Καζαντζάκη, Αθήνα 1981, 186.

2 Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *Ο Άλλος εν Διωγμό. Η εικόνα του Εβραίου στη Λογοτεχνία. Ζητήματα Ιστορίας και Μυθοπλασίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1998, 200

3 Καζαντζάκης, *Ο Καπετάν Μιχάλης*, 187.

* Η μελέτη αυτή αποτελεί επεξεργασμένη και εμπλουτισμένη μορφή της εισήγησης που εκφωνήθηκε στην Επιστημονική Ημερίδα που οργανώθηκε από τα ΓΑΚ – Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, στα Χανιά, στις 13/10/2019.

«να καις ζωντανούς Οβραίους, αν θες νάχεις την ευκή του Χριστού!».⁴

Το Θρασάκι, ήρωας του έργου και γιος του Καπετάν Μιχάλη, «ένα από τα πιο αντιπαθητικά παιδιά στη λογοτεχνία», που βεβαίως όπως όλα τα αγόρια στην Κρήτη μάθαιναν «από την οικογένεια, τους δασκάλους και τους ιερείς να φέρονται “στους εχθρούς” με υπερβολική σκληρότητα»⁵, πρωτοστατεί σε επίθεση στην Οβριακή με πυρπόληση κατοικιών και επίθεση στο χαχάμη, το ραβίνο, «αγαθό γεροντάκι, με αριά ασπροκόκκινα γενάκια, με δυο πλεξούδες στις παραυτίδες, καμπουράκος, χλωμός», που «ζούσε ολομόναχος στο χάρβαλο σπίτι», «ολομόναχος με τον Ιεχωβά» και καθ’ ομολογίαν του αντι-ήρωα ήταν «καλός άνθρωπος ο κακομοίρης» και φίλος του πατέρα του. Ο Καζαντζάκης ασφαλώς συμμερίζεται τα βάσανα του εβραϊκού λαού, επισημαίνοντας ότι με τα καθέκαστα τη Μεγάλη Εβδομάδα «ανανεώνεται το μίσος για την οβραϊκή ράτσα»,⁶ έχοντας επιδείξει έντονο ενδιαφέρον «για την εβραϊκή θρησκεία και τον εβραϊκό πολιτισμό», που αποτυπώνεται στο σύνολο του έργου του.⁷ Γι’ αυτό και βάζει τον ήρωά του να μετανοεί και να ξυπνά τους Εβραίους γείτονες ώστε να σβήσουν τη φωτιά, την ώρα που ο φτωχός χαχάμης σπεύδει να σώσει τη μοναδική του περιουσία, τη Βίβλο, μόνη αληθινή περιουσία του εβραϊκού λαού, ανά τους αιώνες των διωγμών του.⁸

Η «Συκοφαντία του Αίματος»⁹ και η «Καύση του Ιούδα»

Η στερεοτυπική αντιμετώπιση των Εβραίων και στην περίπτωση της Εβραίας νύφης, της Νοεμή, με «την ομορφιά και τα ξεχωριστά πνευματικά χαρί-

σματα»,¹⁰ συζύγου του Κοσμά, που «δεν έχει μούτρα να γυρίσει στην Κρήτη γιατί παντρεύτηκε με Οβραία! Μαγάρισε το αίμα μας» και «θα μολέψει το αίμα». Της Νοεμή, που κουβαλούσε στη μνήμη τους Κοζάκους καβαλάρηδες κάποιας ρώσικης πολιτείας, της πατρίδας της, που «χίμηξαν στην Οβριακή, έσπασαν τις πόρτες, σκότωσαν τους άντρες, μάζεψαν τους γέρους και τα γυναικόπαιδα» και τους εκδίωξαν –σκηνή που λίγο διαφέρει από το πογκρόμ του Μεγάλου Κάστρου που περιγράφει ο Καζαντζάκης.¹¹ Ο δε αντισημιτισμός αντικατοπτρίζεται με ρατσιστικούς φυλετικούς όρους στην τοπική κοινωνία: «...οι γειτόνισσες... κοίταζαν την Οβραιοπούλα από την κορφή ως τα νύχια, σαν ένα παράξενο αγρίμι, ανησυχαστικό. Την κοίταζαν, τη ζύγωναν, έπαιζαν τα ρουθούνια τους. –Είδες τί μυρωδιά που βγάζει; Είπε μια γειτόνισσα σε μίαν άλλη κρυφά. –Οβραΐλα, και σούφρωσε τα χείλια της. Έτσι μυρίζουν αυτές». Σε απόλυτη αντίθεση, η Νοεμή εξιδανικεύεται: σκεφτόταν τον πατέρα της κι ήθελε να πει στους Κρητικούς ότι «δε μόλευε αυτός τα χέρια του να φτιάνει μηχανές που σκοτώνουν ανθρώπους, ήταν ραβίνος...».¹²

Αν και οι ιστορικές και πολιτικές λεπτομέρειες που εκθέτει ο Καζαντζάκης στον *Καπετάν Μιχάλη* «Είναι τόσο υπερβολικές που θα μπορούσαν να θεωρηθούν λανθασμένες», απεικονίζουν «ωστόσο με ακρίβεια την πραγματικότητα»,¹³ καθώς ο στο κείμενό του «δίνει μια γενικά ακριβή εικόνα των αγώνων των Κρητικών μέσα στο δέκατο ένατο αιώνα».¹⁴ Όπως επισημαίνεται άλλωστε, καίτοι ο *Καπετάν Μιχάλης* δεν είναι «ιστορικό μυθιστόρημα, με την καθιερωμένη σημασία του όρου», χρειάζεται εντούτοις «πραγματικό ιστορικό υπομνηματισμό... για να φανεί σε ποιο βαθμό και με ποιο τρόπο, η ιστορία και η ζωή μεταποιούνται σε λογοτεχνικό μύθο, χωρίς να χάνουν τίποτε από την πραγματική υπόστασή τους».¹⁵

Ασφαλώς η χρήση της λογοτεχνίας ως ιστορικής πηγής συνοδεύεται από τις αντιλήψεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας αναφορικά με τα όρια, τις διαστάσεις και τις παραμέτρους με βάση τις οποίες μπορεί να αξιοποιηθεί. Προσεγγίζοντας στην πε-

4 Ό.π., 189.

5 Peter Bien, «Ο Καπετάν Μιχάλης. Ένα ατελές μυθιστόρημα», στο *Η τελευταία φάση του Κρητικού ζητήματος*, επιμ. Θεοχάρης Δετοράκης και Ανδρέας Καλοκαιρινός, Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Ηράκλειο 2001, 371.

6 Καζαντζάκης, *Ο Καπετάν Μιχάλης*, 188.

7 Αμπατζοπούλου, *Ο Άλλος εν Διωγμό*, 233

8 Καζαντζάκης, *Ο Καπετάν Μιχάλης*, 186-190.

9 Ο όρος «Συκοφαντία του αίματος» χρησιμοποιείται για τις ανυπόστατες και ψευδείς κατηγορίες σε βάρος των Εβραίων, που εμφανίστηκαν αρχικά τον Μεσαίωνα και συνεχίστηκαν μέχρι τα πρόσφατα χρόνια (μέσα του 20^{ου} αιώνα), σε διάφορες περιοχές της Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής και βεβαίως της Ελλάδας, με αφορμή εξαφανίσεις ή δολοφονίες παιδιών χριστιανικών οικογενειών, με βάση τις οποίες κατηγορήθηκαν και διώχθηκαν ως υπεύθυνοι Εβραίοι. Η κατηγορία αφορούσε στην υποτιθέμενη θυσία των παιδιών και χρήση του αίματός τους για την παρασκευή των άζυμων (ματσώθ) του Πέσσαχ. Η συκοφαντική αυτή κατηγορία είναι γνωστή και ως λίβελος του αίματος.

10 Αμπατζοπούλου, *Ο Άλλος εν Διωγμό*, 233.

11 Καζαντζάκης, *Ο Καπετάν Μιχάλης*, 13, 456.

12 Ό.π., 450.

13 Bien, «Ο Καπετάν Μιχάλης...», 370.

14 Ό.π., 381.

15 Θεοχάρης Δετοράκης, «Ο Καζαντζάκης και η Ιστορία. Πώς ο συγγραφέας διασώζει και προβάλλει ιστορικό υλικό στα “κρητικά” μυθιστορήματά του», *Η Καθημερινή. Επτά Ημέρες*, 2/11/1997, 21.

ρίπτωσή μας τα κείμενα του Καζαντζάκη ως ιστορική μαρτυρία, πρέπει να εξεταστούν ερμηνευτικά και όχι τεκμηριωτικά. Καθώς είναι πλέον αποδεκτό ότι η «αλήθεια» δεν έχει δογματικό χαρακτήρα και μοναδικότητα, αλλά αντίθετα επιδέχεται πολλαπλές ερμηνείες και χαρακτηρίζεται από σχετικότητα, η λογοτεχνία αποτελεί μέρος της σχετικότητας αυτής και της ιστορικής αλήθειας που αναζητούμε σε σχέση με το παρελθόν.¹⁶ Άλλωστε, η σύγχρονη αντίληψη για τις πηγές, συμπεριλαμβάνει σε αυτές «ο,τιδήποτε μπορεί να μας αποκαλύψει κάτι για το παρελθόν του ανθρώπου κάτω από την ιδιαίτερη μορφή της περασμένης εμπειρίας του»,¹⁷ αντίληψη που επιτείνεται από το ότι στην περίπτωση μας τα πρωτογενή τεκμήρια είναι περιορισμένα.

Στην Κρήτη των νεώτερων χρόνων εκδηλώθηκαν περιστατικά «Συκοφαντίας του αίματος», τόσο στα Χανιά στα 1873, όσο και στο Ηράκλειο, στα 1884, και στα 1887, περιστατικά που οδήγησαν στην εισβολή του όχλου στη Συναγωγή και στην πυρπόληση εβραϊκών κατοικιών.¹⁸ Ποια ήταν η απάντηση της εβραϊκής Κοινότητας σε όλα τα παραπάνω; Στα 1896 ο Αρχιεπίσκοπος Εβλαγόν βοήθησε τον Ορθόδοξο Επίσκοπο Νικηφόρο και διέσωσε 28 χριστιανικές οικογένειες από βέβαιο θάνατο, που κινδύνευαν κατά την Επανάσταση του 1897.¹⁹ Ο Εβλαγόν, χρόνια αργότερα, κατά την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, θα υποδεχτεί το βασιλιά Κωνσταντίνο

Το έθιμο της «καύσης του Ιούδα» στα Χανιά, Κούμ καπί, 2000
(Φωτογραφία Θρ. Παπαστρατή)

στη Συναγωγή, ψάλλοντας δέηση υπέρ του ελληνικού έθνους.²⁰

Η «Συκοφαντία του αίματος» και η αναπαραγωγή αντισημιτικών στερεοτύπων φαίνεται ότι σε μεγάλο βαθμό οφειλόταν στον οικογενειακό κύκλο, αλλά και στην εκπαίδευση –ιδίως τη θρησκευτική, όπως εξομολογείται ο Καζαντζάκης στην *Αναφορά στο Γκρέκο*. Γράφει ότι τον γέμιζαν τρόμο εβραϊκές λέξεις όπως «Αβραάμ» και «Αβρακούμ», γιατί ήξερε από τη γιαγιά του «πως οι Οβραίοι παίρνουν τη Μεγάλη Παρασκευή τα χριστιανόπουλα, τα ρίχνουν σε μια σκάφη με καρφιά και πίνουν το αίμα τους και πολλές φορές μια οβραϊκή λέξη της Παλαιάς Διαθήκης –κι απάνω απ' όλες η λέξη "Τιεχωβά"- μου φάνταζε μια σκάφη με καρφιά κι ήθελαν να με ρίξουν μέσα».²¹

Έχει επίσης νόημα να επισημάνω ότι το αναφανδόν αντισημιτικό έθιμο της καύσης του Ιούδα –του Εβραίου στην ουσία– με διάφορες παραλλαγές, ως φουρνάρα κ.λπ. συνεχίζεται μέχρι σήμερα σε διάφορα μέρη της Κρήτης και μάλιστα προβάλλεται ως ατραξιόν στους ξένους επισκέπτες.²²

Άλλωστε από τα χρόνια της ενετικής κατοχής της Κρήτης, οι ορθόδοξοι χριστιανοί αντιμετώπισαν με επιφύλαξη ή και εχθρότητα τους Εβραίους συμπολίτες τους, κυρίως λόγω της θρησκευτικής διαφοράς. Η αντιπαλότητα οδηγούσε συχνά σε επιθέσεις κα-

16 Δημήτρης Μαυροσκούφης, *Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας: ιστοριογραφία, διδακτική μεθοδολογία και ιστορικές πηγές*, Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 2005, 14, 18-21, 51-53.

17 Έφη Αβδελά, *Ιστορία και Σχολείο*, Νήσος, Αθήνα 1998, 119.

18 Yaakov Taranto, "The Wine of Rekach – The History of Antisemitism and the Blood Libels", μτφρ. R. Daykin, στο *The Jews of Crete III. Selected articles and essays. Rabbi Avraham Evlagon, Constantinople 1846 – Hania 1933*, επιμ. Nicholas Stavroulakis, Ets Hayyim Synagogue, Χανιά 2003, 45 · Bracha Rivlin, "Rabbi Evlagon and Cretan Jewry" στο *The Jews of Crete III...*, ό.π., 20 · Nicholas P. Stavroulakis - Timothy J. DeVinney, *Jewish Sites and Synagogues in Greece*, Talos Press, Αθήνα 1993, 93 · Δάφνη Λάππα, «Οι Εβραίοι στα Χανιά της Κρήτης, τέλη 19^{ου}-αρχές 20^{ου} αιώνα», *Αρχαιοτάξιο*, 19 (2017), 130.

19 Ευάγγελος Φρόνιμος, «Η Κρήτη και οι Εβραίοι», *Κρητική Εστία*, 65 (1956), 13 · Rivlin, "Rabbi Evlagon", 20 · Ιωσήφ Βεντούρας, *IBBUR. Οι Εβραίοι της Κρήτης 1900-1950*, Μελάι, Αθήνα 2019, 19. Πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με αναφορά του Άγγλου Πρόξενου στα Χανιά Billioti προς τον πρωθυπουργό της χώρας του Salisbury στις 14/02/1897, από την πυρκαγιά και τις συρράξεις της περιόδου εκείνης καταστράφηκαν 4 σπίτια και 4 μαγαζιά Ιουδαίων, έναντι 73 σπιτιών και 51 μαγαζιών χριστιανών και 11 σπιτιών και 83 μαγαζιών μουσουλμάνων. Βλ. Νικόλαος Πετρουλάκης (επιμ.), «Τα γεγονότα μέσα από τα Αρχεία του Foreign Office και του Αγγλικού Ναυαρχείου» (Α' μέρος), *Χανιώτικα Νέα, Αφιέρωμα στην Επανάσταση του 1897*, τ. 6ο (20/01/1998).

20 Δημήτρης Νικολακάκης, «Η Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα μέσα από τις σελίδες του αθηναϊκού και κρητικού τύπου», στο *90 χρόνια από την Ένωση της Κρήτης με την ελεύθερη Ελλάδα. Πρακτικά Συμποσίου, Ρέθυμνο 5-6 Δεκεμβρίου 2003*, επιμ. Μιχάλης Τρούλης, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνου, Ρέθυμνο 2007, 397-398.

21 Νίκος Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, 3^η έκδοση, εκδ. Ελένης Καζαντζάκη, Αθήνα 1965, 67-68, 72.

22 Ρέα Γαλανάκη, *Φωτιές του Ιούδα, στάχτες του Οιδίποδα*, Καστανιώτης, Αθήνα 2009, passim.

τά της εβραϊκής συνοικίας, εντάσεις και προπηλακισμούς, όπως φαίνεται από σχετικά επεισόδια του 1538 και του 1568.²³ Στα μέσα του 16ου αιώνα είχε φτάσει στην Κρήτη από τις ενετικές πόλεις η πρακτική της «καύσης του Ταλμούδ»,²⁴ ενώ ήδη από το 15ο αιώνα συνδυάζεται με τη γνωστή χριστιανική σκωρία της «σταυρώσεως των αμνών»,²⁵ με συνέπεια οι Εβραίοι της Κρήτης να απευθυνθούν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο ζητώντας την προστασία του. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Μητροφάνης Γ', ανταποκρινόμενος στις εκκλήσεις τους, παρενέβη το 1568 με εγκύκλιό του υπέρ των Ιουδαίων της Κρήτης, η τύχη της οποίας στην πράξη παραμένει άγνωστη.²⁶

Η ιστοριογραφία αναφορικά με τις εβραϊκές κοινότητες του ελλαδικού χώρου είναι συνυφασμένη με κάποιους μύθους. Μύθους που είτε ωραιοποιούν τα ιστορικά γεγονότα, είτε φτιάχτηκαν ως άλλοθι που αιτιολογεί τις πράξεις, τους διωγμούς, τις ρατσιστικές συμπεριφορές, ως πέπλο για τις ενοχές των προπατόρων. Οι μύθοι αυτοί συχνά έχουν καλλιεργηθεί από το επίσημο ελληνικό κράτος, ενώ και η συμβολή κάποιων ιστορικών στην ανάπτυξή τους δεν είναι αμελητέα.

Ένας απ' αυτούς τους μύθους μιλά για τις αγαθές σχέσεις μεταξύ των θρησκευτικών στοιχείων και επί του προκειμένου, μεταξύ των χριστιανών και των Εβραίων. Χωρίς να αμφισβητείται εδώ ότι σε δεδομένες χρονικές περιόδους και σε συγκεκριμένες πόλεις, πράγματι οι σχέσεις αυτές ήταν αγαστές, πρέπει να επισημανθεί ότι αυτός δεν ήταν ο κανόνας. Η επεξεργασία του μύθου αυτού περιλαμβάνει την απουσία αντισημιτισμού στην Ελλάδα και βεβαίως την καθολική συμβολή του χριστιανικού στοιχείου στη διάσωση των Εβραίων την περίοδο της Κατοχής – θέσεις που βεβαίως πολύ απέχουν από την πραγματικότητα.²⁷

Εκπροσώπηση των Εβραίων στη Γενική Συνέλευση

Η α ξέφευγε ασφαλώς από το χρονολογικό πλαίσιο της μελέτης αυτής η πραγμάτευση αντισημιτικών συμπεριφορών και συμβάντων της μεσαιωνικής περιόδου. Έτσι, εστιάζοντας στα νεώτερα χρόνια, θα παρουσιαστεί εδώ, ως πλέον χαρακτηριστική περίπτωση, η ένταση που προκάλεσε το αίτημα εκπροσώπησης των Εβραίων της Κρήτης στη Γενική Συνέλευση, που προέβλεψε ο Οργανικός Νόμος του 1869, η οποία απετέλεσε σημαντική στιγμή στην ιστορική του πορεία στο νησί.

Το ιστορικό πλαίσιο των γεγονότων ήταν το ακόλουθο. Ο Οργανικός Νόμος ήταν μια απόπειρα δημοκρατικού εκσυγχρονισμού του νησιού στα πλαίσια των οθωμανικών μεταρρυθμίσεων του 19^{ου} αιώνα. Η Πύλη, βλέποντας πως ο Κρητικός λαός βρισκόταν συνεχώς σε κλίμα αναβρασμού και εξέγερσης, με αλεπάλληλες επαναστάσεις στο ενεργητικό του, φοβόταν πως αργά ή γρήγορα θα χάσει την Κρήτη. Επιχείρησε έτσι, μέσα από την παροχή κάποιων δικαιωμάτων στον χριστιανικό πληθυσμό ή ορθότερα μιας ψευδαίσθησης δικαιωμάτων, να πετύχει την αφομοίωση ή την καθυπόταξή του. Συνταγή γνωστή, που εφαρμόστηκε από πολλές εξουσίες -τότε και τώρα με αποτελέσματα συνήθως πενιχρά.

Η Γενική Συνέλευση ήταν ένα είδος τοπικής Βουλής, με περιορισμένες αρμοδιότητες και μηδαμινές εξουσίες. Συνεδρίαζε ανά έτος και για πολύ σύντομο χρονικό διάστημα. Η σύνθεσή της ήταν θεωρητικώς αντιπροσωπευτική. Τέσσερις πληρεξούσιοι για κάθε επαρχία, ανά δύο για χριστιανούς και μουσουλμάνους, πλην της επαρχίας Σφακιών, που έστελνε τέσσερις χριστιανούς πληρεξούσιους, αφού κατοικείτο μόνο από χριστιανούς. Έτσι, η Συνέλευση αποτελείτο από 38 χριστιανούς και 34 μουσουλμάνους αντιπροσώπους, πλέον του Προέδρου της, που ήταν ο

τη, Αθήνα 1999, προλογίζοντας τον ο πρόην πρωθυπουργός Γεώργιος Α. Παπανδρέου, ως υπουργός εξωτερικών τότε, σημειώνει «Τόσο ο λαός, όσο και η Εκκλησία της Ελλάδας, αλλά και οι κυβερνήσεις της χώρας μας, στάθηκαν με ενδιαφέρον και κατανόηση κοντά στα προβλήματα παιδείας, θρησκευτικής οργάνωσης αλλά και βιοπορισμού των Εβραίων συμπολιτών μας», σελ. 9. Επίσης, ο Θεόδωρος Πάγκαλος, ως διάδοχος του υπουργός εξωτερικών στο δικό του πρόλογο, αναφέρει «Λαός φιλόθετος, ο ελληνικός λαός δεν υπέπεσε σε αντιρατσιστικά (sic) ολισθήματα και θεωρίες», στο ίδιο, σελ. 12. Τέλος ο επιμελητής της έκδοσης καθηγητής Θάνας Βερέμης γράφει: «Κοινωνίες... όπως η ελληνική, πρεσβεύουν αρχές οι οποίες... τις προφύλαξαν από την καταστροφική μετάδοση της αντισημιτικής νόσου που έπληξε την Ευρώπη τον 20ο αιώνα», στο ίδιο, σελ. 41.

23 Κώστας Γ. Τσικνάκης, «Οι Εβραίοι του Χάνδακα το 16ο αιώνα», στο *Ο Ελληνικός Εβραϊσμός. Επιστημονικό Συμπόσιο*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1999, 231-233.

24 Το Ταλμούδ είναι ιερό βιβλίο που καταγράφει την προφορική παράδοση του Ισραήλ.

25 Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, «"Ἡ γὰρ ἀδικία καὶ συκοφαντία, καθ' οὐ ἀνπραχθεὶ καὶ τελεσθεὶ, ἀδικία ἐστὶ" (1568)», στο *Η εβραϊκή παρουσία στον ελλαδικό χώρο (4ος-19ος αι.)*, επιμέλεια Άννα Λαμπροπούλου – Κώστας Τσικνάκης, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2008, 183-184

26 Ό.π., 191-199.

27 Ο μύθος αυτός έχει καλλιεργηθεί έντονα «από τα πάνω». Ως παράδειγμα σημειώνονται τα ακόλουθα: στον τόμο *Οι Έλληνες Εβραίοι. Στοιχεία της ιστορίας τους μέσα από διπλωματικά και ιστορικά έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών*, επιμέλεια Θάνας Βερέμης και Φωτεινή Κωνσταντοπούλου, εκδόσεις Καστανιώ-

Γενικός Διοικητής Κρήτης και είχε διπλή ψήφο.²⁸

Οι ολιγάριθμοι συγκριτικά Ισραηλίτες του νησιού²⁹ δεν εκπροσωπούσαν ως τα 1875, οπότε με ειδική διαταγή της Πύλης, προστέθηκε στα μέλη της Συνέλευσης και ένας Ισραηλίτης πληρεξούσιος.³⁰ Για την ιστορία, ήταν ο Αβά Δαλμέδεγο ή Δαλ Μέδικο, επονομαζόμενος και Αβαδάκης. Είχε προηγηθεί, στα 1874, η διαμαρτυρία της ισραηλιτικής κοινότητας προς την Πύλη για την αναμφισβήτητη αδικία της μη εκπροσώπησής της.³¹ Οι χριστιανοί αντέδρασαν στην τοποθέτηση του Ισραηλίτη πληρεξούσιου, γιατί αισθάνθηκαν ότι κίνητρο της Πύλης δεν ήταν η αναλογική εκπροσώπηση, αλλά η ανατροπή της πλειοψηφίας τους.³² Και ενδεχομένως να ήταν πράγματι έτσι. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία άλλωστε χαρακτηριζόταν από υψηλού επιπέδου διπλωματία, ικανή να διαστρεβλώνει την πραγματικότητα.

Με αφορμή λοιπόν τον Οργανικό Νόμο, δημιουργήθηκε αναστάτωση στην Κρήτη, που εκδηλώθηκε με αποχή μέρους των χριστιανών πληρεξουσίων από τις εργασίες της Συνέλευσης, οι οποίοι επικαλούνταν τον μικρό αριθμό των Ισραηλιτών της νή-

Φάκελος της επιχείρησης του πρώην βουλευτή Αβαδάκη Δαλ Μέδικο (Αρχείο Θρ. Παπαστρατή).

28 Μάνος Περάκης, *Το τέλος της Οθωμανικής Κρήτης. Οι όροι κατάρρευσης του καθεστώτος της Χαλέπας (1878-1889)*, Βιβλιόγραμμα-Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών Ελ. Βενιζέλος, Αθήνα 2008, 45.

29 Στην απογραφή του 1857-1858 καταγράφονται 907 Ισραηλίτες επί συνολικού πληθυσμού 278.908 ατόμων, ενώ στα δεδομένα της απογραφής του 1881 καταγράφονται 829 Ισραηλίτες (647 Οθωμανοί υπήκοοι και 182 ξένοι υπήκοοι) επί συνόλου 279.165 ατόμων. Βλ. Νικόλαος Σταυράκης, *Στατιστική του πληθυσμού της Κρήτης, μετά διαφόρων γεωγραφικών, ιστορικών, αρχαιολογικών, εκκλησιαστικών κ.τ.λ. ειδήσεων περί της νήσου*, Αθήνα 1890 (ανατύπωση Ν. Καραβία, Αθήνα 1978), 67-68, 70, 192-193 · Γ. Ανδριώτης, *Πληθυσμός και οικισμοί της Ανατολικής Κρήτης (16ος-19ος αι.)*, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο 2006, 110.

30 Κάλλια Καλλιτάκη - Μερτικοπούλου, *Ελληνικός Αλτρωτισμός και Οθωμανικές Μεταρρυθμίσεις. Η περίπτωση της Κρήτης 1868-1877*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1988, 238-239 · Bernard Pierron, *Εβραίοι και χριστιανοί στη νεότερη Ελλάδα. Ιστορία των διακοινοτικών σχέσεων από το 1821 ως το 1945*, μτφρ. Γιώργος Σαρατσιώτης, Πόλις, Αθήνα 2004, 54.

31 Καλλιτάκη Μερτικοπούλου, *Ελληνικός Αλτρωτισμός*, 239, σημ. 152.

32 Η Καλλιτάκη Μερτικοπούλου (*Ελληνικός Αλτρωτισμός*, 239) σημειώνει πως ο Ισραηλίτης πληρεξούσιος «αναμφίβολα θα στίριζε την εξουσία», θέση την οποία όμως ουδόλως τεκμηριώνει. Η ίδια άλλωστε (ό.π., σ. 50) σημειώνει ότι «οι Εβραίοι της Κρήτης δεν συνεργάστηκαν κατά κανόνα με τους Τούρκους εναντίον των Χριστιανών».

σου και το ότι δεν είχαν έγγυιο ιδιοκτησία –ισχυρισμό διόλου δημοκρατικό. Προφανώς, σε αντίθεση με τα στερεότυπα, η πλειονότητα των Κρητών Εβραίων ήταν μικροεπαγγελματίες και εργάτες, ένα μη συνειδητοποιημένο προλεταριάτο.³³ Πλανόδιοι φτωχοίπραματευτάδες, γυρνούσαν τα χωριά με

ζώα ή και πεζοί, προσπαθώντας να κερδίσουν τον επιούσιο πουλώντας την ταπεινήπραμάτεια τους, πέφτοντας συχνά θύματα ληστείας.³⁴ Επίσης χριστιανοί Κρήτες στοχοποιούσαν την ξένη υπηκοότητα που κατείχαν κάποιοι ευκατάστατοι Ισραηλίτες,³⁵ αδιαφορώντας προφανώς για τα δικαιώματα της συντριπτικής πλειονότητας των Ισραηλιτών Οθωμανικής υπηκοότητας. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ως σημαντική παράμετρος ότι κάποιοι ξένοι υπήκοοι ιουδαϊκού θρησκευματος συμπεριλαμβάνονταν στους σημαντικούς πιστωτές έναντι των οποίων τα χρέη παρέμεναν απλήρωτα, έχοντας καταστεί διεθνές πρόβλημα, καθώς η Γενική Συνέλευση προωθούσε τη διαγραφή των χρεών αυτών.³⁶ Προκειμένου να βρεθεί λύση στο αδιέξοδο που προέκυψε μετά τη συνεδρίαση της 15ης Μαΐου 1875 και την απειλή παραίτησης των χριστιανών πληρεξουσίων, ο Πρόεδρος της Συνέλευσης Σαμήχ Πασάς τηλεγρά-

33 Συγκυριακό ασφαλώς αλλά ενδεικτικό είναι ότι η πρώτη αίτηση στο Εργατικό Κέντρο Χανίων υπεβλήθη από το ράπτη Σαμουήλ Φόρτε, που διεκδικούσε τα απλήρωτα ημερομίσθια του μέσω «της διαιτητικής επιλύσεως των διαφορών». Βλ. Στρατής Γ. Παπαμανουσάκης, *Το εργατικό ζήτημα στα Χανιά*, Αθήνα 1977, 33.

34 Γιάννης Γρυντάκης, *Το Ρέθυμνο μεταξύ δυο επαναστάσεων (1890-1894)*, Ιστορητής, Αθήνα 2001, 227-228. Το τραγικότερο είναι ότι κάποτε οι συλληφθέντες ληστές παρέμεναν ατιμώρητοι και αμνηστεύονταν ή αθωνώνονταν από τα δικαστήρια, αφού η Διοίκηση και η Δικαιοσύνη υποτάσσονταν στις παράλογες πιέσεις του όχλου. Επίσης ο Pierron, *Εβραίοι και χριστιανοί*, σ. 53 σημειώνει «Θύματα ληστειών και κακομεταχείρισης, περιθωριοποιημένοι και με τη στάμπα του προδότη, πολλοί Ισραηλίτες εγκαταλείπουν το νησί...». Ο γράφων εκτιμά ότι οι Εβραίοι της Κρήτης είναι έπεφταν θύματα ληστείας, κυρίως επειδή, όντας φτωχοί γυρολόγοι έμποροι, ήταν ανυπεράσπιστοι απέναντι στους ληστές. Το αν η ιουδαϊκή πίστη τους επέτεινε τον κίνδυνο, δεν μπορεί φυσικά να αποδειχθεί.

35 Στα 1881 καταγράφηκαν στην Κρήτη 182 ξένοι υπήκοοι ιουδαϊκού θρησκευματος. Βλ. Σταυράκης, *Στατιστική*, 70.

36 Περάκης, *Το τέλος της Οθωμανικής Κρήτης*, 345-346 και σ. 371, πίνακας 3.0.4, όπου αναφέρονται ως πιστωτές Ρεθύμνου και Χανίων οι γάλλοι υπήκοοι Νισήμ Φράνκο μαζί με τον Ιταλό υπήκοο Κοέν, Λεών Φράνκο και Βίτα Φράνκο.

φησε στην Πύλη για τη λήψη οδηγιών. Στην απάντησή της, που ανακοινώθηκε στη συνεδρίαση της 27^{ης} Μαΐου 1875, η Πύλη δήλωσε ότι επέμενε στη θέση της, θεωρώντας απαραίτητη τη συμμετοχή του Ισραηλίτη πληρεξουσίου, ως επιβεβαίωση της αρχής της ισότητας. Οι δεκαεπτά από τους τριάντα τέσσερις χριστιανούς πληρεξουσίου αρνήθηκαν να συγκατανεύσουν στη διαταγή της Κυβέρνησης, εμμένοντας στη διαμαρτυρία τους.³⁷

Ως αποτέλεσμα των αντιδράσεων αυτών του 1875, που φαίνεται ότι ήταν μεγάλες, ήρθε η εθελοντική απόσυρση του Ισραηλίτη πληρεξουσίου τον επόμενο χρόνο.³⁸ Η εξέλιξη αυτή δεν έχει αξιολογηθεί επαρκώς από τους μελετητές του Κρητικού Εβραϊσμού.

Η αντίδραση αυτή του χριστιανικού κόσμου της Κρήτης δεν αποδεικνύει βέβαια σαφή φυλετικό αντισημιτισμό, είναι όμως σίγουρα εκδήλωση θρησκευτικού αντιϊουδαϊσμού, όπως τον γαλούχησαν κύκλοι της Εκκλησίας και που η έκφρασή του είναι πρόδρομος του αντισημιτισμού.³⁹ Σημειώνω αφενός, ως σημαντική παράμετρο, πως οι Κρήτες Εβραίοι δεν συνεργάστηκαν ποτέ με την οθωμανική εξουσία, επιλέγοντας ουδετερότητα,⁴⁰ ισορροπώντας στις εντάσεις των υπολοίπων κοινοτήτων,⁴¹ ενώ μετά την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα υπηρέτησαν σε όλους τους αγώνες της χώρας, αναδεικνύοντας πεσόντες

ήρωες στο πεδίο της μάχης⁴² – και με αυτά τα δεδομένα ίσως δεν αναπτύχθηκε ποτέ στην Κρήτη οργανωμένος αντισημιτισμός. Αφετέρου, αναφορικά με την αναλογική εκπροσώπηση στη Γενική Συνέλευση, αξίζει να σημειωθεί ότι οι Κρήτες χριστιανοί είχαν αποδεχτεί την εξίσου με τους μουσουλμάνους αντιπροσώπευσή τους, παρά την προφανή πληθυσμιακή υπεροχή τους, χωρίς οργανωμένο αγώνα ανατροπής της σχέσης αυτής⁴³ και συνεπώς η αντίδραση για την εκπροσώπηση του ισραηλιτικού στοιχείου φαντάζει τουλάχιστον άδικη.

Οι Κρήτες Εβραίοι αγωνίστηκαν για τα δημοκρατικά τους δικαιώματα επί ματαίω. Μοιάζει τραγική ειρωνεία, που θα πρέπει όμως να προβληματίσει, το γεγονός ότι πενήντα χρόνια αργότερα, με ευθύνη και επιλογή ενός Κρητικού, του Ελευθέριου Βενιζέλου, θεσπίστηκε μια ιδιαίτερα σημαντική στο ελληνικό κράτος επί δημοκρατικής περιόδου αντιεβραϊκή νομοθεσία. Νομοθεσία η οποία σχετιζόταν με την κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση και εμφορείτο από κίνητρα εμπαθή, μικροκομματικά και ταπεινά. Δημιουργήθηκαν χωριστοί εκλογικοί σύλλογοι στους οποίους καλούνταν να ψηφίσουν οι Έλληνες Εβραίοι της Θεσσαλονίκης. Το μέτρο, που είχε στόχο τη μεγάλη εβραϊκή κοινότητα της πόλης, στόχευε στον έλεγχο της ψήφου των Ελλήνων Εβραίων, τους οποίους περιθωριοποιούσε και «γκετοποιούσε».⁴⁴

37 Καλλιτάκη Μερτικοπούλου, *Ελληνικός Αλυτρωτισμός*, 239-240.

38 Ό.π., 268.

39 Ο θρησκευτικός αντιϊουδαϊσμός πηγάζει από θρησκευτική και είναι αρχέγονος, με αφετηρία τη σύγκρουση της Εκκλησίας με τη Συναγωγή στα μέσα του 1ου αιώνα. Ο φυλετικός αντισημιτισμός εμφανίστηκε στη Γερμανία το 1870 και αφού επεκτάθηκε σε άλλες χώρες, κορυφώθηκε τη ναζιστική περίοδο. Κάποτε οι μορφές αυτές αντισημιτισμού μπορεί και να συνυπάρχουν, όπως μπορεί να συνυπάρχουν επίσης με τον οικονομικό αντισημιτισμό. Βλ. Έντουαρντ Χ. Φλάννερν, *Η αγωνία των Εβραίων. 2.300 χρόνια αντισημιτισμού*, μτφρ. Μιχάλης Κατρίτσης, Νησίδες, Θεσσαλονίκη 2006, 28-46, 179-296 και passim.

40 Ριεττον, *Εβραίοι και χριστιανοί*, 53 · Καλλιτάκη Μερτικοπούλου, *Ελληνικός Αλυτρωτισμός*, 50. Επίσης, Δάφνη Λάππα, «Οι Εβραίοι στα Χανιά», 130, όπου σημειώνει «...η συνεχής ένταση μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων, δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστους τους Εβραίους, παρά το ότι εκείνοι προσπαθούν να κρατήσουν μια ουδέτερη στάση, επαναλαμβάνοντας στις επιστολές τους προς την Alliance τις «εξαιρετικές» σχέσεις που διατηρούν με Χριστιανούς και Μουσουλμάνους».

41 Για τις δύσκολες ισορροπίες της μικρής εβραϊκής θρησκευτικής μειονότητας της Κρήτης απέναντι στις συγκρούσεις χριστιανών και μουσουλμάνων του νησιού, βλ. Κατερίνα Αναγνωστάκη, «Η εβραϊκή παρουσία στην Κρήτη μπροστά στην πρόκληση του ελληνικού κράτους», Ανακοίνωση στο 24ο Σεμινάριο για εκπαιδευτικούς. Διδάσκοντας το Ολοκαύτωμα στην Ελλάδα, διαθέσιμο στο <https://www.jewishmuseum.gr/wp-content/uploads/2018/06/-3sep2018.pdf>, 47-48. (ημερομηνία πρόσβασης: 7/8/2019).

* *Ο Θρασύβουλος Ορ. Παπαστρατής είναι νομικός, ΜΑ Δημόσιας Ιστορίας και συγγραφέας πολλών βιβλίων με θέμα την ιστορία του Ελληνικού Εβραϊσμού. Η παρούσα εργασία του θα δημοσιευθεί σε τρία μέρη.*

42 Στο Μακεδονικό Μέτωπο έπεσαν υπέρ πατρίδος οι Κρήτες Εβραίοι Ραφαήλ Μόρδος, Αβραάμ Κοέν και Ηλίας Μουστάκης, στη Μικρά Ασία οι Ιωσήφ Ισαάκ και Ραφαήλ Φράγκος και στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο οι Σολομών Σαλέμ και Αβραάμ Τρέβεζας. Βλ. Θρασύβουλος Σπαντιδάκης, «Το τραγικόν τέλος της εν Κρήτη Εβραϊκής παροικίας», *Κρητική Εστία*, 61 (1956), 13.

43 Επισημαίνεται εδώ ότι οι διαμαρτυρίες του χριστιανικού στοιχείου και των πληρεξουσίων του εστίαζαν στις συνεχείς παραβιάσεις του Οργανικού Νόμου και σε φορολογικά ζητήματα. Βεβαίως η εσωτερική κατάσταση στην Κρήτη μετά την Επανάσταση 1866-1869 δεν επέτρεπε δυναμικές αντιδράσεις, ενώ παράλληλα ευνοούσε τον πολιτικό πειραματισμό της Πύλης. Βλ. Θεοχάρης Δετοράκης, *Ιστορία της Κρήτης*, Ηράκλειο Κρήτης 1990, 378-379.

44 Ρένα Μόλχο, «Η αντιεβραϊκή νομοθεσία του Βενιζέλου στο Μεσοπόλεμο και πώς η δημοκρατία μπορεί να γίνει αρωγός του αντισημιτισμού», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 82 (Ιούνιος 2003), 56-57. Επίσης, Δημοσθένης Δώδος, *Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης στις εκλογές του Ελληνικού κράτους 1915-1936*, Σαββάλας, Αθήνα 2005, σελ. 150-153. · Λέων Ναρ, *Οι Ισραηλίτες βουλευτές στο ελληνικό κοινοβούλιο (1915-1936)*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 2011, σελ. 70 επ.

>> ΠΙΕΡ-ΑΝΤΡΕ ΤΑΓΚΙΕΦ

Ο Γάλλος φιλόσοφος που προέβλεψε το Ντέρμπαν αναλύει τον «νέο αντισημιτισμό»

Αποσπάσματα από τη συνέντευξή του στην περιφερειακή Διευθύντρια της Αμερικανικής Εβραϊκής Επιτροπής (AJC), Σιμόν Ροντάν-Μπενζακέν.

Ο Πιέρ-Αντρέ Ταγκιέφ είναι Γάλλος φιλόσοφος που ειδικεύεται στη μελέτη του φαινομένου του ρατσισμού και του αντισημιτισμού. Είναι ο Διευθυντής του Ινστιτούτου Πολιτικών Επιστημών στο Παρίσι, το οποίο αποτελεί μέρος του Γαλλικού Κέντρου Ερευνών.

Το 2002 ο Ταγκιέφ δημοσίευσε το βιβλίο του *La Nouvelle judéophobie* (εκδ. Fayard - Mille et Une Nuits, ελληνική έκδοση: «Η νέα εβραϊοφοβία», εκδ. Πόλις 2005, μτφρ. Ανδρέας Πανταζόπουλος), το πρώτο βιβλίο δημοσιευμένο στη Γαλλία που εστιάζει στα γεγονότα του Ντέρμπαν. Στα βιβλία του «Η Νέα Αντι-εβραϊκή Προπαγάνδα», (*La nouvelle propagande antijuive*, εκδ. Presses Universitaires de France, 2015,) και «Η Απάτη της Αποαποικιοποίησης» (*L'impoture décoloniale*, Éditions de l'Observatoire 2020), εξακολουθεί να εξετάζει την εξέλιξη του φαινομένου του λεγόμενου «νέου αντισημιτισμού».

Η Διευθύντρια της Αμερικανικής Εβραϊκής Επιτροπής (AJC) στην Ευρώπη, Σιμόν Ροντάν-Μπενζακέν, συζήτησε με τον Ταγκιέφ για την εξέλιξη και τον αντίκτυπο του αντισημιτισμού 20 χρόνια μετά την πρώτη Διάσκεψη του ΟΗΕ για τον Ρατσισμό, στο Ντέρμπαν της Νοτίου Αφρικής, το 2001, που είχε μετατραπεί σε αντισημιτικό φόρουμ.

ΜΠΕΝΖΑΚΕΝ: Έχουν περάσει 20 χρόνια από το πρώτο Συνέδριο του Ντέρμπαν και τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου που ακολούθησαν και η έρευνα που παρουσιάσατε εκείνη την εποχή είναι ακόμα σχετική με τη σημερινή πραγματικότητα. Υπήρξατε από τους πρώτους, ανάμεσα στο 2000 και στο 2001, που γράψατε για το διανοητικό και πολιτικό φαινόμενο που ενσάρκωσε το πρώτο Συνέδριο του Ντέρμπαν, λίγες μέρες μόνο πριν από τις επιθέσεις στις ΗΠΑ. Τί σας αφύπνισε τόσο νωρίς; Ποιες ήταν οι ενδείξεις;

ΤΑΓΚΙΕΦ: Σε ένα διάστημα εικοσαετίας πριν το πρώτο

Συνέδριο του Ντέρμπαν και την 11η Σεπτεμβρίου, είχα ήδη απασχοληθεί με την εξέλιξη του κινήματος κατά του ρατσισμού σε σχέση με τη λεγόμενη αντι-σιωνιστική προπαγάνδα. Το 1989, λίγο μετά την εκδήλωση της πρώτης Ιντιφάντα, εισήγαγα τον όρο «Νέα Ιουδαϊοφοβία» ώστε να χαρακτηρίσω αυτόν τον ιδεολογικό σχηματισμό.

Στην αριστερή αντιρατσιστική συνείδηση, οι Εβραίοι είχαν μετατραπεί από θύματα του Ευρωπαϊκού αντισημιτισμού σε εκτελεστές των Παλαιστινίων, μία ιδέα που είχε πλέον συνδεθεί με την έννοια του «Σιωνισμού». Μετατρέποντάς τους σε Σιωνιστές, και στιγματίζοντας τον χαρακτηρισμό αυτόν, αποδόθηκε στους Εβραίους ο χαρακτηρισμός των ρατσιστών οι οποίοι καταπίεζαν τους Παλαιστινίους.

ΜΠΕΝΖΑΚΕΝ: Στο βιβλίο «Η Νέα Αντι-εβραϊκή Προπαγάνδα», που δημοσιεύτηκε το 2010, γράφετε ότι το έτος 2000 δεν είναι μόνο το έτος «της μεγάλης μεταστροφής ως προς τη διεθνή τρομοκρατία και πως το πολιτικοποιημένο Ισλάμ ήταν μία κυρίαρχη δύναμη», αλλά και το έτος «της ιδεολογικής κατάπτωσης του αντιρατσισμού, η κυνική εργαλειοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ηθική μείωση των Δυτικών Δημοκρατιών». Αν ακολουθήσουμε το επιχειρήμά σας, ήταν το Ντέρμπαν εκείνο που έδωσε την αφορμή για την αλλαγή αυτή μέσα από ένα «συμβολικό πογκρόμ» κατά των Εβραίων και δίνετε πολλά πειστικά παρα-

δείγματα ως προς αυτό. Πως μπορείτε να εξηγήσετε ότι οι Εβραίοι έχουν υπάρξει σε τέτοιο βαθμό το σύμβολο και ο στόχος αυτού του νέου αντιδυτικού και αντιδημοκρατικού μισούς; Αποτελεί επαρκή εξήγηση η κατάσταση που επικρατούσε στη Μέση Ανατολή όταν εξερράγη η δεύτερη Ιντιφάντα ένα χρόνο πριν;

ΤΑΓΚΙΕΦ: Το Ντέρμπαν ήταν μία σημαντική στιγμή που ανέδειξε τη μεταστροφή ενός νέου είδους αντιρατσισμού, που ξεκίνησε αμέσως μετά τον πόλεμο των έξι ημερών, τον Ιούνιο του 1967. Εκδηλώθηκε ακόμη στις 10 Νοεμβρίου του 1975, όταν η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε την απόφαση υπ' αριθμόν 3379 που καταδίκασε τον «Σιωνισμό» σαν μια «μορφή ρατσισμού». Επανήλθε και πάλι το φθινόπωρο του 2000, όταν η δεύτερη Ιντιφάντα έδωσε έναυσμα για ένα νέο κύμα καταδικαστικών κατηγοριών απευθυνόμενων στο Ισραήλ και τους «Σιωνιστές».

Αυτό που διαπιστώσαμε με το Ντέρμπαν είναι ότι το αποκαλούμενο «Διεθνές Συνέδριο κατά του Ρατσισμού, των Ρατσιστικών Διακρίσεων, της Ξενοφοβίας και κάθε είδους Μισαλλοδοξίας» έδωσε την ευκαιρία για κανονικοποίηση ενός αριθμού εξτρεμιστικών, σχισματικών και μισαλλόδοξων θέσεων διατυπωμένων μέσα από μεγάλα λόγια και αγαθές προθέσεις. Υπήρξαμε μάρτυρες μίας μεγάλης μεταστροφής των μαχών κατά του ρατσισμού και των μαχών προς υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες οδήγησαν στο «συμβολικό πογκρόμ» που περιέγραψα. Έγινε πλέον γνωστό ότι ο στόχος των ψευδο-αντιρατσιστών δεν ήταν απλά οι Ισραηλινοί και οι Σιωνιστές. Ήταν οι Εβραίοι.

Επί παραδείγματι, ένα φυλλάδιο που διανεμήθηκε στο διεθνές συνέδριο αναπαρίστανε φωτογραφία του Αντόλφ Χίτλερ, η οποία συνοδευόταν από την εξής περιγραφή:

«Τι και αν είχα νικήσει; Τα καλά: δεν θα υπήρχε Ισραήλ και δεν θα πέθαιναν Παλαιστίνιοι – τα υπόλοιπα μπορείτε να τα μαντέψετε. Τα κακά: δεν θα είχα επιτρέψει τη δημιουργία του νέου Beetle – τα υπόλοιπα μπορείτε να τα μαντέψετε».

Αυτά που παλαιότερα θεωρούνταν λόγια ακραίων εξτρεμιστών, πλέον διατυπώνονταν με επισημότητα στο πλαίσιο του συγκεκριμένου «Διεθνούς Συνεδρίου».

ΜΠΕΝΖΑΚΕΝ: *Γράφετε στο ίδιο βιβλίο ότι η εικόνα του Εβραίου ως του απόλυτου εχθρού κατασκευάστηκε στο Ντέρμπαν. Πώς μπορεί αυτή η εικόνα να συγκριθεί με τον κλασικό αντισημιτισμό;*

ΤΑΓΚΙΕΦ: Αυτή η νέα, εκ φύσεως αρνητική εικόνα του Εβραίου κατασκευάστηκε πολύ πριν το Ντέρμπαν, αλ-

λά ήταν στο πλαίσιο του Ντέρμπαν που αναγνωρίστηκε και κατοχυρώθηκε σαν γενική αποδοχή ενός ορισμένου αντιρατσιστικού ακτιβισμού.

Οι παραδοσιακοί αντισημίτες στη σύγχρονη Ευρώπη κατηγορούσαν τους Εβραίους για τον «οικουμενισμό» τους, τον «κοσμοπολιτισμό» τους και τον «νομαδισμό» τους, που τους καθιστούσε ξένους παντού και ανίκανους να προσαρμοστούν σε οποιαδήποτε εθνική ζωή.

Στη διάρκεια του Συνεδρίου του Ντέρμπαν, οι κυρίες θεματικές κατηγοριών κατά των Εβραίων είχαν άλλο περιεχόμενο: οι Εβραίοι κατηγορούνταν για ρατσισμό, ξενοφοβία, εθνικισμό, αποικιοκρατισμό και ιμπεριαλισμό. Παρουσιάζονταν ακόμη και ως «φασίστες» ή «ναζιστές», ως «λευκοί» ή «υπέρ-λευκοί» που προκαλούσαν φόβο και μισός. Στη νέα αντιεβραϊκή συζήτηση, οι Εβραίοι είναι πλέον «δυτικοποιημένοι» ή μέλη της αρίας φυλής. Μία από τις συνέπειες αυτής της ιδεολογικής μεταστροφής είναι ότι οι Εβραίοι, καθώς έχουν απεκδυθεί του σημιτικού τους χαρακτήρα παρουσιάζονται ως ξένοι στην Παλαιστίνη και μπορούν ευκολότερα να κατηγορηθούν ως κατακτητές και εισβολείς. Πρόκειται για την προβολή πάνω στους Εβραίους του μίσους και της αποστροφής που απευθύνεται στους δυτικούς, γεγονός που καθιστά, κατά τη γνώμη μου, την πρωτοτυπία του παγκόσμιου κινήματος αντι-σιωνισμού. Δεν έχει να κάνει μόνο με την απελευθέρωση της Παλαιστίνης από την λεγόμενη Εβραϊκή κατοχή, αλλά και με την απελευθέρωση της ανθρωπότητας από την Εβραϊκή ή την Σιωνιστική κυριαρχία.

ΜΠΕΝΖΑΚΕΝ: *Ο εορτασμός της επετείου του πρώτου Συνεδρίου του Ντέρμπαν δεν θα πρέπει να επισκιάζει τη συνέχειά του, το δεύτερο Συνέδριο του Ντέρμπαν, το οποίο έλαβε χώρα τον Απρίλιο του 2009. Η Λιβύη ανέλαβε την προεδρία του Συνεδρίου το 2007, το Πακιστάν κατέστη επικεφαλής της Οργάνωσης του Ισλαμικού Συνεδρίου και το Ιράν ανέλαβε τη θέση του αντιπροέδρου. Ήταν όμως ο Ιρανός πρόεδρος Αχμαντινετζάντ, που διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στο δεύτερο Συνέδριο, και αποσκοπούσε στη «διατράνωση των επιτυχιών» του πρώτου. Δεν ήταν σε αυτό το δεύτερο Συνέδριο όταν οι ρατσιστικές κατηγορίες κατά του Ισραήλ ενώθηκαν με την ιδέα της «δυσφήμισης των θρησκειών», όπου δόθηκε έμφαση στην Ισλαμοφοβία ως πρωταρχική μορφή ρατσισμού; Από που προέκυψε η ιδέα ότι η κριτική κατά μιας ορισμένης θρησκείας αποτελεί μορφή ρατσισμού και τι ρόλο διαδραμάτισε ο Αχμαντινετζάντ στην αναδιαμόρφωση του δεύτερου συνεδρίου;*

ΤΑΓΚΙΕΦ: Προς τα τέλη του Φεβρουαρίου 2009, η σύ-

νοψη των εργασιών του επερχόμενου συνεδρίου περιελάμβανε πέντε παραγράφους που κατηγορούσαν το Ισραήλ για ρατσισμό και για την επιδίωξη πολιτικών που συνάδουν με καθεστώς απαρτχάιντ εις βάρος των Παλαιστίνων.

Πράγματι, η πρώην Οργάνωση του Ισλαμικού Συνεδρίου επιθυμούσε τα σχετικά έγγραφα, τα οποία είχαν κριθεί απαράδεκτα από τα ευρωπαϊκά κράτη, να περιλαμβάνουν τη θεματική της «δυσφήμισης της θρησκείας», ταυτόχρονα με τη βίαιη μομφή κατά του Ισραήλ. Αυτό ακολουθήθηκε από την έννοια της «αρνητικής προδιάθεσης εις βάρος θρησκειών», ώστε να απαγορευθεί κάθε κριτική εις βάρος του Ισλάμ και να ποινικοποιηθεί υπό την έννοια της «Ισλαμοφοβίας».

Μια ημέρα πριν την ομιλία του στα Ηνωμένα Έθνη στη Γενεύη, ο Μαχμούντ Αχμεντιντζάντ δήλωσε στην Ιρανική τηλεόραση ότι «η Σιωνιστική ιδεολογία και το Σιωνιστικό καθεστώς είναι πρωτοστάτες του ρατσισμού», προσθέτοντας ότι οι Σιωνιστές «εκμεταλλεύονται τον πλούτο των εθνών ελέγχοντας τα κέντρα εξουσίας του κόσμου» και πως «έχουν δημιουργήσει τέτοιες συνθήκες ώστε τίποτα να μην μπορεί να ειπωθεί για αυτό το σατανικό καθεστώς, του οποίου οι συνέπειες έχουν αντίκτυπο στους απλούς ανθρώπους».

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο όρος «διεθνής Σιωνισμός» ή «παγκόσμιος Σιωνισμός» χρησιμοποιείται συχνά από το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης. Ο όρος δηλώνει ότι ο Σιωνισμός δεν είναι ένα εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα του Εβραϊκού λαού, αλλά μια παγκοσμίων διαστάσεων συνομοσία που αναπαριστά τους Εβραίους ως κυρίαρχους του κόσμου. Γνωρίζουμε ότι αυτή είναι η φανταστική συνομοσία, της οποίας το πιο διάσημο προϊόν είναι τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών».

Στην ομιλία του στις 20 Απριλίου του 2009, την πρώτη ημέρα εργασιών του δεύτερου συνεδρίου του Ντέρμπαν –η οποία συνέπιπτε με την ετήσια Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος (Γιομ Ασοά) –ο Αχμαντιντζάντ κατηγόρησε το Ισραήλ ως το «σκληρότερο και πιο ρατσιστικό καθεστώς», προτού διατυπώσει τη δική του παραλλαγμένη εκδοχή της ιστορίας: «Προκειμένου να αντισταθμιστούν οι επιπτώσεις του ρατσισμού στην Ευρώπη, ακόμη σκληρότεροι ρατσιστές από τους Ναζί έφτασαν στην Παλαιστίνη για να κυβερνήσουν». Καταδίκασε τον «παγκόσμιο Σιωνισμό, ο οποίος αποτελεί την επιτομή του ρατσισμού». Στην τελική δήλωση

του δεύτερου Συνεδρίου του Ντέρμπαν οι ακόλουθες διατυπώσεις «βίας και θρησκευτικής ή φυλετικής μισαλλοδοξίας» καταγράφηκαν: «Ισλαμοφοβία, αντισημιτισμός, Χριστιανοφοβία και αντι-Αραβισμός». Θεωρούνται ότι λειτουργούν «κυρίως μέσα από τα αρνητικά στερεότυπα και τον στιγματισμό ατόμων στη βάση της θρησκείας τους ή των πεποιθήσεών τους». Η ομιλία του Ιρανού προέδρου, η οποία χειροκροτήθηκε από εξω-Ευρωπαϊκές χώρες, ανέδειξε μια καθαρή στρατηγική. Ήταν ένας τρόπος εκ πλαγίου επανεισαγωγής της έννοιας της «δυσφήμισης της θρησκείας», ακόμη και αν αυτή είχε απορριφθεί ευθέως.

ΜΠΕΝΖΑΚΕΝ: *Οι επιπτώσεις των Συνεδρίων του Ντέρμπαν είναι παγκόσμιου βελιγκεκούς, ωστόσο δεν μπορεί να υποτεθεί ότι οι σημαντικότερες επιπτώσεις εμφανίστηκαν στη Γαλλία με την προπαγάνδα του κωμικού Ντιουντονέ και του ακροδεξιού αντισημίτη Αλέν Σοράλ, χρηματοδοτούμενων από το Ιράν το 2009; Μπορεί να γίνει η σύνδεση της ρητορικής αυτής με τη δολοφονία των τριών Εβραίων μαθητών και του πατέρα στην Τουλούζη από τζιχαντιστή;*

ΤΑΓΚΙΕΦ: Τέσσερις είναι οι μύθοι που έχουν καταστήσει τους Εβραίους συνώνυμο του απόλυτου εχθρού: Πρώτον, το Ισραήλ είναι ένα ρατσιστικό, ιμπεριαλιστικό και αποικιοκρατικό κράτος. Δεύτερον, οι Σιωνιστές είναι ρατσιστές και πιο συγκεκριμένα Ισλαμοφοβικοί. Τρίτον, οι Εβραίοι είναι Σιωνιστές μέχρι αποδείξεως του αντιθέτου. Τέταρτον, οι δυτικοί καθοδηγούνται από τους Εβραίους και/ή τους Σιωνιστές και είναι Ισλαμοφοβικοί. Με αυτές τις παραδοχές, ας εστιάσουμε στην έννοια του Σιωνισμού που συνιστά μέσο δαιμονοποίησης και ποινικοποίησης.

Το πρακτικό συμπέρασμα για τους τζιχαντιστές είναι αυταπόδεικτο: για οποιονδήποτε έχει εσωτερικοποιήσει αυτή την άποψη, η δολοφονία Εβραίων είναι ισοδύναμη με τη δολοφονία Ισραηλινών ή Σιωνιστών οπουδήποτε στον κόσμο και συνιστά πράξη αυτοάμυνας ή δικαιολογημένης εκδίκησης.

Με την εξέλιξη του διαδικτύου στα μέσα της δεκαετίας του 1990 και τα τέλη της δεκαετίας του 2000, πα-

ρατηρήθηκε μία μεγάλη μεταστροφή στις εκφάνσεις προπαγάνδας, οι οποίες βασίζονται στη θεματική που στρέφεται κατά των Εβραίων. Από εκείνο το σημείο και έπειτα, παραγωγοί, πρωτοπόροι και φιγούρες του παγκόσμιου αντισημιτικού διαλόγου έχουν σχηματίσει τρεις ομάδες, οι οποίες είναι σχετικά διακριτές, σε καμία όμως περίπτωση αυτόβουλες: Η ακροδεξιά, η αντικαπιταλιστική άκρα αριστερά και η νεφελώδης ομάδα των Ισλαμιστών (Μουσουλμανική Αδέλφότητα, Σαλαφιστές, τζιχαντιστές).

Εάν ο μύθος της «παγκόσμιας Σιωνιστικής συνωμοσίας» είναι ο πιο διαδεδομένος ανάμεσα στις τρεις κύριες αντιεβραϊκές κατηγορίες, ο αναθεωρητισμός του Ολοκαυτώματος διαδραματίζει έναν παράλληλο ρόλο και μια συντρέχουσα θεματική για τα περισσότερα Ιουδαίοφοβικά ρεύματα.

Τζιχαντιστές όπως ο Μωχάμεντ Μεράχ, ο τρομοκράτης υπεύθυνος για τη δολοφονία επτά ανθρώπων τον Μάρτιο του 2012 στην Τουλούζη, και ο Αμεντί Κουλιμαλί, ο τρομοκράτης υπεύθυνος για τη δολοφονία τεσσάρων ανθρώπων τον Ιανουάριο του 2015 στο κασέρ κατάστημα “Υπερκασέρ” στο Παρίσι, ήταν θύματα αυτής της προπαγάνδας. Εβραίοι και μη, μέλη της συντακτικής επιτροπής του *Charlie Hebdo* που εκτελέστηκαν στις 7 Ιανουαρίου του 2015 από τους αδελφούς Κουάχι, χαρακτηρίστηκαν Ισλαμοφοβικοί. Αυτές οι δολοφονίες αποδεικνύουν ότι για τους φονταμεταλιστές ισλαμιστές υπάρχουν δύο βασικές αμαρτίες: το να είναι κανείς Εβραίος και Ισλαμοφοβικός. Δύο λόγοι επαρκείς για να δικαιολογούν τον θάνατο. Υπό την έννοια αυτή, όσοι ανήκαν στην αριστερά και είχαν προηγουμένως κατηγορήσει και στοχοποιήσει το *Charlie Hebdo* για Ισλαμοφοβισμό, ένωσαν τις φωνές τους με αυτές των Ισλαμιστών για τη στοχοποίηση των θυμάτων τους και την πραγμάτωση του μακελίου που ακολούθησε.

Αξίζει να σημειωθεί ότι με την ψυχρή δολοφονία Εβραίων παιδιών, ο Μωχάμεντ Μεράχ δήλωσε ότι ήθελε να εκδικηθεί τον θάνατο Παλαιστινίων παιδιών. Κατά τη διάρκεια της δίκης του αδερφού του Μεράχ, η οποία ξεκίνησε στην Τουλούζη τον Οκτώβριο του 2017, ο πρόεδρος του δικαστηρίου διάβασε το εξής εδάφιο από την έρευνα: «Μετά τα συγκεκριμένα γεγονότα, η ατμόσφαιρα άλλαξε στη γειτονιά του Ιζάρντ. Οι νέοι εξακολουθούν να κυκλοφορούν, αλλά πλέον πηγαίνουν στο τζάμι και λένε ότι πρέπει να σκοτώσουν Εβραίους».

Συνοψίζοντας: η άνευ όρων αφοσίωση στον «παλαιστινιακό στόχο» έχει υπάρξει, από τη δεκαετία του 1970, η κυρία κατευθυντήρια δύναμη πίσω από το μίσος εις βάρος των Εβραίων, τις διάφορες εκδηλώσεις του και την παγκοσμιοποίησή του, ενώ έχει επίσης

αποτελέσει το ισχυρότερο κίνητρο για τους Τζιχαντιστές που πραγματώνουν τις απειλές τους.

ΜΠΕΝΖΑΚΕΝ: Στο Ντέρμπαν, η εστίαση στο ζήτημα του Σιωνισμού επέτρεψε τον ορισμό της μάχης κατά του ρατσισμού, όπως προσδιορίστηκε αμέσως μετά τον πόλεμο στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, να μεταστραφεί πλήρως σε μια μάχη ταυτότητας προς υποστήριξη των θρησκειών. Μπορούμε να δούμε σε αυτή την παραλλαγή την πηγή νέων ιδεολογιών που θεμελιώνουν την άκρα αριστερά σήμερα, τον φυλετισμό και τη διασύνδεση φαινομένων διακριτικής μεταχείρισης στη Γαλλία, την Κριτική Φυλετική Προσέγγιση (*Critical Race Theory*) και άλλες μετά-αποικιοκρατικές θεωρίες στις ΗΠΑ και τη Μ. Βρετανία;

ΤΑΓΚΙΕΦ: Προσδιορίζοντας τον ρατσισμό ως οικουμενισμό ή ως μια μορφή οικουμενισμού, οι μαρξιστές διανοούμενοι της δεκαετίας του 1980, κυρίως στη Γαλλία, άνοιξαν τον δρόμο. Ακολουθώντας τους υποστηρικτές του θεωρητικού αντι-ουμανισμού των δεκαετιών του 1960 και 1970 – οπότε και δομιστές και μετά-δομιστές εξυμνούσαν τον “θάνατο του ανθρώπου” – ερμήνευσαν τον ουμανισμό και τον οικουμενισμό ως μια θεωρητική μετάφραση της παγκόσμιας κλίμακας των αρχών που ενσαρκώνει η σύγχρονη Δύση και τις οποίες αυτή προσπαθούσε να επιβάλει σε όλους τους λαούς. Είδαν σε αυτήν όχι μόνο την έκφραση ενός εθνοκεντρισμού ή, πιο συγκεκριμένα, ενός Δυτικού ρατσισμού. Με αυτό τον τρόπο απογύμνωσαν τον αντιρατσισμό από τις οικουμενικές του διαστάσεις και τα οικουμενικά του θεμέλια, ενώ μείωσαν τα ανθρώπινα δικαιώματα σε μία παραπλανητική ρητορική στην υπηρεσία των δυτικών ιμπεριαλιστών. Αυτός ο νέος αντιρατσισμός που γεννήθηκε από την απο-οικουμενικοποίηση των θεμελίων του και ολοκληρώθηκε με τον αντιρατσιστικό αγώνα ισχυρίζεται ότι καταπολεμά δύο κύριους εχθρούς: από τη μια, τον ιμπεριαλισμό και τον νεο-αποικιοκρατισμό που ισχυρίζεται ότι διαπνέεται από οικουμενικές αρχές και, από την άλλη, τους δυτικούς εθνικιστές. Ταυτόχρονα, η νέα αντιρατσιστική υποστήριξη των μη δυτικών εθνικιστών, ανυψώθηκε σε εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα, όπως και όλες οι κινητοποιήσεις, οι πολιτικές ταυτότητας εντός των δυτικών εθνών – κρατών.

Ιδεολόγοι από-αποικισμού που ευαγγελίζονται την πολυσχιδή προσέγγιση και το μοντέλο του συστημικού ρατσισμού, της Κριτικής Φυλετικής Προσέγγισης και της εναλλακτικής κουλτούρας ισχυρίζονται ότι καταπολεμούν τον «συστημικό ρατσισμό», ο οποίος υποτίθεται ότι βρίσκεται στο θεμέλιο των δυτικών κοινωνιών, οι οποίες ακόμα αποκαλούνται «λευκές». Εξυπα-

κούεται ότι αυτής της μορφής ο αντιρατσισμός περιορίζεται στο στόχο της καταπολέμησης της Δυτικής κουλτούρας, ούσα εκ φύσεως ρατσιστική. Οι εχθροί καθίστανται λοιπόν τόσο η Δύση, όσο και οι Δυτικοποιημένες κοινωνίες. Ο «αγώνας κατά του ρατσισμού» μετατρέπεται σε αγώνα κατά του «συστημικού ρατσισμού» ή κατά της υποτιθέμενης «συστημικής» διακριτικότητας (επί τη βάση της φυλής, του γένους, της θρησκείας κ.λπ.).

Σε αυτή τη νέα αντιρατσιστική κοσμοθεωρία, ο συστημικός ρατσισμός εσκεμμένα παρουσιάζεται ως μέρος του «κοινωνικού ρατσισμού» και του «κρατικού ρατσισμού» που χαρακτηρίζουν τις Δυτικές κοινωνίες. Αλλά δεν σταματούν εκεί. Στη Γαλλία συγκεκριμένα, η βασική της θέση είναι ότι ο κρατικός ρατσισμός εντοπίζεται κυρίως στην κρατική Ισλαμοφοβία. Από αυτό το σημείο και ύστερα, ο αγώνας κατά του ρατσισμού τείνει να περιορίζεται στον αγώνα κατά της Ισλαμοφοβίας και κατά του Σιωνισμού. Εντοπίζεται εδώ μία σύνδεση με την ισλαμική προπαγάνδα. Οι υιοθετούντες την Ισλαμική και αριστερή προπαγάνδα των ετών 1990 – 2005 ήταν πάνω απ' όλα αντι-καπιταλιστές και αντι-ιμπεριαλιστές, στην τριτοκοσμική παράδοση. Η θεωρία των Ισλαμιστών και αντι-αποικιοκρατών είναι πάνω απ' όλα αντι-δυτική και βάλλει κατά των “λευκών”, καθώς ο αντιρατσισμός της περιορίζεται σε ρατσισμό κατά των λευκών.

Μέσα σε αυτό το νέο ιδεολογικό πλαίσιο του «εναλλακτικού ακτιβισμού» (εννοώντας εκείνη την κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς όταν είναι συνεχώς σε ετοιμότητα να αναγνωρίσει «προσβλητικές εκφράσεις») και της “ακυρωτικής κουλτούρας” ή αλλιώς “cancel culture” (η κουλτούρα της ακύρωσης ή υποτίμησης προσωπικοτήτων και έργων που κρίνονται πολιτικά ανορθόδοξες) και εξελίσσονται σήμερα οι ακτιβιστές στη Γαλλία και τη Μ. Βρεταννία ακολουθώντας το μοντέλο των ΗΠΑ και του Καναδά. Οι ακτιβιστές αυτοί κανονικοποιούν τον υπέρ-μοραλισμό και τον ψευδο-αντιρατσιστικό πουριτανισμό που λειτουργεί προς την καταστροφή της ιστορίας και κουλτούρας μας, καθώς και στην κατάργηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας και στην ελευθερία έκφρασης στα πανεπιστήμια και ευρύτερα στον χώρο της διανόησης.

ΜΠΕΝΖΑΚΕΝ: *Παρατηρούμε τελευταία μία αναζωπύρωση των αντισημιτικών τάσεων στα λαϊκά κινήματα των «κίτρινων γιλέκων» και σε αυτά των αντι-εμβολιαστών, κυρίως το «κίτρινο αστέρι», που έχουμε δει ανάμεσα στους διαδηλωτές κατά της Ισλαμοφοβίας και σήμερα ανάμεσα στους αντιεμβολιαστές. Και οι δύο περιπτώσεις συνάδουν με την ιδέα ότι οι Εβραίοι ελέγχουν τα πά-*

να. Πώς αναλύετε αυτή την αναζωπύρωση ανάμεσα στη νέα Ιουδαιοφοβία και την επιστροφή στον παραδοσιακό αντισημιτισμό;

ΤΑΓΚΙΕΦ: Οι εργαλειοποιήσεις και οι ανατροπές των καθεστώτων θυμάτων, τα σύμβολα και τα συνθήματα είναι κομμάτι αυτού που αποκαλώ ιδεολογική κατάπτωση του αντιρατσισμού. Η εικόνα του κατατρεγμένου Εβραίου παραμένει το παράδειγμα της κατατρεγμένης ανθρωπότητας. Όλοι αυτοί που, σε έναν ιδεολογικό και πολιτικό πόλεμο, κατατάσσουν τους εαυτούς τους ως θύματα τείνουν να κατηγορούν τους εχθρούς τους ως «ναζί» και να συγκρίνουν τους εαυτούς τους με τους «Εβραίους».

Σε όλο μου το έργο από τη δεκαετία του 1980, υπόθεσή μου ήταν ότι η ανάδειξη νέων ρητορικών μορφών μίσους κατά των Εβραίων δεν υπονοεί την εξάλειψη των παλαιών μορφών. Ανάμεσα στα νέα αντιεβραϊκά κίνητρα, ορισμένα εντάσσονται στα παλαιά πρότυπα και μερικά άλλα εμπνέουν νέα συνθήματα. Αυτή είναι η περίπτωση των κατηγοριών ρατσισμού που απευθύνονται στους Εβραίους: αν και ήταν περιθωριακά κατά τη δεκαετία του 1930, έχουν πλέον καταστεί κεντρικά στη σύγχρονη αντισιωνιστική προπαγάνδα.

Στο σύγχρονο αποκαλούμενο λαϊκίστικο ή αντισυστημικό κίνημα, πολλά από τα συνθήματα είναι αντισημιτικά και επαναλαμβάνουν τα στερεότυπα του πλούσιου και ισχυρού Εβραίου που εκμεταλλεύεται τους αδύναμους και του οποίου η πολιτική υπεροχή δεν είναι σαφής αλλά ταλαντεύεται ανάμεσα στην εθνικιστική ακροδεξιά και ακραία αντικαπιταλιστική αριστερά. Στο στρατόπεδο των αντιεμβολιαστών, μπορεί κανείς να διακρίνει στοιχεία των δυο παραδοσιακών αντιεβραϊκών μύθων: Πρώτον, τη θεωρία συνωμοσίας που απεικονίζει τους Εβραίους ως κυρίαρχους του κόσμου που επιβάλλουν μια «εμβολιαστική δικτατορία» και, δεύτερον, τον μύθο του εγκληματικού Εβραίου που χρησιμοποιεί το εμβόλιο ως φονικό όπλο ή επιδιώκει να πραγματοποιήσει μια γενοκτονία μέσα από τους μαζικούς εμβολιασμούς.

Αδιαμφισβήτητα υπάρχουν κοινά σημεία ανάμεσα στον παλιό αντισημιτισμό και στη νέα αντισιωνιστική προπαγάνδα. Όσο όμως το αόρατο χέρι του Ισραήλ ή του παγκόσμιου σιωνισμού δεν εμπλέκεται με αντισυστημικούς λαϊκιστές από την αριστερά ή τη δεξιά, η ρητορική τους παραμένει διακριτή από αυτήν του αντισιωνιστικού ρεύματος των Ισλαμόφιλων. Οι κυκλικές αναζωπυρώσεις του παλαιού αντισημιτισμού δεν θα πρέπει να υπερκαλύψουν την κυρίαρχη τάση των τελευταίων δεκαετιών: τη ριζοσπαστικοποίηση και την παγκοσμιοποίηση της αντισιωνιστικής δαιμονολογίας.

(Από τον ιστότοπο της AJC, 15.9.2021, μετάφραση: Σαμ Ναμίας)

ΤΑ ΑΝΤΙΕΒΡΑΪΚΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

*Συνέντευξη
του ιστορικού
Λεόν Σαλιτιέλ,
εκπροσώπου
του Παγκοσμίου
Εβραϊκού
Συνεδρίου (WJC)
στον ΟΗΕ
και την UNESCO,
στον Γιώργο Γκίλσον.*

*Δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα
«ΤΑ ΝΕΑ», 4.6.2022.*

Όταν ο 44χρονος ιστορικός Λεόν Σαλιτιέλ μεγάλωνε στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του '80, η εβραϊκή κοινότητα της πόλης παρέμενε εσωστρεφής, 40 ολόκληρα χρόνια μετά την εξόντωση 95% των Εβραίων της πόλης, μιας πόλης της οποίας οι θεσμοί ολιγώρησαν αλλά και συνεργάστηκαν κατά περίπτωση με τους Ναζί κατακτητές – όπως τεκμηριώνει στο βιβλίο του «The Holocaust in Thessaloniki: Reactions to the Anti-Jewish Persecution, 1942-1943» (Το Ολοκαύτωμα στη Θεσσαλονίκη: Αντιδράσεις στις Αντι-Εβραϊκές Διώξεις, 1942-1943), το οποίο απέσπασε επαίνους από κορυφαίους καθηγητές Ιστορίας και συγγραφείς όπως ο γνωστός μας Μαρκ Μαζάουερ – για να αφανίσουν μια κοινότητα η οποία είχε ιστορία αιώνων και τεράστια συμβολή σε όλους τους τομείς της κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής.

Τώρα, κατέχει τη θέση του εκπροσώπου του Παγκόσμιου Εβραϊκού Συμβουλίου στον ΟΗΕ και στην ΟΥΝΕΣΚΟ στη Γενεύη, θέση από την οποία επικεντρώνεται στην καταπολέμηση του αντισημιτισμού παγκοσμίως – με ιδιαίτερη έμφαση στη διασπορά αντισημιτικής προπαγάνδας στα κοινωνικά μέσα δικτύωσης και τον ρόλο της κοινωνίας των πολιτών στην καταπολέμηση του φαινομένου – και στην Ελλάδα προφανώς (σύμφωνα με έρευνα της αμερικανικής Οργάνωσης Κατά της Δυσφήμισης των Εβραίων ADL, το 67% του ελληνικού πληθυσμού εκφράζει αντισημιτικές, κυρίως συνωμοσιολογικές απόψεις).

«Όταν μεγάλωνα δεν εκφράζαμε δημοσίως την εβραϊκή μας καταγωγή, ούτε το συζητούσαμε. Οι άνθρωποι ήξεραν από το επώνυμό μου ότι είμαι Εβραίος (σ.σ.: είναι γόνος μιας εκ των παλιότερων οικογενειών που κατέφθα-

σαν στην πόλη μετά τον διωγμό των Σεφαρδιτών Εβραίων από το Βασίλειο της Ισπανίας, το 1492) αλλά και από το ότι δεν παρακολουθούσα το μάθημα Θρησκευτικών στο σχολείο (σ.σ.: αποφοίτησε από το Κολλέγιο Ανατόλια το '95). Το άνοιγμα της κοινότητας ξεκίνησε τη δεκαετία του '90, και η επιλογή της Θεσσαλονίκης ως Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης το 1997 έφερε το πρώτο μνημείο του Ολοκαυτώματος στη χώρα, μισό αιώνα μετά την εξόντωση του 95% των Εβραίων της πόλης. Τότε άρχισε η κοινότητα να ανοίγεται και η ευρύτερη ελληνική κοινωνία άρχισε να είναι πρόθυμη να ακούσει».

Σήμερα ζουν περίπου 5.000 Εβραίοι στην Ελλάδα οργανωμένοι σε οκτώ κοινότητες – Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Λάρισα, Βόλος, Κέρκυρα, Χαλκίδα, Γιάννενα και Τρίκαλα – οι οποίες βάσει της ελληνικής νομοθεσίας αποτελούνται από τουλάχιστον δέκα

οικογένειες. Όλες έχουν συναγωγή, κάποιες κοιμητήριο, και στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη εβραϊκά δημοτικά σχολεία που λειτουργούν βάσει του προγράμματος του υπουργείου Παιδείας αλλά και με μαθήματα Εβραϊκής Γλώσσας και Θρησκευματος. Οι κοινότητες είναι κατά βάση θρησκευτικές και η καθεμία έχει έναν ραβίνο αλλά διοργανώνουν και διάφορα μουσικά και άλλα πολιτιστικά δρώμενα, παρουσιάσεις αλλά και εκδόσεις βιβλίων, δίνουν υποτροφίες για τριτοβάθμια εκπαίδευση, και όλες μαζί διοργανώνουν μια θερινή παιδική κατασκήνωση που στην προ κορωνοϊού εποχή ήταν στο Λιτόχωρο.

Ο Λέον Σαλτιέλ λέει ότι ο αντισημιτισμός στην Ελλάδα κινείται κυρίως σε επίπεδο κουβέντας καφενεΐου –ότι οι Εβραίοι κυβερνούν τον κόσμο, έχουν υπερβολική εξουσία, ελέγχουν τις ΗΠΑ, είναι υπεύθυνοι για τα Μνημόνια, αλλά ότι ποτέ δεν υπήρξε σωματική βία εναντίων Ελλήνων Εβραίων, όπως βλέπουμε με την Ακροδεξιά και εξτρεμιστές μουσουλμάνους σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Για τη βεβήλωση μνημείων και τάφων, αναφέρει ότι ενίοτε συμπίπτουν με γεγονότα όπως διαδηλώσεις για το μακεδονικό ζήτημα ή διαδηλώσεις εναντίον των πολιτικών του Ισραήλ, και άλλοτε μπορεί να συνδέονται με ζηλωτές παλαιοημερολογίτες.

«Αφορά περιθωριακά στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας και σίγουρα όχι το κυρίαρχο ρεύμα, από το οποίο όμως αρκετοί αναπαράγουν αντιεβραϊκά στερεότυπα», υπογραμμίζει ο Λέον Σαλτιέλ.

Όσον αφορά το εθνικό χόμπι της συνωμοσιολογίας, αναφέρει ότι πάντα στον πυρήνα υποκρύπτεται ο αντισημιτισμός. «Δεν υπάρχει συνωμοσία που να μην οδηγεί σε έναν Εβραίο ή ένα σκοτεινό κέντρο αποφάσεων. Πολλές φορές περνούν μόνο 15 λεπτά όταν είσαι σε ταξί πριν ο οδηγός αναπτύξει κάποια αντισημική θεωρία συνωμοσίας».

Ο ιστορικός αναφέρει ότι από μια μελέτη στην οποία συμμετείχε για τον αντισημιτισμό στην Ελλάδα προέκυψε ότι Έλληνες χριστιανοί πιστεύουν ότι ενώ η θυματοποίηση των Εβραίων στο Ολοκαύτωμα αναγνωρίζεται παγκοσμίως, για εκείνη των Ελλήνων στη

Μικρασιατική Καταστροφή και στη Γενοκτονία των Ποντίων δεν ισχύει κάτι αντίστοιχο.

«Αν μιλήσεις για το Ολοκαύτωμα θα λάβεις την απάντηση «Καλά κάνεις και μιλάς για αυτό αλλά γιατί δεν μιλάς για τη Γενοκτονία των Ποντίων;». Υπάρχει πολύ ανταγωνιστικό πρίσμα στη θεώρηση των δύο γεγονότων».

Όμως, υπογραμμίζει ταυτόχρονα ότι η συμπερίληψη ύλης για το Ολοκαύτωμα στα προγράμματα του υπουργείου Παιδείας και η διοργάνωση ακόμα και ταξιδιών μαθητών λυκείου στο Άουσβιτς, ήδη από καιρό έχουν βάλει τα θεμέλια για την καταπολέμηση του αντισημιτισμού στις νέες γενιές, και τα προγράμματα επιμόρφωσης κληρικών της Εκκλησίας της Ελλάδος συμπεριλαμβάνουν κεφάλαιο για τον αντισημιτισμό.

Ερωτηθείς για τη συνεργασία του εβραϊκού και ελληνικού λόμπι στις ΗΠΑ, ο Λέον Σαλτιέλ τονίζει ότι η ελληνοϊσραηλινή στρατηγική συμμαχία με κορμό την άμυνα παράγει σημαντικά οφέλη και σε πολλούς άλλους τομείς συνεργασίας και ότι η συνεπακόλουθη σημαντική αύξηση του αριθμού ισραηλινών τουριστών στην Ελλάδα (πάνω από 100.000 τον Απρίλιο), επίσης οδηγεί στην αλληλοκατανόηση και αμοιβαίως ωφέλιμη συνεργασία μεταξύ των λαών.

«Η τριμερής συνεργασία Ελλάδα – Ισραήλ – Κύπρου υπερβαίνει τα αμυντικά θέματα. Αφορά συνεργασία σε τομείς της οικονομίας, ενέργειας, έρευνας, μεταφορών, και πυρόσβεσης μεταξύ άλλων. Πρόσφατα ελληνικά και ισραηλινά ερευνητικά ινστιτούτα υπέγραψαν συμφωνίες συνεργασίας. Ερευνητικά προγράμματα παίρνουν χρόνια να αναπτυχθούν, αλλά τώρα μπαίνουν τα θεμέλια για κοινά ερευνητικά ινστιτούτα με ανταλλαγές μεταξύ φοιτητών και καθηγητών, καθώς και για πανεπιστημιακά συνέδρια. Πιστεύω ότι πολύ σύντομα θα δούμε τους καρπούς αυτής της συνεργασίας», μάς λέει.

«Αμερικανοεβραϊκές και ελληνοαμερικανικές οργανώσεις έχουν πολύ καλή συνεργασία, και στο Κογκρέσο έχει δημιουργηθεί μια μεικτή συνέλευση (caucus) αντιπροσώπων που προέρχονται από τις δύο κοινότητες και συνεργάζονται αποτελεσματικά».

ΡΑΒΒΙΝΟΣ ΗΛΙΑΣ ΣΑΜΠΕΤΑΪ

*Στοχαζόμενοι
το Σιντούρ.
Το Προσευχολόγιο
της Συναγωγής*

Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ, Αθήνα 2022

Το Προσευχολόγιο της Συναγωγής – Σιντούρ, έργο μοναδικής αξίας της ιουδαϊκής παράδοσης, αποτελεί απόσταγμα της σοφίας και της αρετής πνευματικών προσώπων που έδρασαν σε διαφορετικούς τόπους για περισσότερες από τέσσερις χιλιετίες. Από γενιά σε γενιά μεταβιβάζονταν τα χειρόγραφα κείμενα των προσευχών, ως ακριβή οικογενειακά θρησκευτικά κειμήλια, και έτσι συγκροτήθηκαν σταδιακά τα πρώτα ολοκληρωμένα προσευχολόγια. Κεντρικό άξονα μελέτης του Ραββίνου Ηλία Σαμπεταΐ συνιστούν οι τρεις ημερήσιες θεσμοθετημένες προσευχές, Τεφιλόν: Σαχρίτ-πρωινή, Μινχά-απογευματινή, Αρβίτ-βραδινή. Ωστόσο, ο αναγνώστης θα γοητευτεί και από τα αναρίθμητα Βιβλικά κείμενα που αποτυπώνουν τον Λόγο του

Θεού για την ισραηλιτική κοινότητα, την οικοδόμηση του Βασιλείου Του επί γης, την αρμονική συμβίωση όλων των λαών της οικουμένης με δικαιοσύνη και αγάπη. Σε μια χρονική περίοδο που τα γεγονότα τρέχουν με ταχύτητα φωτός προκαλώντας παγκόσμια ανησυχία, ένας κόσμος πίστης και ηθικής ακεραιότητας αποτελεί ζητούμενο των καιρών, και η ιουδαϊκή παράδοση σίγουρα έχει πολλά και πραγματικά αξιόλογα να μας διδάξει.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στον πρόλόγο του ο συγγραφέας: «Μέσα από τις σελίδες του Σιντούρ αναδύεται Ιστορία τεσσάρων και πλέον χιλιετιών. Οι Ιουδαίοι είμαστε απόγονοι του Αβραάμ, ο οποίος στο κάλεσμα του Ύψιστου απάντησε: Ορίστε – εδώ είμαι! Είμαστε κληρονόμοι των Φυλών του Ισραήλ που απελευθερώθηκαν από τη δουλεία της Αιγύπτου, που πορεύτηκαν υπό τον Μωυσή στην έρημο και στρατοπέδευσαν στους πρόποδες του Όρους Σινά για να ακούσουν το κοσμοϊστορικό διάγγελμα για την Τορά. Υπήρξαμε αποδέκτες των κηρυγμάτων των Προφητών και μαθητές των Νομοδιδασκάλων του Ταλμούδ, των Ποιητών και Φιλοσόφων της Σεφαράδ. Γιортάσαμε το

χάραμα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, όμως λίγο αργότερα υποστήκαμε το λιντσάρισμα των Ψευδοεπιστημόνων προαγωγών περί ανωτερότητας της Άριας Φυλής. Ως Έλληνες Ιουδαίοι είμαστε απόγονοι την γηγενών Ρωμαιωτών και των ισπανόφωνων Σεφαραδιτών. Είμαστε η οικογένεια των αθών και αγίων Θυμάτων της Σοαείμαστε οι συγγενείς των Επιζησάντων του Ναζιστικού Ολέθρου – αδέρφια, παιδιά, εγγόνια και δισέγγονα. Είμαστε αδέρφια της οικογένειας των Σκαπανέων: Χαλουτσίμ, που αγωνίσθηκαν για την αναγέννηση της σύγχρονης Εβραϊκής Εστίας – του Κράτους Ισραήλ».

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ ΟΡ. ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ

*No os olvidaremos
jamas*

*Ιστορία
των Εβραίων της
Αλεξανδρούπολης*

Εκδόσεις ΤΟ ΔΟΝΤΙ, Πάτρα,
Οκτώβριος 2021

Μέχρι τη δεκαετία του 1990, η

ιστορία των Ελλήνων Εβραίων βρισκόταν ακόμη κρυμμένη πίσω από ένα πέπλο σιωπής και μόλις τότε άρχιζε να αχνοφαίνεται κάποιο ερευνητικό ενδιαφέρον. Όσον αφορά την ιστορία των Θρακών Εβραίων, η σιωπή ήταν ακόμη μεγαλύτερη. Η Αλεξανδρούπολη είναι μια καινούργια πόλη. Η ίδρυσή της το 1875 –ή μάλλον, ορθότερα, η μετατροπή του άσημου οικισμού του Δεδέαγατς στη σημερινή σημαντική και δυναμική πόλη– οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις επενδυτικές δραστηριότητες ενός Εβραίου, του Αυστριακού βαρόνου Μωρίς Χιρς, ο οποίος συνέβαλε στη δημιουργία του λιμανιού, αλλά και του σιδηροδρομικού δικτύου που ένωσε τη Θεσσαλονίκη με την Ευρώπη, κομβικός σταθμός του οποίου ήταν η θέση του Δεδέαγατς. Στα 1888, εγκαθίσταται στην πόλη ένας αριθμός Εβραίων εμπόρων, τραπεζιτών, μεσιτών και εργατών, που επιχειρήσαν άμεσα την ανοικοδόμηση σχολείου. Ο εβραϊκός πληθυσμός, όμως, δεν ήταν σταθερός, καθώς οι γεωπολιτικές συνθήκες και οι συνεχείς πολιτει-

ακές και συνοριακές μεταβολές υποχρέωναν πολλές οικογένειες σε συνεχείς μετακινήσεις. Παρά το γεγονός ότι οι Εβραίοι της πόλης, Έλληνες πολίτες οι περισσότεροι, ήταν μόνιμοι και ισότιμοι κάτοικοι, στην Αλεξανδρούπολη δεν έχει μείνει πλέον κανένα ίχνος από την παρουσία του εβραϊκού στοιχείου.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΑΜΠΑΣ
Στα ίχνη των Εβραίων της Ελλάδας
Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2022

Ίσως σε καμία άλλη ευρωπαϊκή χώρα η εβραϊκή παρουσία δεν παρουσιάζει τέτοια ποικιλομορφία και ενδιαφέρον όσο στην Ελλάδα. Τα πρώτα ίχνη της ανιχνεύονται κατά την αρχαιότητα. Πιθανόν πρόκειται για τις παλαιότερες εβραϊκές κοινότητες επί ευρωπαϊκού εδάφους.

Εξελληνισμένοι Ρωμαنيώτες, Σεφαραδίτες της Δυτικής Μεσογείου και Ασκεναζίτες της Κεντρικής Ευρώπης δημιουργούν ένα μοναδικό και πολύχρωμο μωσαϊκό κοινοτήτων, στο οποίο καθεμία αποτελεί ανα-

πόσπαστη ψηφίδα, με τη δική της συναρπαστική ιστορία.

Η Θεσσαλονίκη ως η «Ιερουσαλήμ των Βαλκανίων», τα Ιωάννινα ως πρωτεύουσα των Ρωμαγιωτών, τα Χανιά, η Κέρκυρα, η Ρόδος, το Διδυμότειχο, η Χαλκίδα, η Κομοτηνή, η Λάρισα, ο Βόλος, η Καβάλα, η Αθήνα, όλες μαζί αλλά και κάθε κοινότητα ξεχωριστά αναδεικνύονται ως αναπόσπαστο κομμάτι του Ελληνισμού και της πλούσιας ιστορίας της χώρας. Για πρώτη φορά, καταβάλλεται προσπάθεια να παρουσιαστεί επιστημονικά στην ελληνική βιβλιογραφία μια πλήρης και συνολική εικόνα της ιστορίας των Εβραίων της Ελλάδας, μέσα από μαρτυρίες, φωτογραφίες, ποιήματα και τραγούδια από τη στιγμή που εμφανίστηκαν στον ελλαδικό χώρο μέχρι το Ολοκαύτωμα και μετέπειτα. Επιχειρείται, επίσης, να αναδειχτεί σε όλο της το εύρος η συμβολή των Ελλήνων Εβραίων στην οικονομική, πολιτιστική, πνευματική και πολιτική ζωή της Ελλάδας, αλλά και να «αποκαλυφθούν» οι χρυσές και οι μαύρες σελίδες της συμβίωσης των Ελλήνων Εβραίων με τους Χριστιανούς.

Ο συγγραφέας του βιβλίου, Αναστάσιος Καραμπάμπας, είναι ιστορικός με πεδίο εξειδίκευσης γενοκτονία του εβραϊκού λαού, τη μνήμη και τη μεταβίβαση της

γνώσης στις νεότερες γενιές. Μια πρώτη συνοπτική μελέτη της μακροχρόνιας έρευνάς του δημοσιεύθηκε στα γαλλικά, με τον ίδιο τίτλο, *Sur les traces des Juifs de Grèce* (Στα ίχνη των Εβραίων της Ελλάδας), τον Ιανουάριο του 2019, σε συνεργασία με τον κεντρικό, συντονιστικό οργανισμό των Εβραίων της Γαλλίας CRIF.

ΗΛΙΑΣ ΜΕΣΣΙΝΑΣ
Η Συναγωγή
Εκδόσεις «Ινφογνώμων», Αθήνα 2022

Η Συναγωγή είναι ένα κτήριο. Είναι όμως και ένας χώρος ιερός. Μετά την καταστροφή του Ναού της Ιερουσαλήμ, ο θεσμός της συναγωγής μεταλαμπαδεύτηκε σε όλη τη Διασπορά. Έγινε το σημείο αναφοράς, συνάθροισης, προσευχής, γιορτής, χαράς και λύπης των Εβραίων. Στις συναγωγές συγκέντρωσαν και οι Ναζί τους Εβραίους, πριν τους στοιβάξουν σε καμιόνια και από εκεί σε εμπορικά βαγόνια για τα στρατόπεδα συγκέντρωσης και τα κρεματόρια στο Ολοκαύτωμα.

Το βιβλίο αυτό είναι τα παρασκήνια πίσω από την έρευνα. Ο διά-

λογος και η ανησυχία. Η προσδοκία και η σημείωση στο σημειωματάριο. Όλος αυτός ο κάναβος και το κέντημα της εμπειρίας που συχνά χάνεται σε μια επιστημονική δημοσίευση. Τα κείμενα βασίζονται σε πολυετή έρευνα στα ίδια τα κτήρια, σε δημοσιευμένα τεκμήρια και σε αρχεία (έγγραφα, κείμενα, φωτογραφίες) στην Ελλάδα, το Ισραήλ και αλλού, μέρος των οποίων είναι προσβάσιμο και στο διαδίκτυο. Βασίζονται επίσης σε συνεντεύξεις και σε γεγονότα, από την εποχή της έρευνας έως σήμερα. Στην επαφή με ανθρώπους και με τόπους, σε σκηνές που θα θύμιζαν κινηματογραφικό έργο, με κάποια συναγωγή ή ερείπια μιας συναγωγής στο φόντο. Η έκδοση περιλαμβάνει πρωτότυπα αρχιτεκτονικά σχέδια και σκαριφήματα του αρχιτέκτονα και πολεοδόμου Ηλία Μεσσίνα.

Τα κεφάλαια του βιβλίου:

*Η Συναγωγή:
Ξάνθη - σε 5 πράξεις*

Η ιστορία, σε 5 πράξεις, μας ταξιδεύει σε διαφορετικές περιόδους του κτηρίου - κατά την κατασκευή του το 1926, πριν και αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με τη συμμετοχή ορισμένων ανθρώπων που βίωσαν αυτό το κτήριο, συμπεριλαμβανομένου του συγγραφέα,

που το επισκέφθηκε και το αποτύπωσε το 1993. Η ιστορία τελειώνει με έναν νεαρό φοιτητή να αναζητά διαμέρισμα στην πολυκατοικία που ανεγέρθηκε στον χώρο, εγείροντας ερωτήματα για την ιερότητα και τη μνήμη του χώρου.

Ο Τρούλος: Κομοτηνή

Μία από τις πιο αξιόλογες συναγωγές που ερευνήθηκαν και μελετήθηκαν από τον συγγραφέα ήταν η συναγωγή Μπεθ Ελ στην Κομοτηνή, που κατεδαφίστηκε το 1994. Ανυπομονώντας να φτάσει στην Κομοτηνή πριν κατερρεύσει το τμήμα της συναγωγής που έστεκε ακόμη, ο αρχιτέκτονας φτάνει στην πόλη όπου τον συναντάει μία γνωστή του από την Κομοτηνή για να του προσφέρει ένα δώρο. Το επόμενο πρωί, όταν έφτασε στο χώρο της συναγωγής για να αποτυπώσει τον τρούλο, τον περίμενε άλλη μια έκπληξη.

Ο Στρατιώτης: Διδυμότειχο

Ένας εξοδούχος φαντάρος, περιπλανιέται στην πόλη του Διδυμότειχου αναζητώντας ίχνη από το εβραϊκό παρελθόν της. Το κέντρο της πόλης, όπου βρίσκεται το μεγάλο τζαμί και κάποτε και η συναγωγή, είναι διαφορετικό τώρα και λιγότεροι άνθρωποι θυμούνται. Ωστόσο, οι περιπλανήσεις του στην πόλη τον φέρνουν στο σημείο της κατεδαφισμένης συναγωγής και καθώς σκάβει για να βρει το δάπεδο που ακόμη σώζεται, ανταμείβεται από αυτά που θα του πει και θα του δείξει ένας άγνωστος που κατοικεί ακριβώς δίπλα και που θυμάται την εβραϊκή κοινότητα.

Το Πρώτο Βήμα: Χαλκίδα

Ο συγγραφέας ξεκίνησε το έργο της έρευνας και μελέτης των συναγωγών της Ελλάδας από τη

Χαλκίδα, τον τόπο που γεννήθηκε η γιαγιά του. Η αφήγησή εμπλουτίζεται από την ιστορία της εβραϊκής κοινότητας καθώς τη μοιράζονται στον νεαρό αρχιτέκτονα ντόπιοι Εβραίοι, που τον οδηγούν βήμα-βήμα στο περίγραμμα της εβραϊκής συνοικίας, των εβραϊκών σπιτιών, οικογενειών και επιχειρήσεων και του εβραϊκού νεκροταφείου. Η αφήγηση τον μεταφέρει πίσω στα Ιωάννινα, την περίοδο που αποτύπωσε τη συναγωγή στην παλιά πόλη.

Το Γκέτο: Βέροια

Ένας Ισραηλινός, γεννημένος στη Βέροια, προσπαθεί να ανακτήσει την ελληνική του υπηκοότητα. Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, ανακαλύπτει ξανά τις ρίζες του στη Βέροια και ακολουθεί και κινηματογραφεί τον πατέρα του σε ένα ταξίδι στη Βέροια, εξήντα χρόνια μετά το Ολοκαύτωμα.

Η ιστορία συνυφαίνεται με την ιστορία του συγγραφέα που επισκέπτεται τη συναγωγή τη δεκαετία του '90 και αργότερα επιστρέφει με τις μικρές του κόρες για να μοιραστεί τη δική του εμπειρία στη συναγωγή και το εβραϊκό νεκροταφείο.

Το Ψηφιδωτό: Αίγινα

Η ιστορία ενός ψηφιδωτού δαπέδου που ανήκει σε μια αρχαία συναγωγή, γύρω από την οποία εξελίσσεται η ιστορία δύο αρχαιολόγων ενός Γερμανού και μιας Αμερικανίδας Πολωνοεβραίας, η οποία αργότερα εργάστηκε για την JOINT και βοήθησε στην επανίδρυση των Εβραϊκών κοινοτήτων στην Ελλάδα μετά το Ολοκαύτωμα. Η ιστορία συνυφαίνεται με την έρευνα του συγγραφέα για το ψηφιδωτό και την παρουσίασή του σε έκθεση στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Αίγινας.

Μνήμη Ολοκαυτώματος και Δημόσια Ιστορία

Του ΔΑΥΙΔ ΣΑΛΤΙΕΛ

Συνέχεια από τη σελ. 2

Η τελευταία αυτή πρωτοβουλία ώθησε και τον Προϊστάμενο των ΓΑΚ Πρέβεζας στη σχετική μελέτη του που δημοσιεύεται εδώ.

ΣΗΜΕΡΑ ΠΟΥ Η ΣΗΜΑΣΙΑ της ιστορίας του Ολοκαυτώματος σε επίπεδο παιδείας και κοινωνικής ευαισθητοποίησης έχει πλέον καταστεί κοινός τόπος, η κατανόηση του αντισημιτισμού αποτελεί ένα ακόμα βήμα της κοινωνίας στον δρόμο προς την καταπολέμηση κάθε είδους μίσους και φανατισμού.

Σ' αυτό το τεύχος, παλιές και νέες μορφές του αντισημιτισμού εξετάζουν ο Θρασύβουλος Παπαστρατής, που εδώ ερευνά το φαινόμενο στην Κρήτη, ενώ ο φιλόσοφος Πιερ-Αντρέ Ταγκιέφ μιλά για τις σύγχρονες μεταλλάξεις του φαινομένου που -καλυμμένες από διάφορα προσώπεια- παραπληροφορούν και απειλούν κοινωνίες. Επίσης, ο Λεόν Σαλτιέλ μιλά για τη διάδοση των αντιεβραϊκών στερεοτύπων και τα βήματα που γίνονται για την καταπολέμηση του αντισημιτισμού.

Πίνακας Περιεχομένων

«Χρονικά» πενταετίας 2017-2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΕΥΧΩΝ

Τόμος 40 ^{ος} - Τεύχος 247, Ιανουάριος – Ιούνιος 2017 - Τεύχος 248, Ιούλιος – Δεκέμβριος 2017	Τόμος 43 ^{ος} - Τεύχος 253, Ιανουάριος – Ιούνιος 2020 - Τεύχος 254, Ιούλιος – Δεκέμβριος 2020
Τόμος 41 ^{ος} - Τεύχος 249, Ιανουάριος – Ιούνιος 2018 - Τεύχος 250, Ιούλιος – Δεκέμβριος 2018	Τόμος 44 ^{ος} - Τεύχος 255, Ιανουάριος – Ιούνιος 2021 - Τεύχος 256, Ιούλιος – Δεκέμβριος 2021
Τόμος 42 ^{ος} - Τεύχος 251, Ιανουάριος – Απρίλιος 2019 - Τεύχος 252, Μάιος – Δεκέμβριος 2019	

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΚΑΤΑ ΘΕΜΑ

Alliance	256/10	Ελληνικός Εβραϊσμός	248/13, 249/15, 254/12, 255/8, 255/14, 255/24, 256/4, 256/6
Αμος Οζ	249/33	Ελληνο-Ισραηλινές Σχέσεις	249/43
Αντισημιτισμός	247/2, 3, 11, 16, 25, 27, 28 - 250/2, 250/42, 251/3, 251/5, 252/2, 252/34, 254/41, 256/47, 256/51	ΙΗΡΑ	252/40, 254/36
Αντισημιτισμός (κορωνοϊός)	253/2	Ισραήλ	248/29, 249/αφιέρωμα, 254/43, 255/5
Αντισημιτισμός (ορισμός ΙΗΡΑ)	251/2, 252/3-4	Ισραήλ, Διακήρυξη Ανεξαρτησίας	249/6
Αντίσταση	255/48	Ισραήλ, Διακήρυξη Μπάλφουρ	248/29
Αντίσταση (Καπετάνισσα Σαρίκα)	254/27	Ισραηλινή Λογοτεχνία	249/30
Άουσιβιτς (75 χρόνια απελευθέρωσης)	253/3	Ισραηλινή Ποίηση	249/26
Άουσιβιτς (Ελληνες Εβραίοι)	253/11	Ισραηλινή Τεχνολογία	249/40 & 45
Γκανή Ρεγγίνα (Ιωάννινα)	250/32	Ισραηλινός Κινηματογράφος	249/36
Γκίνσπεργκ Μπέιντερ Ρουθ, Δικαστής ΗΠΑ	254/17	Ισραηλιτικές Κοινότητες Θεσσαλίας	256/10
Διασπορά (Nolandsland)	248/3	Ισραηλιτική Κοινότητα Αλεξανδρούπολης	250/14, 251/13, 251/26, 252/18
εβραϊκή θρησκεία (προσευχολόγιο)	251/7	Ισραηλιτική Κοινότητα Βέροιας	252/40
εβραϊκή θρησκεία (Σεμά Ισραέλ)	253/24	Ισραηλιτική Κοινότητα Βέροιας (Μνημείο)	252/42
εβραϊκή θρησκεία (Σσουλχάν Αρούχ)	250/4	Ισραηλιτική Κοινότητα Δράμας	256/19
Εβραίοι (Ιωνες)	255/44	Ισραηλιτική Κοινότητα Εύβοιας (Αντισημιτισμός)	247/16
Εβραίοι Έλληνες	252/8	Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης	250/42, 253/20, 253/30, 253/40, 254/8, 255/31, 255/37
Εβραίοι Σεφαραδίτες	251/30	Ισραηλιτική Κοινότητα Κέρκυρας	248/20, 254/36
ΕΔΔΑ	252/2	Ισραηλιτική Κοινότητα Κρήτης (εβραϊκά κειμήλια)	251/40
ΕΕΕ	250/42	Ισραηλιτική Κοινότητα Κρήτης (Συναγωγή)	247/31
Ελιγά Γιοσέφ	248/23	Ισραηλιτική Κοινότητα Ξάνθης	253/36, 254/3
Ελισάφ Μωϋσής	252/6	Ισραηλιτική Κοινότητα Ρόδου	248/11
Ελληνική Επανάσταση (200 χρόνια)	255/αφιέρωμα α' μέρος	Ισραηλιτική Κοινότητα Τρικάλων	250/36
Ελληνική Επανάσταση (200 χρόνια)	256/αφιέρωμα β' μέρος		

Ισραηλιτική Κοινότητα Χαλκίδας	252/32, 254/27, 256/17	Ολοκαύτωμα	248/20, 250/2, 250/32, 250/36, 250/40, 250/42, 251/37, 252/40, 253/3, 253/5,
Κοέν Εσθήρ	254/23		253/17, 254/20, 254/23, 254/31, 254/34, 255/31, 255/45, 255/46, 256/25, 256/33, 256/42, 256/44
Κωνσταντίνης Μωϋσής	248/26, 250/3		
Λιανοκλάδι (Μνημείο)	256/44	Ολοκαύτωμα (Άρνηση)	252/2-3, 254/39
Λόβιγγερ Ιωσήφ	256/30	Πετρόπουλος Ηλίας	253/5
Μάισης Μαΐρ	252/32	Ροθ Φίλιπ	250/44
Μακαμπί Θεσσαλονίκης	253/20	Σκάρπας Λουδοβίκος	254/34
Μιζάν Ισαάκ	256/42	Σταυρουλάκης Νίκος	247/31 & 44
Νεοναζισμός	248/2, 254/2	Συναγωγή Χανίων	247/31
Νταβιτσόν Εφέντης	255/52	Σχέσεις Ελλάδας - Ισραήλ (30 χρόνια)	253/43, 253/44
Ντρέϋφους	254/8	Τζιχαντισμός	248/2
OSCE (ΟΑΣΕ)	251/3	ΧΡΟΝΙΚΑ (περιοδικό, 40 χρόνια κυκλοφορίας)	
Οζ Αμος	252/46		248/32 & 33

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΚΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Amaraggi Maurice	254/8, 256/30	ΚΙΣΕ	249/2, 252/4, 253/44, 254/2	Ναρ Λέων	255/46
Amrani Yossi	255/6	Κοέν Μάγκυ	249/30	Νατάν Μπένυ	249/40
Άνθιμος, Μητροπολίτης	251/28	Κουρμαντζή Ελένη	248/23	Παΐσιος Βασίλης	249/43
Αντωνίου Γιώργος	255/31, 256/49	Κωνσταντίνης Μωϋσής	247/45, 256/6	Παπαδοπούλου Σοφία	253/40
Bowman Steven	254/27	Lauder Ronald	255/4	Παπαμίχος Χρονάκης Πάρις	253/11
Βαρών - Βασάρ Οντέτ	252/47, 256/25	Λιάντης Ευστάθιος	251/3, 254/12, 255/44	Παπανδρόπουλος Αθανάσιος	249/45
Βασιλειάδης Ίων	249/36	Μαΐς Νισήμ	247/45	Παπαστρατής Θρασύβουλος	247/16, 248/33, 250/14, 251/13, 252/18
Golan Avirama	255/6	Μάισης Μαΐρ	252/32, 256/17	Πικραμμένος Παναγιώτης	256/51
Μητροπολίτης	255/45	Μαργαρώνη Μαίρη	255/24	Πουρνάρα Μαργαρίτα	250/38
Γιαννακάκη Μαρία	256/47	Μεσσίνας Ηλίας	254/3	Ρεφαέλ Σμουέλ	248/20
Δημητράκος Δημήτρης	251/5	Μηλιαράκης Πέτρος	251/37	Ρούπα Ευφροσύνη	253/30
Δρόσος Διονύσης	247/11, 255/8	Μιζάν Ισαάκ, Ραββίνος	250/12	Σακς Τζόναθαν, Ραββίνος	248/29
Δρουμπούκη Άννα Μαρία	253/5	Μιρόν Αρτεμης	256/33	Σαλιτιέλ Δαβίδ	247/44, 250/2, 251/2, 252/8, 254/2, 255/3, 256/4
Εζρατή Εφη	249/15, 254/17	Μιχαήλ Σάββας	248/3	Σαμπετάι Ηλίας, Ραββίνος	247/3, 251/7
Ελευθερίου Ξένια	254/31	Μόλχο Ρένα	251/30		
Ελιέζερ Βίκτωρ	248/2, 249/22, 250/11, 253/2, 255/2, 256/2, 256/43	Molho Anthony	248/36		
Ελισάφ Μωϋσής	251/34, 256/3	Μουστάνη Ντίνα	256/10		
Kantor Moshe	255/4	Μπακάλη Γεωργία	256/19	Σιμπή Ιακώβ	249/26
Καβάλα Μαρία	254/20	Μπακογιάννης Κώστας	256/43	Τζίμας Σταύρος	254/23
Κακουριώτης Σπύρος	250/40	Μπεζέ Ελένη	248/13	Harris David	249/9
Καλοσπύρος Νικόλαος	253/24	Μπεν Αμπα Ιρίτ, πρέσβης	249/3	Χεκίμογλου Ευάγγελος	253/30, 255/37
Κανέλλης Ηλίας	252/34	Μπενμαγιόρ Τζέκυ	253/17		
Κάραμποτ Φίλιππος	255/14	Μπιάνκο Γουλιέλμο	250/32		
Κασαπίδης Δημήτρης	253/36	Μωϋσής Δαβίδ	250/7	Χρυσόστομος, Μητροπολίτης	250/5

- ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, ΣΠΥΡΟΣ ΚΟΣΜΙΔΗΣ, ΗΛΙΑΣ ΝΤΙΝΑΣ & ΛΕΟΝ ΣΑΛΤΙΕΛ: «ΑΝΤΙ-ΣΗΜΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ. Εκφάνσεις, Αίτια και Αντιμετώπιση του Φαινομένου», εκδ. Ιδρύματος Χάινριχ Μπελ Ελλάδας, Θεσσαλονίκη 2017, 247/27.
- ΤΟΜΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ: «Ο ρόλος των ΜΜΕ και των δημοσιογράφων στην έξαρση του νεοναζισμού, του φασισμού και του ρατσισμού στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και γενικότερα στον κόσμο. Η ίδρυση του Παρατηρητηρίου», εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος ΕΣΗΕΑ, Αθήνα 2017, 247/28
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡ. ΒΛΑΧΟΠΑΝΟΣ: «Ισαάκ Μιζάν – Αριθμός Βραχίονα 182641», εκδ. Άπειρος Χώρα, Αθήνα 2016, 247/29.
- ΑΝΤΖΗ ΣΑΛΤΑΜΠΑΣΗ: «Μπερλίν», εκδ. Πόλις, Αθήνα 2017, 247/29.
- ΖΑΚΗΣ ΧΑΤΖΗΣ: «Ένα παιδί στην Κατοχή», επιμ. Ελένη Μπεζέ, εκδ. Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος, Αθήνα 2016, 247/29.
- RITA GABBAI – ΤΑΖΑΡΤΕΣ: «Refranes de los djudios de Gresia», εκδ. Talos Press, Αθήνα 2016, 247/ 30.
- ΒΙΚΤΩΡ ΣΟΛ. ΒΕΝΟΥΖΙΟΥ: «Θησαυρός των ΧΡΟΝΙΚΩΝ του ΚΙΣΕ – Ταξινομικός πίνακας άρθρων κατά Θέμα», εκδ. ΚΙΣΕ, Αθήνα 2016, 248/32.
- ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΕΓΑΣ, ΤΖΕΚΥ ΜΠΕΝΜΑΓΙΟΡ: «Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης. Μαρτυρίες μη Θεσσαλονικέων, 50 μ.Χ.-1912», εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2017, 248/36.
- Ραββίνος ΙΣΑΑΚ ΜΙΖΑΝ: «Σσουλχάν Αρούχ. Οδηγός για την εφαρμογή του Νόμου σύμφωνα με τη Σεφαραδίτικη παράδοση», Αθήνα 2017 – 5777, 248/42,43.
- ΡΙΚΑ ΜΠΕΝΒΕΝΙΣΤΕ: «ΛΟΥΝΑ. Δοκίμιο ιστορικής βιογραφίας», εκδ. Πόλις, Αθήνα 2017, 248/44.
- ΜΑΡΙΑΝΘΗ ΓΕΩΡΓΑΛΙΔΟΥ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΤΣΕΛΙΚΗΣ: «Γλωσσική και κοινοτική ετερότητα στη Δωδεκάνησο του 20ού αιώνα», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2016, 248/45.
- ΧΡΙΣΤΟΣ ΖΑΦΕΙΡΗΣ: «Η Θεσσαλονίκη των Εβραίων. Ιστορία, Κοινωνία, Μνημεία – Το Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης», εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, 248/45.
- ΛΕΩΝ ΚΟΕΝ: «Από την Ελλάδα στο Μπίρκεναου – Η εξέγερση των εργατών στα κρεματόρια», εκδ. Κυαναυγή 2017, Εισαγωγή Ζαν Κοέν, μτφρ. Γαρυφαλλιά Μίχα, 248/45.
- DAVID HARRIS: «Το Ισραήλ στα 70 του», ηλεκτρονική και έντυπη έκδοση, AJC 2018, 249/9.
- PIETRO ARIENTI: "DALLA BRIANZA AI LAGER DEL TERZO REICH", εκδ. BELLAVITE, 2011, 250/33.
- ΕΒΡΑΪΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΛΑΔΟΣ: «Corpus Inscriptionum Judaicarum Graeciae (CIJG) – Σύνταγμα Ιουδαϊκών και Εβραϊκών Επιγραφών από την Ηπειρωτική και Νησιωτική Ελλάδα, τέλη 4ου π.Χ. - 15ος αιώνας», εκδ. ΕΜΕ, Αθήνα 2018, 250/38.
- ΜΑΤΑΡΑΣΣΟ ΙΣΑΑΚ: «Κι όμως όλοι τους δεν πέθαναν... Η καταστροφή των Ελληνοεβραίων της Θεσσαλονίκης κατά τη Γερμανική Κατοχή», επιμ. Φρ. Αμπατζοπούλου, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2018, 250/40.
- ΜΑΡΣΕΛ ΝΑΤΖΑΡΗ: «Χειρόγραφα 1944-1947: Από τη Θεσσαλονίκη στο Ζόντερκομάντο του Άουσβιτς», επιμ. Φρ. Αμπατζοπούλου, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2018, 250/40.
- ΣΑΛΤΙΕΛ ΛΕΟΝ: «'Μη με ξεχάσετε' - Τρεις Εβραίες μητέρες γράφουν στους γιους τους από το γκέτο της Θεσσαλονίκης», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2018, 250/40.
- ΜΙΧΑΗΛ ΤΡΕΜΟΠΟΥΛΟΣ: «Τα τρία Ε (ΕΕΕ) και ο εμπρησμός του Κάμπελ - το πογκρόμ του 1931 στη Θεσσαλονίκη», εκδ. Κέντρου Αντιγόνη, Αθήνα 2018, 250/42.
- ΛΕΩΝ Α. ΝΑΡ: «Ξανά στη Σαλονίκη. Η μετέωρη επιστροφή των Ελλήνων Εβραίων στον γενέθλιο τόπο (1945-1946)», Προλεγόμενα: Στρ. Ν. Δορδανάς, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2018, 250/45.
- ΜΑΡΙΑ ΓΑΒΑΛΑ: «Κόκκινος Σταυρός», εκδ. Πόλις, Αθήνα 2018, 250/45.
- ΡΑΧΗΛ ΧΑΣΙΔ – ΚΑΛΑΝΤΖΟΠΟΥΛΟΥ: «Εδώ δεν έχει γιατί», εισαγωγή: Φρ. Αμπατζοπούλου, εκδ. Ποταμός, Αθήνα 2017, 250/46.
- ΣΑΜΟΥΗΛ ΜΙΖΑΝ: «Ήταν πιο πολύ το ζύπνημα του ανθρώπου. Η προσωπική μαρτυρία του ελληνοεβραίου Σαμουήλ Μιζάν από το Αντάρτικο και την Κατοχή», εκδ. Διεθνές Βήμα, Αθήνα 2018, 250/46.
- ΛΕΩΝ Α. ΝΑΡ, «Ξανά στη Σαλονίκη», εκδ. Πόλις 2018, 251/34
- ΞΕΝΙΑ ΚΟΥΝΑΛΑΚΗ: «Ο Αντισημιτισμός στην Ελλάδα», εκδ. Πόλις, Αθήνα 2019, 251/41
- ANNA MARIA ΔΡΟΥΜΠΟΥΚΗ: «Μια ατέλειωτη διαπραγμάτευση. Η ανασυγκρότηση των ελληνικών εβραϊκών κοινοτήτων και οι γερμανικές αποζημιώσεις, 1945-1961», εκδ. Ποταμός, Αθήνα 2019, 251/41
- ΡΙΤΑ ΓΚΑΜΠΑΪ-ΤΑΖΑΡΤΕΣ: «Ιστορίες και Μύθοι των Εβραίων όλου του κόσμου», εκδ. Τάλως, Αθήνα, 2018, 251/41
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ Π. ΦΡΥΔΑΣ: «Τάναις, το Κρητικό Ολοκαύτωμα», εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 2018, 251/42
- DEVIN E. NAAR: «Η Θεσσαλονίκη των Εβραίων ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και τη νεότερη Ελλάδα», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2018, 251/42
- OLIVIER GUEZ: «Η εξαφάνιση του Γιόζεφ Μένγκελε», εκδ. Κριτική, Αθήνα 2018, μτφρ. Ευ. Γραμματικοπούλου, 251/42
- ΜΑΪΡ Σ. ΜΑΪΣΗΣ: «Η ιστορία της Εβραϊκής Κοινότητας Χαλκίδας από το 586 π.Χ. έως το 2001 μ.Χ. – Το Νεκροταφείο», εκδ. Ι.Κ. Χαλκίδας, Χαλκίδα 2018, 252/32
- ΑΛΜΠΕΡ ΚΟΕΝ: «Σολάλ», μτφρ., επίμετρο: Οντέτ Βαρών-Βασάρ, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 2019, 252/47
- ΑΛΒΙΝ ΜΕΓΙΕΡ: «Μην ξεχάσεις το όνομά σου. Τα παιδιά του

- Αουσβιτς», μτφρ. Καρίνα Λάμψα – Παυλίνα Δηράνη, εκδ. Καπόν – Σάμπυ Μιωνής, Αθήνα 2019, 252/49
- ΠΙΕΡ ΒΙΝΤΑΛ-ΝΑΚΕ: «Οι δολοφόνοι της μνήμης», μτφρ. Καρίνα Λάμψα, εκδ. Καπόν, Αθήνα 2018, 252/49
- ODETTE VARON-VASSARD: «Des sépharades aux Juifs grecs. Histoire, mémoire et identité», εκδ. Le Manuscrit, Παρίσι 2019, 252/49
- SAUL FRIEDLANDER: «Σκέψεις για το ναζισμό: συνομιλίες με τον Stéphane Bou», μτφρ. Γιώργος Καραμπέλας, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2019, 252/50
- ΙΩΣΗΦ ΒΕΝΤΟΥΡΑΣ «IBBUR: Οι Εβραίοι της Κρήτης 1900-1950», εκδ. Μελάι, Αθήνα 2018, 252/50
- HANS JOACHIM LANG: «Οι γυναίκες του Μπλοκ 10. Ιατρικά πειράματα στο Άουσβιτς», μτφρ. Νίκη Ειδενηίερ-Αναστασιάδη, πρόλογος Τζέκυ Μπενμαγιόρ, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2019, 253/19
- ΚΙΣΕ, «30 ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΙΣΡΑΗΛ, 1990 – 2020: ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ. Οι σταθμοί μιας δημιουργικής συνεργασίας», ηλεκτρονικό λεύκωμα, εκδ. ΚΙΣΕ, Μάιος 2020, 253/44
- ΛΕΟΝ ΣΑΛΤΙΕΛ: «The Holocaust in Thessaloniki. Reactions to the Anti-Jewish Persecution, 1942–1943», εκδ. Routledge, 2020, 253/45
- ΕΝΤΣΟ ΤΡΑΒΕΡΣΟ: «Το τέλος της εβραϊκής νεωτερικότητας - Ιστορία μιας συντηρητικής στρόφης», μτφρ. Νίκος Κούρκουλος, εκδ. Εικοστού Πρώτου, 2020, 253/45
- ΜΩΣΕ ΑΕΛΙΩΝ: «Ωδίνες θανάτου. Το χρονικό ενός Σαλονικιού Εβραίου στα ναζιστικά στρατόπεδα εξόντωσης Άουσβιτς, Μαουτχάουζεν, Μελκ, Έμπενζε και τα μετά την απελευθέρωση», μτφρ. Σπύρος Κακουριώτης, Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2020, 253/46
- ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ: «Άσπονδοι Αδελφοί. Εβραίοι, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι», εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2019, 253/46
- MICHAEL GRUENBAUM, TODD HASAK – LOWY: «Κάπου λάμπει ακόμα ο ήλιος. Ένα παιδί που επέζησε αφηγείται», μτφρ. Μαρίζα Ντεκάστρο, εκδ. Παπαδόπουλος, 2020, 253/46
- ΜΠΕΡΡΥ ΝΑΧΜΙΑΣ: «Κραυγή για το Αύριο», επιμ.-επίμετρο Ο. Βαρών – Βασάρ, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2020, 254/20
- ΣΙΛΒΑ ΜΠΟΝ: «Λουδοβίκος Σκάρπας - Το ελληνικό προξενείο στην Τεργέστη στα χρόνια του Ολοκαυτώματος (1938-1940)», εκδ. Περιφερειακού Ινστιτούτου Ιστορίας της Αντίστασης και της Σύγχρονης Εποχής της Περιφέρειας Φριούλι - Βενέτσια - Τζούλια, Τεργέστη 2020 ("Loudovikos Skarpas. Il Consolato Greco a Trieste negli anni della Shoah (1938-1940)", Irsrec Fvg, Trieste 2020), 254/34
- ALAN DERSHOWITZ: «Νομική Συνηγορία υπέρ του Ισραήλ», πρόλογος – επιμ. Ιωάννης Μάζης, εκδ. Λειμών, Αθήνα 2020, 254/43
- ΜΑΪΡ Σ. ΜΑΪΣΗΣ: «Η Εβραϊκή Κοινότητα της Χαλκίδας», Χαλκίδα 2020, αυτοέκδοση, 254/45
- ΜΑΡΙΑ Χ. ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ: «Οι Έλληνες Εβραίοι στη Σύγχρονη Ελλάδα. Η περιδίνηση στη νεωτερικότητα», εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 2020, 254/45
- ΑΝΔΡΕΑΣ Κ. ΜΠΟΥΡΟΥΤΗΣ: «Ολοκαύτωμα στη Θεσσαλονίκη. Η ιταλική στάση και οι Εβραίοι μαθητές του Ουμπέρτο Πρίμο», πρόλογος Ρένα Μόλχο, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, Μάιος 2020, 254/45
- ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ: «Ιστορία και Δικαιοσύνη». Επιμέλεια: Γιώργος Κόκκινος, Παναγιώτης Κιμουρτζής, Μάρκος Καρασαρίνης, εκδ. Ασίνη, Αθήνα 2020, 254/46
- ΑΛΜΠΕΡΤΟΣ ΝΑΡ: «I remember... θυμάμαι... Μουσικό αρχείο Αλμπ. Ναρ. Επιζώντες του Ολοκαυτώματος τραγουδούν σεφαραδίτικα τραγούδια», επιμ. Λέων Α. Ναρ, εκδ. ΙΑΝΟΣ, 2020, 254/46
- ΞΕΝΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ: «Η δημόσια ιστορία ως συγκρουστικό θέμα. Το ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων στο διαδίκτυο», εκδ. Ταξιδευτής, Αθήνα 2019, 255/46
- ΙΑΣΟΝΑΣ ΧΑΝΔΡΙΝΟΣ: «Συναγωνιστές: Το ΕΑΜ και οι Εβραίοι της Ελλάδας», εκδ. Ψηφίδες, Θεσσαλονίκη 2020, 255/48
- ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΩΥΣΗΣ: «ΝΤΑΒΙΤΣΟΝ ΕΦΕΝΤΗΣ. Ένας Ρωμανιώτης Πασάς στα Γιάννενα», πρόλογοι: Μωυσής Ελισάφ και Θάνος Βερέμης, εκδ. ΚΑΠΟΝ, Οκτώβριος 2020, 255/52
- ΓΙΟΣΕΦ ΜΠΕΝ ΠΙΝΧΑΣ ΟΥΖΙΕΛ: «ΛΕΥΚΟΣ ΠΥΡΓΟΣ. Αναμνήσεις και εντυπώσεις από τη ζωή των Εβραίων της Θεσσαλονίκης», επιμ. - χορηγία: Βίκτωρ Σολ. Βενουζίου, Θεσσαλονίκη 2020, 255/53
- ΝΤΟΝΑ-ΛΙΛΙΑΝ ΚΑΠΟΝ: «ΤΟ ΑΙΝΙΓΜΑ. Από τον Τόμας Μπέκετ στην Αθήνα του 21ου αι.», εκδ. Καπόν, Αθήνα, Δεκέμβριος 2020, 255/53
- ΙΩΣΗΦ ΒΕΝΤΟΥΡΑΣ: «ΤΑΝΑΪΣ: Ταναΐς και Κυκλώνιο, εκδ. Νίκας, Αθήνα 2020, 255/53
- ΜΠΕΡΡΥ ΝΑΧΜΙΑΣ: «Κραυγή για το Αύριο», επιμ.-επίμετρο Ο. Βαρών – Βασάρ, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2020, 256/25
- EDDIE JAKU: «Ο πιο ευτυχισμένος άνθρωπος στη Γη. Η όμορφη ζωή ενός επιζώντα του Άουσβιτς», πρόλογος Μαρίζα Ντεκάστρο, μτφρ. Σοφία Τρουλλινού, εκδ. Ψυχολογός, Αθήνα, Οκτώβριος 2021, 256/52
- ZAN KOEN: «Επίκαιρα άρθρα από το παρελθόν. Καθημερινή 1985-1992», εκδ. Ιωάννης Φλάουνας, 2020, 256/53
- ΡΟΖΙΝΑ ΒΑΡΟΥΧ-ΣΑΠΟΡΤΑ: «Στη μεγάλη περιπέτεια. Απομνημονεύματα», επιμέλεια, πρόλογος, σημειώσεις: Γεώργιος Μ. Σαρηγιάννης, εκδ. Μουσείο Μπενάκη – Ηρόδοτος, Αθήνα 2021, 256/53
- ΙΩΣΗΦ ΒΕΝΤΟΥΡΑΣ: «Άσμα Ασμάτων το εβραϊκό κείμενο και οι ερμηνείες του», εκδ. Νίκας, Αθήνα 2021, 256/53
- ΜΠΕΝΗΣ ΝΑΤΑΝ: «Το μέλλον του ήταν στο παρελθόν του». Μυθιστορηματικό χρονικό, πρόλογος: Χρήστος Λάζος, εκδ. Αλεξάνδρεια, Νοέμβριος 2021, 256/54
- ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ, τ. 150 – 152, Αφιέρωμα: «Η μνήμη της Shoah – 75 χρόνια μετά», Οκτώβριος 2020 – Ιούνιος 2021, 256/54
- ΜΑΪΡ Σ. ΜΑΪΣΗΣ: «Αναμνήσεις 1940-1945», Αυτοέκδοση, Χαλκίδα 2021, 256/54

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece
Summary of Contents of Issue 257, vol. 45 • January – June 2022

- ✓ In the editorial KIS President David Saltiel reflects on the progress made in the past decades in the field of Holocaust education, with **Holocaust being an integral part of public history in Greece.**
- ✓ We publish here the meaningful **speeches delivered on January 27, 2022, on the occasion of Holocaust Remembrance Day** by: the President of the Hellenic Republic Katerina Sakellaropoulou, the Deputy Prime Minister Panagiotis Pikrammenos, the Vice President of the E.C. Margaritis Schinas, as well as the Metropolitan Bishop of Demetrias Ignatios.
- ✓ Historian Odette Varon Vassard examines the text of **Primo Levi, «Cosi era Auschwitz»** (This is what Auschwitz was), originally published in the Italian newspaper “La Stampa” (February 9, 1975).
- ✓ Journalist Victor Eliezer analyzes the **manifestations of antisemitism 77 years after the Holocaust.**
- ✓ There follow articles on important initiatives aiming at the preservation of the **Holocaust memory of the Greek Jews and their cultural heritage: the unveiling of the Holocaust Monument in Xanthi, the naming of a street in Arta** after Auschwitz survivor Isaac Mizan, and the illuminated **sign presenting the history of the Jews of Preveza** placed on the façade of the OTE telecommunications office, where the synagogue of the city was situated before World War II.
- ✓ In the history section, historian Spyros Sklavenitis, Director of the State’s Archives in Preveza, presents the **statute of the Jewish Community of Preveza**, published on the Official Gazette on July 10, 1922.
- ✓ Researcher Giorgos Sarigiannis presents **a socialist song inspired by the book of Isaiah** of the Bible and compares the verses.
- ✓ The first part of the essay of the researcher and writer Thrasylvoulos Papastratis in titled **“Antisemitism in Crete – An approach”** is published here.
- ✓ We publish excerpts from the **interview of the French philosopher Pierre Andre Taguieff** to the AJC Managing Director of Europe, Simone Rodan-Benzaquen (September 15, 2021), on the development and impact of the antisemitism that swept Durban.
- ✓ In his interview, published on the daily “Ta Nea” (June 4, 2022), **Dr. Leon Saltiel**, representative at UN Geneva and UNESCO and coordinator on Countering Antisemitism for the World Jewish Congress, speaks about **antisemitic stereotypes in Greece** and the initiatives implemented to combat antisemitism.
- ✓ The issue closes with **book reviews** and the index of **contents of Chronika** from 2017 to 2021.

Cover illustration: *The Holocaust Monument erected in Xanthi in February 2022.*

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ.Ε. Δαυίδ Σαλιτιέλ • ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΥΛΗΣ: Έφη Εζρατί

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Βουλής 36 • 105 57 Αθήνα Τηλ. 210 - 3244315-8

E-mail: info@kis.gr • Web site: http://www.kis.gr • Κωδικός εντύπου: 3502

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Μιχάλης Κύρκος, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων τους. – Διανέμεται δωρεάν

Τα τεύχη των Χρονικών είναι αναρτημένα στον ιστότοπο του Κ.Ι.Σ.Ε.

